

6.

IO. GENESII SEPVLVEDAE Cordubensis Artium & Theologiæ doctoris de conuenientia militaris disciplinæ cũ christiana religione dialog⁹, qui inscribitur Democrates.

IO. Genesius Sepulueda illustri, & ornatissi-
mo uiro Francisco Toleto, S.P.

Librum de conueniētia disciplinæ militaris cum christiana religiōe: quem ad patruelis tui filium Fernandum Toletum Albanorū Ducē elucubrauerā: mihi erat in animo non ante in manus hominum emittere, q̄ diu sancitum, uelut alienum perpendissem, lēteq;, & accurate more ueterum recognouissem. Tu tamē uix dum peractum: ut iā edere moliar adhortaris. Rē asseuerans: nec sine exemplo futuram: nec sine ratione. Nam quosdam ueterum summos uiros, & in his Marcum Tullium, nihil minus secutos fuisse doces, q̄ id cōsilium de longo tempore protrahendo librorum editioni, quod Horatius in arte poetica probauit, & ego tuis postulatis obiiciebam. Et simul cū libellum, qui utinam dignus esset opinione tua, a multis affirmas desiderari, eius ordinis hominibus, ut ipsorum honesta desideria, cōmoditatesq; differre, contra officium esse uideatur. Ego uero ut tibi assentior, fuisse uiros præstantes, qui confectos libros paulisper intra domesticos parietes continuerint, sic me ab illorū ingenii, doctrinæq; magnitudine, cui iure poterat licentia properandi concedi, longissime abesse, nō ignoro. Certūq; habeo nemini lenta in hoc genere cōsilia, atq; moram editionis nocuisse. Sed tu nullam excusatio-

nem admittens urges et nunc recentioribus hominum doctorum, sed tñ uel moræ impatientiũ, uel ambitiosorum exemplis. Huc adiiciens id quod me uel in primis commouit, non essem iam omnino integram, cum idem manu scriptus libellus, uelut humilitatem scrinii nostri pertesus, & ambitiose cupiens sublimiora, & augustiora loca uidere, me prope modum inuito priuatim quidem exierit, sed paulo inconsultius nõ expectata postrema lima. Obsequendum est igitur uoluntati tuæ uel cum iactura meæ existimatiõis. Nec enim tam durus sum, aut pertinax propositi, ut obsistere possim studio tuo atq; rogatui, quem tum propter humanissimos tuos, suauissimosq; mores unice diligo, quod mutuo me facere sētio, tum colo familiariter, ac diligenter obseruo propter canam in ætate iuuenili prudentiam, & cum singulari uirtutum omnium studio, conuenientem splendori familiæ, eandemq; comitate cõditam grauitatem.

Vale.

Ad optimum & clarissimum uirum, D. Fernãdũ Toletum Albanorum Ducem, Io. Genesii Sepuluedæ Democrates, siue de conuenientia disciplinæ militaris cum Christiana religione dialogus.

Præfatio.

CVm Bononiam ueníssem Clementẽ Pontificem maximum secutus, quo tempore hic Roma profectus, & Carolus Cæsar ex pannonico bello reuersus de summis uidelicet rebus colloquendi gratia in eam urbem conuenerunt, gratissimum mihi fuit post longam meam decem & octo annorum in Italia peregrinatiõem multos ex hispana nobilitate sũmæ spei adolescentes uidere, & aliquorum iocũdissima cõsuetudine, colloquioq; frui. Sed me omniũ maxime delectauit, quod ipsorum quosdam animaduertí, nõ ad arma solum, sed ad litteras etiam præter morem nostræ gentis factos esse procliuiores. Pri9 enim rarissimum erat hispanum hominem illustri loco natum uidere, q uel litteras latinas didicisset. Credo propter bella, quæ iam olim a nostris itra Hispaniam ipsam cum Christianæ religionis hostibus pene continenter gerebantur. Nam studia doctrinarum pacis ocia fere persequuntur, sed

postq̃ hæc optimorum,religiosorumq; principũ Fernandi & Isabellæ uirtute & sapientia data nobis est,& confirmata,hostib⁹ partim subiugatis, partim etiam deletis,in dies,ut uideo, frequentiores adolescentes ex nobilitate existunt,qui conẽtur bellicam maiorum gloriam laude quoq; doctrinæ more ueteꝝ Romanorũ cumulare.Sed illud fuit permolestum,ꝙ ipsorum nõ paucos ꝑspexi scrupulis quibusdam religionem attingentibus sollicitari,quos mihi traxisse uidebantur ex quorundam commercio,qui studio rerum nouarum inflammati magnos hac memoria tumult⁹ in dei ecclesia cõcitarunt,cõuersi (ut paulus ait)

1.Timo.1. ad uaniloquium, & uolentes esse legis doctores, nec tamen intelligentes,quæ loquũtur, neq; de q̃bus affirmant. Sed nulla erat maior illorum iuuenum sollicitudo,q̃ ꝙ se uereri ꝓfitebãt, ne nõ posset miles generosus simul officio militari, simul præceptis christianæ religionis satisfacere. quam opinionem,uel errorem poti⁹,ut minuerẽ, præsens uoce,quatenus licuit,in familiaribus cõgressibus elaboraui.postq̃ uero in urbem reuersi sumus,quæstionem scripto accuratius differere constitui,ac de bellorum iustitia & honestate,de fortitudine,ꝗ magnitudine animi,cæterisq; reb⁹, quæ proprius hanc quæstionem attingunt disputare.quam pro ipsius multiplicitate,& uarietate paulo latius explicatam,hoc libello comple

xus ſum, quem ut ad te potiſſimum mitterē, Fer nande tolete dux albanorum inclyte, adduxerūt me tuæ ſingulares, & excellentes uirtutes, atq; eædem hæreditariæ. Vt.n. albanū principatum, ſic eas tanq; iure hæreditario a maiorib⁹ tuis tra ditas accepiſti, ac diligētiſſime tueris. Dum in ho ſtes fortem & magnum animum, in tuos huma nitatem & iuſtitiā præſtas, in omnes, præſertim egenos ac tenuiores liberalitatem, & magnificen tiā. Et quod ē omnium uirtutum fundamentū, deum ſingulari quadam pietate ueneraris. Itaq; uirtutem bellicam, & ſimul chriſtianam religionē tam ſtrenue, ſanctéq; colis, ut ad errorē: quem hic libellus inſectatur, cōuincēdum, claritas exempli tui per ſe ſatis fore uideatur. Cæterum ut ſermo uelut diſceptando commodius explicaretur, pla cuit nobis ipſum more ſocraticorū in dialogi for mā redigere, utriſq; par. cōmode ſuppetētibus, tres fictas a nobis perſonas, quaſi Romæ loquen tes inducere. Leopoldū germanū hominē, nō ni hil de luthero referentem, Alfonſum Gueuaram noſtræ gentis, ueteranū militē, & Democratem græcum, cui primas in diſputatione partes, ut iā legēs ipſe cognoſces attribuimus. Orit̃ autē ſer mo a Leopoldo Alfonſum alloquente, quem ſo lum offendit ad mōtem uaticanum in cænaculo palatii pontificii deambulantem.

Leopoldus.

Vid meditaris Alfonse? nunquid noui ab Hispania? Nam publicum uobis tabellarium peruenisse, in dubitato argumento sunt frequentes epistolarum catalogi ad fores argentariorū ꝓpositi, & magnus hispanorum concursus ad fasciculos redimēdos. Alf. Ab hispania Leopolde nihil noui, quod qdem tibi scire sit cordi: omnes qua solēt tranquilla pace fruuntur. Nisi quod prudentioꝶ animos ea cura sollicitari conscribunt, quis euentus sit futur⁹ hui⁹ periculosissimi belli, qđ princeps Turcarum Solimanus Pannoniis, atq; Germanis infert. Ad qđ ꝓpulsandum Carol⁹ Cæsar rex noster satis firmum exercitum comparasse dicit. Nemo enī paulo modo peritior rerum ignorat, discrimine belli huius maxima rerū uerti momenta, deq; summa prope modum agi reip. Christianæ. Quāq; si uera sunt, quæ nunciantur, peditum centum millia, equitum uero triginta in armis esse, sapientia & auctoritate Caroli Cæsaris, curaq; & diligentia Fernandi fratris eius pannoniæ regis coacta, magna me spes habet, uictoriam, si dimicatū fuerit, penes nostros fore, quāuis hostium exercitum asseuerent quingentorum millium armatorum numerum excedere. Nam licet nr̄i sint impares numero, tamē gn̄re militū, uirtute, peritia belli gerendi, armorumq; apparaꝫ

tu sunt longe superiores. Leop. An ista te mo-
do sollicitudo fatigabat, iam dudum in hoc pon
tificio cænaculo solum oblíquo capite cornicum
more deambulantem? Alfon. Ea certe potissi-
mum. Homini enim ciuili, & liberaliter educato
nulla (ut opinor) cura potior esse debet, q̃ earũ
rerum, quæ rẽp. attingunt. Sed hãc ipsam sollici-
tudinem auget meæ profectionis in hoc bellum
cogitatio, quam profectionem id solum morat̃,
quod tres equi, quos electos Neapoli reliquerã,
anteq̃ in morbum incidissem, a quo uix dum sa-
tis conualui, nondum mihi sunt adducti. Neq;
enim statui, fortis, atq; officiosi militis esse, ei
bello, quod Imperator præsens administret, non
interesse, si per ualetudinem ei liceat, aliasq; ma-
gnas, aut necessarias occupationes. Præsértim si
quis illius absentis legatis, ac ducibus suam ope-
ram nõ ignaue multis in bellis præstiterit, quod
mihi arbitror accidisse. qui sub Gonsalo Magno
tyrocinium deposui, nec ab eo tempore bellum
ullum ab hispanis est in Italia gestũ, cui ego non
interfuerim, & meam uirilem operã nauauerim.
Le. Istum equidem animum Alfonse & laudo, &
amplector, qui nullam officii sustineat intermis-
sionem facere, sed te ista cura, sollicitudineq; libe-
ro. Heri enim uesperi a pannonia. Hippoliti Me
dices legati litteræ sunt pontifici redditæ, quibus
hostis nunciat̃, non expectato prælio pterritus

aufugisse. Alfon. Miranda narras, & nullis ante sæculis audita, tam ingentem exercitum, q uel orbi uniuerso formidandus esse uidebatur, nullo prælio fortunam expertum, longe paucioribus cedentem confugisse. Cæterum quis tibi huius nũcii auctor est? Vereor enim neq; aulicorum, ut sunt eorum pleriq; nasuti, tibi homini germano, auidius fortasse de rebus nouis perquirenti, qđ magnopere te cupere intelligebat, id pro certo ludens affirmauerit. Leo. Nosti Democratem, græcum hominem, sed a pueritia educatũ in Italia? ꝓpinquũ (ut audio) Demetrii ei9, q Peloponesso dominabatur? Alfon. Ego uero ipsius consuetudine diu sum militiæ, ꝑlibẽterq; usus. Est. n. nõ solum philosophia, ac litteris græcis, latinisq;. perpolitus, sed etiam rei militaris, quã longo usu didicit peritissimus. Le. is mihi mõ in Põtificis, unde egrediebatur cõclaui, rei summã exposuit. Nã & nobis olim, ex quo una in gymnasio Patauino adolescentes philosophabamur, familiaritas nec ea uulgaris intercedit. Alfon. An Democrates nobis aduolauit a pannonia? quo nuper ipsum ex cisalpina gallia peruenisse hispanorum exercitũ ueteranum secutum, his paucis dieb9 factus sum litteris amicorũ certior. ALeo. Aduolauit scl3, ꝑ equos enim dispositos, cum, eo, qui, quas modo dixi, litteras attulit, celerrimo cursu delatus peruenit, Clemẽtem Pontificem Maximum adhor-

tatur9, ut opem qua in hoc apparatu Cæsaria-
num exercitum liberaliter iuuabat, transferat in
bellum Peloponesiacum, Illuc enim properat De
mocrates, si quam opem uel industria, uel aucto/
ritate sua possit nostris afferre, qui fugata turcarū
maxima classe, & Corone oppido Peloponnessi
maritimo expugnato Duce Andrea Doria mul-
to maiora moliuntur, quin ipsum Democratem
aspice ad nos uenientem, a quo poteris exactius
cuncta perdiscere. Alfon. ipse haud dubie Demo
crates est, o salue Democrates incolumem te a
Pānonico bello rediisse gratulor, Democrates.
Tu quoq; Alfonse saluus sis, Alfonsus. Est ne ue
rum quod modo mihi referebat Leopold9, tur
carum exercitum non dum tuba nostrorum au-
dita, se fugæ mādasse? De. est uero uerius. Alfon.
agnosco Caroli Cæsaris fortunam, De. Agnosce
& industriam. Ea nanq; prudentia exciuerat ma-
gnas Germanorum copias, quorum discordiæ
propter Luteranos tumultus maxime fidebat
hostis, eaq; diligentia militem uestræ gentis uete-
ranum ex in subria, nouamq; Italorum manum
ex reliqua Italia hostium aduentu nunciato, de-
ducendam ad se in pannoniam curauerat, Vt
quem & infirmum, & imparatum offensurum se
crediderat Selimanus, hunc tam instructum inue
nerit, ut sibi uires eius non esse tolerandas intelli
gens, ne experiendam quidē prælio periculosissi-

mo fortunam constituerit. Alfon. Quid igitur nostri? nonne fugiētem hostem insequuntur? De. non uisum est opportunum. Nam multorum dierum itinere a castris nostris aberat, cum fuge- re cognitus est, quem ad munitiora loca, & bel- lo extrahendo magis idonea se se recipere puta- bamus. Vt consequi esset perquā difficile. & alio quin nostri ad propulsandum bellum, ꝗ ad ho- stem extra germaniæ pānoniæq; fines persequē- dum paratiores erant, præsertim hyeme appro- pinquāte, & quo futurum erat iter, cūctis per ho stium maleficium atq; iniuriam, ferro & igne de- uastatis. Vt nihil reliqui facerent, unde commea tus possent properantibus nostris suppeditari. Te uero Alfonse ueteranum militem etiam atq; etiam demiror, quæ tam magna causa distinuerit in Italia, ut a tam necessario honestoq; bello, cui Carolus Cæsar ipse præesset, sustineres abesse. te namq; & fortem uirum, & ad munera bellica obeunda, si quenq; alium, promptum & impi- grum perspexi, quo nomine tunc te magis, ac magis puderet, si scires ex hispana nobilitate quot uiros fortes, & quam frequentem iuuen- tutem fama belli huius exciuerit, qui nec uoca- ti, nec ullum præmium præter officium, & glo- riam secuti ex cunctis hispaniæ finibus certatim ad prælium, quo nemo dubitabat, quin esset de cernendum accurrebant, quorum principes fu-

tre Fernandus Toletanus, & Iacobus ſtunica albanorum Beiarenſiumq; duces, quorum ille paternæ uirtutis æmulus (eſt enim ut ſcis garſiæ toletani filius, eius, qui in Africa impetu hoſtium appetitus fortiſſime dimicans, ac egregie ſeſe ultus occubuit) factus modo hæres auiti principatus nihil habuit potius, quam ut cum frequenti electoq; comitatu ad regem ſuum proficiſceretur, & nihil ſuis opibus parcens, ſe quoq; pro Chriſtianorum publica cauſa diſcrimini belli huius exponeret. Hic uero magna ui pecuniarum ad militem conducendum præmiſſa, ipſe cum paucis per diſpoſitos equos ſubſecutus, ne certamini non intereſſet, magno conſtantiq; animo properauit, qui ut claro documento doceret, ſibi nullam aliam cauſam fuiſſe peregrinationem illam ſuſcipiendi, quam ut pro chriſtiana libertate pugnando Cæſari ſuum præſtaret officium, ſublata per hoſtium fugam pugnandi facultate, miſſione impetrata ſtatim domum, quemadmodum uenerat eſt reuerſus. Alfon. an me aliud putas, quam de illuc proficiſcēdo iam dudum cogitaſſe? ſed aduerſa ualetudine prohibitus ſum, a qua ne nunc quidem ſatis uires priſtinas recepi. Neq; enim ignoro, quantus nobilium, & ſummæ indolis adoleſcentium, fortiumq; uirorum ultro ab hiſpania ad iſtud bellum factus fuerit concurſus, & illorum, quos nomina

sti principum aduentus officii magnitudinisq; animi plenus, multorum nobis litteris est perscri ptus, & aliorum prætera principũ uirorum, nec enim ipsos attinet nominatim recensere, quos pa ri animi magnitudine, eadem in regem suum, rẽ q; publicam christianam pietas ad bellum sacro sanctum concitauit, est enim si nescis, hominum nostrorum animis insitus quidam egregius reli gionis respectus. Demo. Ego uero id habeo mul tis exemplis exploratum. Nam cum rara sit pie tas iis, qui castra sequũtur, ne poetæ prorsus asti pulemur, qui nullam eis neq; fidem, neq; pietatẽ esse prodidit, animaduerti tamen: post urbis Ro mæ direptionẽ in ea peste, quæ ingẽs paulo post exercitum Cæsarianum ex uariis gentibus con flatum inuasit, plerosq; milites hispanos, cum in morbum incidissent, prædam percupide partã, ne uos uidear ab omni crimine uendicare, religio ne tamen ductos spoliatis ciuibus restituisse, qd' aliarum nationum cuipiam fortasse militi acci dit, ego tamen, qui toto eo tempore in castris fui multaq; diligenter obseruaui; neminem nec ui di, neç ab alus audiui, qui hoc officium Christia næ religioni tribuisset. quam de uobis existima tionem auxit mihi uel plurimum in pannonia su perioribus diebus honestissima eademq; iucun dissima eorum iuuenum ex hispana nobilitate, quos modo memorabam cõsuetudo. qui cũ prõ

pti & alacres essent ad pugnam (ut omnes opi-
nabamur) impendentem in eundam, & mortem
pro Christiana religione, si fortuna tulisset, oppe
tendam illud se modo subuereri dictabant ne iu
stissima ira dei propter Lutheranam impietatem
Germaniam affligere, & hoste uindice hostem ul
cisci statuisset. Itaq; plurimus eis erat sermo de
religione, & item de officio nobilis & christiani
militis, cuiusconditionem complures ipsorũ nõ
sine dolore accusabant, in quibusdam dictitãtes,
nobilis militis, quem ipsi equitem, sed patrio uo-
cabulo nuncupabant, professionem cum præ-
ceptis christianæ philosophiæ parum cohærere.
Alfon. Vetus scilicet querela, sed quæ dudum ne
scio quo pacto cœperit inter hispanam nobilita-
tem, magis ac magis inualescere. Leop. Quid mi
rum? cum ne illud quidem satis constet, num bel-
lum cum quouis hoste gerere, quod est militis offi
cium, liceat per religionẽ homini christiano. De.
scio Leopolde tuorum Germanorum quosdam
nõ obscuri nominis id ipsum nuper disserere cœ
pisse. Atq; equidem metuo, ne illa, de qua modo
dicebamus, querela ex istorum commercio nata
sit, aut aliunde fortasse per tenui capite orta, hic
uires etiam atq; etiam adquisiuerit. Alfon. tu ue-
ro Democrates quid sentis, num fortis nobilisq;
militis professionem a christiana doctrina putas
abhorrere? Nam & mihi accidit, quorundam

meorum contubernalium huiusmodi querelis interesse, & in eam opinionem sum, ut uerum fatear, iampridem delapsus, non quod putem christianis bella suscipere habendum esse religioni, tam sæpe iustis, aut etiam necessariis, ut mihi quidem uidetur, suscipiendi causis incidentibus, sed quoniam multa accidunt in uita, quibus interuenientibus, uiro forti sit necesse, aut famam, cuius ipsi debet esse maxima cura deserere, aut præcepta religionis negligere. Leop. Mihi quidem & ob istas, & ob alias causas sic prorsus uidetur, nolo tamen quidquam temere asseuerare, sed tu quid Democrates arrides? & non potius rationem contra, si quam habes, exponis? Demo. gaudeo te Leopolde cautiorem, quam solebas esse factũ, qui cum plane tuam sententiam a dogmatis lutheranis non alienam, paucis protulisses, memor tamen te non saxoniæ, sed Romæ, & in ædibus põtificiis uerba facere, dictum notissima cautione, & tuorum quibusdam familiari temperasti. Leop. Omitte democrates mentionẽ facere Lutheri, et culpam eius, siqua est, nobis exprobrare, qui uim rationum in omni quæstiõe, aut sacrarum litterarum testimonia, non cuiusquam hominis auctoritatem sequimur. Demo. præclare uero nobiscum actum est, si non licet, ut qui quam uir fortis sit, & idem christianus. sed hæc quæstio maior, ut uideo, facta est, quorundam ingeniis, quam ut paucis

queat explicari. Alfon. obsecro te democrates quãdo in hũc sermonẽ incidimus,& mihi uideris non imparatus aut immeditatus,his de reb⁹ dis serturus,ut nobis explices tuam sententiã,& Leo poldo uiro in philosophia,& sacris litteris exerci tato,quem ad contradicendum paratum uideo satisfacias,sic enim mihi satisfactum fuerit, ho mini indocto,& uix q latinas litteras didicerim, sed tua & doctrina,& rerum peritia,quid res hæc habeat ueritatis edoceri percupido. Leop. Mihi uero Democrates rem feceris perinde gratam, qui huic opinioni non tam pertinaciter adhæsi, ut ratione conuictus non sim libenter ipsam de positurus,te præsertim auctore,qui ad studia do ctrinæ,rei quoq militaris peritiam,diuinum illũ Socratem imitatus,sic adiunxisti,ut mihi uide aris inter huius memoriæ magnos uiros excelle re. Demo. opus quidem erat maiore ocio & ani mo uacuo,cæterum difficile est, studio ueterum amicorum abnuere, præsertim colloquium po stulantium ad indagandam in re controuersa,& ad plurimos pertinente ueritatem, cuius inquisi tioni nullum negocium esse præferendum prin cipes philosophoꝝ putauerũt.

¶ Age igit Leop. ut morẽ disputãdi Platõicũ te neam⁹,cãꝫ expõe,cur tibi militia cũ religiõe chri stiana tãtope pugnare uideat. Ego q̃ mihi cõtra uidebũt,nã te i magno erroꝛ uersari certũ habeo.

iam conabor explicare. Leop. Primum omnium quia ut paulo ante dicebam, bellum omnino gerere, christianis institutis, iureq; diuino uetamur. Demo. contra ius ergo diuinum gessit bellum Iosue, & præter legem diuinam bello persecutus est tot reges, & ciuitates, dum nouas sedes populo Israelitico pararet. At raro, atq; haud scio, an nũ q̃ prælium iniuit in iussu dei, a quo etiam, ut solem, lunamq; sisteret, dum suos hostes ulciscerent pugnãs cum amorreis impetrauit ut pleraq; alia

Iosue.C.10. bella, quæ a Dauid, quæ a Machabeis, quæ a ceteris electi populi præfectis iussu, & ope dei gesta sunt, taceantur. Leop. quem Iosue, quem Dauidem, quos tu mihi Machabeos narras? Iudæos homines, & memoriæ peruetustæ, de christianis quærimus, & lege utentibus euangelica, nõ de hebræis, quos scimus sanguinolentos fuisse, & quibus cum christianis nihil est hac in parte cõmune. Dem. Christianorum igitur deus alter est, ac iudæorum. Leop. Deum qdem uerum esse, atq; eundem omnium gentium, rerumq; omnium cõditorem, & gubernatorem confitemur. nam idem dominus omnium, ut inquit paulus, & di-

AdRo.10. ues in omnes qui inuocant illum. sed præcepta, & leges alias/aliis datas esse nemo ignorat. Itaq; iudæis per legem belligerare licebat, christianis non item licet. Quid est enim quamobrẽ pugnare debeat, qui uiolento non resistere, sed dextra

gena

gena colapho accepto, alterã cedendã exponere, Matth. 5.
& tunicam spoliare conãti pallium ẽt dedere, ab
ipso Christo iubet᷑: a quo cum Petrus rephensus
sit, q; aduersus ipios & sceleratos p inocẽtissimo
dño strinxit ferrum, q̃ poterit esse cã post hac, ut
hõ christianus iniuriã iniuria repellat? qui ne pluri
bus agã suos hostes ẽt diligere pcipitur? Demo.
Christus igit᷑ ueterẽ Iudæoꝝ legẽ aboleuisse, & p̃
cepta illis data penit9 antiquasse tibi uidet᷑? Leo.
Nõ mihi quidẽ solũ, sed cum aliis plerisq;, tum ẽt
paulo, q in epistola, quæ ẽ ad Galatas, nihil aliud
propemodum agit, q̃ ut ueteris legis obseruatio
nẽ pniciosam ẽt, nõ solũ inutilẽ esse doceat chri
stiano. Ex operibus inqt legis nõ iustificat᷑ ois ca Ad Gal. 2.
ro, Et paulo post, si per legẽ, iustitia, ergo gratis
Christus mortuus ẽ, & item, qcunq; ex operibus
legis sunt, sub maledicto sunt, tota deniq; episto
la huc pertinet, ut lex illa, qua utebat᷑ populus iu
dæorũ abolita esse intelligatur. Demo. Tu uero
Leopolde utri poti9 credendũ cẽses, christi ipsi9
euãgelicæ pfessioni, an pauli, si qdq̃ ab eo discre
pare uideatur, epistolari doctrinæ? Leop. Christi
potius uerbis, deus. n. ẽ, in quem nec error potest,
nec uanitas cadere, si paulus a christo dissentiat,
sed dissentire nõ potest, idẽ ẽ. n. spiritus sanctus,
q loquit᷑ in utroq; imo & ipse paulus christũ in se
loq pfitet᷑ his uerbis, an experimẽtũ quæritis ei9 2. ad cor. xiii
q in me loqtur christ9? Dem. at christ9 ĩ euãgelio,

non ueni inquit legem soluere aut prophetas sed
ad implere, Leop. at ista ꝓfessio Christi non tan-
tum non discrepat a doctrina pauli, sed cum ipsa
congruit ẽt ad amusim. In ueteri enim testamen
to, quod legem & ꝓphetas appellamus, pleraq;
omnia erant uelut imagines, & figuræ seu uatici-
nia rerum futurarum, quibus rebus per Christum
perfectis, ac in ipso euenientibus, datoq; nouo
testamẽto, uetus cum suis legibus antiquatũ esse
non potest dubitari. Nam rebus ipsis præsenti-
bus, quis potest umbris, ac imaginib9 esse locus?
Demo. certe nullus. sed in ueteri testamento nul-
lam rem expressam & solidam, sed adumbrata
cuncta, & meras imagines, aut prædictiones esse
putas? Leop. fortasse cuncta. Demo. etiam ne le-
Exo. 20. ges illas, de quibus ẽ in Exodo, Non occides, nõ
adulteraberis, non furtum facies, & cætera id ge-
nus præcepta, quibus tamen obseruandis, para-
ri uitam æternam, non uno loco, docet Christus
in euangelio. Leop. præcepta decalogi omnino
sunt excipienda, uigent enim in utroq; testamen-
to. Demo. Nõ igitur omnia in ueteri figuræ sunt,
aut uaticinia, Leop. Quasi uero simpliciter ipse
fuerim locutus, & omnia dixerim, nõ pleraq; oĩa,
& cuncta fortasse. Demo. Laudo cautionem, ac
unde didiceris intelligo, sed cur ea potissimum ui
gent, cæteris abrogatis? An quia pertinẽt ad mo
res instituẽdos, & sunt ab ipsa natura profecta?

Hoc enim & Augustino placet & Hieronymo, ut cæteros taceam doctissimos theologos. Leop. certe, non quod hieronymus ita senserit, aut Augustinus, qui homines fuerunt & potuerunt errare, sed quoniam id cum ratiõe cõgruit, & euãgelica doctrina. Demo. Non postulo Leopolde cum Hieronymi utor, uel Augustini testimoniis, ut ipsorum scripta pari fide, ac libros, qui canonici nominantur prosequaris, id enim facere, uel ipso in primis Augustino auctore in epistola, quæ est ad Hier. uetamur, sed magnorum uirorum, quorum cum sanctitate doctrina, & sacrarum litterarum peritia nobilitata est, & ecclesiæ auctoritate probata dictis absq; summa & manifesta ratione refragari, uide ne non sit hominis non modo peruicacis, sed etiam impudentis. uerum hæc alias, redeo ad præcepta decalogi, quæ si uim suam idcirco in lege quoq; euãgelica retinere fateris, quoniam ut sunt, sic etiam habentur leges naturæ, si qua lex alia a iure itidem naturæ profecta esse reperiatur, qua sanctos patres usos fuisse constet in ueteri testamento, hanc a Christo abrogatam esse nonne per te fas erit existimare? leges enim naturæ ad omnes homines, omneq; tempus ptinere, eruditissimorum est consensus, certe paulus, ut turpe uiris esse doceret, comam gestare, nihil aliud, q̃ naturæ legẽ ad corinthios scribens allegauit, & in epistola, quæ est ad Romanos, tantũ tribuit

Aug. vet. & no. te. q. 44.
Hie. li. 2 cõt. pelag.
1. ad cor. xi.
Ad Ro. 2.

naturæ legibus,ut in eis ad bene sanctecꝫ uiuen-
dum gentibus lege uacātibus satis dicat esse præ
sidii.ut appareat, naturæ leges absqꝫ temporis
discrimine diuinis esse annumerandas.leges enim
naturæ tanq̃ ab immortali capite,fontecꝫ perē-
ni,manare constat,ab æterna lege, quam Augu-
Lib. I. de lib. arb. stinus dei uoluntatem esse definit, quæ ordinem
naturalem conseruari iubeat,contracꝫ uetet per-
turbari.Leop.Naturæ leges Democrates nullis
necꝫ diuinis,necꝫ humanis īstitutis abrogari pos
se,satis est a te,me nihil refragante declaratū,sed
uideo nos a proposito iam dudū aberrare, utrū
bellum gerere,quod mihi non uidetur,christianis
sit permissum,quærebamus,tu nescio quo pacto
sermonem ad naturæ leges auertisti.

¶Demo. Age igitur Leopolde explica nobis,
utrum bellū aliquod duce natura suscipi putes,
an secus,et iam uidebis, nihil nos a scopo decli-
nasse,si enim illud dederis,& constare nobis uo-
luerimus,qua ratione iudæis,eadem etiam chri-
stianis bellare permissum esse cōfitebimur,sin ali
ter,aliqua tamen fundamenta superiore sermone
iacta fuerint,ad propositam quæstionem diiudi
candam.Leop.mihi uero longe aliter uidet̃, bel-
la initio,præter naturam ab immanibus homi-
nibus,& certe ab iis,qui naturam optimā,regnan
di habēdiqꝫ cupiditate:& ābitione corrupissent,
orta esse sic.n.traditū est nobis a maioribus, ea-

déq; post nõ alia rõe suscipi. Ego ne, quod est humanæ uitæ maxime pniciosum, & pclaras sæpe ciuitates, ac optime institutas regnaq; euertit, hoc puté, duce natura administrari? id ad summã, in quo uincim⁹ beluarũ̃ ĩmanitaté? Quãdo.n. leones cũ leonib⁹ bella gessere? quãdo cũ tigrib⁹ tigres? Demo. bellũ igit̃ ad alterius iniuriam suscipere, cõtra naturæ legẽ esse dicis, ob eã opinor cãm, qđ ẽ iniustũ natura Leop. sic ɋrsus existimo. Dem. bella ergo natura iusta, nõne iure naturæ suscipi ɔfitebimur? Leop. certe, si iusta sit, ego tñ nullũ bellũ natura iustũ ẽe cõtendo. nã qđ a lege diuina dissentit, id quomodo potest cũ lege naturæ cõsentire? Dem. ꝗ̃ uere, mox uidero, certe cõstãter respõdes. Sed iã qd sit natura iustũ cõstituam⁹. & qd uicissim iniustũ, ut hæc in bello cõsiderãtibus, planius, qđ quærimus appareat, & si placet Aristotelẽ summũ philosophũ auctoré adhibeam⁹, q iustũ natura id ẽe definit, qđ ubiq; habet eandẽ uim, nõ qa sic placuerit, aut sec⁹, uides, ut uerba illius ex qnto Ethicorũ Nicomachiorũ libro, ad uerbum expresserim, ne qđ auctore Ciceróe in qbusdã rephẽdo, uerba græca, dũ latine loquor, inculcarẽ. Id porro ubiq; uim eandẽ haber̃, docti uiri interptant̃, qđ ẽ tale spõte sua, nõ quia sic placuerit legis latori cuipiã, aut alicui ciuitati exẽpli cã legatos comiter tractare iustũ ẽ sponte sua, eosdem pulsare, uicissim iniustum, reddere

& negare depositum eodem modo, quod quia hominum consensu & usu diiudicatur, id circo ius gentium a iure peritis appellatur eodem phi losopho auctore, qui alio in loco legem ciuilē uo cat propriam, utpote unius gentis aut ciuitatis, naturæ uero, communem, qua sc3 utātur oēs na tiones. id comune iustum, aut uicissim iniustum esse declarans, quod esse tale omnes homines ue lut diuinatione quadam naturali interpretātur. Nunquid tibi uideor recte quid iustum natura, quid iniustum sit statuisse? Leop. nō habeo. quid contra dicam. Nam quod omnibus uidetur, hoc uerum esse, facile philosophis assentior, idq; iudi cium esse naturæ, certum habeo. sed isto modo, uereor, ne nihil nobis iustum natura relinquatur. Quid enim tam iustum est, de quo in iudiciorum tam infinita uarietate, idem omnes homines nō dico mundi, sed unius ciuitatis eodem modo iu dicent, cum etiam in rebus, quarum iudicium est in sensu, interdum sit magna dissentio, eundem cibum alio dulcē, alio diuersum iudicāte, Demo. Esto bono aīo Leopolde nam te isto scrupulo fa cile idem Aristoteles explicabit, ut enim res dul cis, uel calida sit, an secus, credimus sensui recte ualentium, nec mouemur, siquid contra uideatur ægrotantibus, sic inquit ille, in bonis malisq; reb9 discernendis, hoc est in uirtutibus statuendis, ac uitiis bonorum iudicio standum est, quorum mēs

Rhet. ad the. li. 1.

Ethi. 10.

Ethi. 3.

ſana,& animus habetur,non improborum, in quibus ægrotat utrunq;,uirtus enim & uirtute præditus recte iudicat ſingula,eſt enim quaſi menſura,& expetendarum,fugiendarumq; rerum certiſſima norma.Cum aliquid igitur hominum communi ſentẽtia honeſtum uel turpe,iuſtum aut uiciſſim iniuſtum eſſe dicimus,prudentium, ſtudioſorumq; iudicia uolumus intelligi,non etiã perditorum,& prauis tum opinionibus tum etiam moribus corruptorum, nec ſi qua gens eſt adeo barbara, & inhumana,ut a ſenſu communi hominum aborreat.quamobrem iure cõſulti in definitione iuris gentium,nõ id ſimpliciter eſſe aiũt quo gentes omnes utũtur,ſed addũt ẽt,humanæ. Ethi.10.

¶ His igitur explicatis,ut quod quærimus appareat,iam mihi reſponde, utrum iniuriam in alios inferre non laceſſitum,ſed ſuis cupiditatib9 ſeruientem,atq; alios bonis ſuis ſpoliare, iniuſtũ putes ſpõte ſua.Leop.Certe ſiquid aliud.& quoniam id ſcelus bellis potiſſimum patratur,id circo bella contra naturæ legem eſſe dico. Demo. Quid iniuriam propulſare,& immerito laborantibus opem ferre?nonne eadem ratione ſponte ſua,hoc eſt natura iuſtum eſſe confitebimur? ut enim magnus orator,& idem philoſophus egregius ſcriptum reliquit,& poſtea ẽ a diuo Ambroſio repetitum in eo libro,quem ipſe quoq; de officiis inſcripſit, Qui non defendit,nec obſiſtit, ſi Cice.1.offi.

potest iniuriæ,hic tam est in uicio, q̃ si parentes aut amicos,aut patriam deserat,unde duorũ magnorum imperatorum populi Romani in bello ciuili uoces plurimorum sermone & approbatione celebratæ proruperunt,quorum qui patriæ libertatem cum senatu contra sceleratos ciues tutabatur,uerba quibus utitur in euangelio Christus, usurpasse traditur,qui non est mecum cõtra me est,alter,qui eidem patriæ seruitutem flagiciosissime moliebatur,sui sceleris cõscius uicissim dictasse fertur,pro se esse,qui non esset contra se. iniuriam igitur,uel in socios,uel in nos, quibus nihil ipsis charius esse potest,illatam propulsare,eodẽ modo iustum esse dicemus spõte sua.Leop.Mea quidem sententia.Demo.Cum igitur bello legem naturæ uiolari,si ad alterius iniuriam susceptum fuerit,fateamur, nõne idem iustum esse naturæ, lege confiteri necesse est,si ad uiolẽtorum iniuriã propulsandã,& innocentes defendendum suscipiatur? Leop.ista quidem ratione sic uidet̃, ego tamen quid præceperit Christus, & euangelicæ doctrinæ,de qua initio dixi meminero.nec Pauli monita huc pertinentia contempsero,qui non dico bella,sed lites, quæ sunt multo tolerabiliora mala, christianis ad Corinthios scribens,his uerbis interdicit.Iam inquit omnino delictum est in uobis,quod iudicia habetis inter uos, quare non magis iniuriam accipitis?quare non magis fraudem

Matth.12.

1.ad cor.6.

dem patimini?Christus & paulus iniurias inimi-
cis nos condonare iubet,tu nos hortaris ad iniu-
rias persequendas?quæ uera sunt, non possunt
dissidere,Aut igitur doce,hæc cum illis non pu-
gnare, aut cum Christi, & pauli dictis refragari
nefas sit,desine me tuis argutiis, ad istas naturæ
leges reuocare.Demo.æquissima uero conditio,
& quam sane lubens accipio.ut summa igitur
paulo altius repetatur,utar, si tibi uidet, paulis-
per oratione perpetua:tu interim, si quid displi-
cuerit,memoriæ mandabis, & postea tuo iure, &
arbitratu contradices,Leop. Mihi uero uidetur,
nec te quo ad uoles:interpellabo.

¶Demo.Non te latet Leopolde multas maxi-
masq; fuisse inter philosophorum principes de
finibus bonorum,& malorum dissensiones, aliis
alio summum bonum,summumq; malum metiē
tibus,legisti enim opinor,quinq; illos libros,qui-
bus hanc quæstionem Cicero, nescio doctius ,an
elegantius,est complexus,Et quid scripserit eius
æqualis Marcꝰ uarro,doctissimꝰ Romanroum , Lib.18.
& quo processerit huius ratio ueterum sentētias
enumerando non ignoras. Quanq; enim omnes
huius de philosophia libri,iniuria temporum in
tercidernt,multas tamen eius sententias,& eas in
primis,quæ hunc locum attingunt,diligēter per-
sequitur Augustinus in libris, qui sunt de ciuita-
te dei,Sed cæteris opinionibus magno doctorū

hominum consensu olim explosis nemo fere iam pridem est, quin peripateticorum, & Aristotelis ab stoicis & ueteri academia uocabulis magis, q̃ rebus dissentiẽtium disciplinam, ut in reliqua philosophia, sic in hac quæstione, cæteris philoso-
1.&.x. ethi. phis anteponat. Peripateticorum porro de summo bono sententia notissima tibi est, & cunctis, qui Aristotelis libros de moribus legerunt, in usu uirtutis positum esse finem bonorum, quem ipse iam summum bonum, interdum felicitatē appellat. a quo uirtutis usu, quoniā interdum aduersa ualetudine, alias excludimur egestate, id circo & corporis, & externa bona, suppetere aiunt oportere, quibus utimur partim, ut instrumentis ad fungendas uirtutes, partim ut rebus necessariis, ad uitam liberaliter degendam. Sed cum sit
Ex. 10.ethi. duplex uirtus, alterá διανοητικὴ, altera ἠθικὴ græce nuncupata, latine autem, ut uideo intellectualis, & moralis consueuit appellari, in alterutrius usu satis esse præsidii, putant peripatetici ad bene beateq; uiuendum, sed eos tamen beatiores ēē, qui cognitiōi ueritatis uacant, & optimarum rerum contemplationi, quanto scilicet intellectus cæteris animi partibus, ac res diuinæ humanis habentur præstantiores. Differit autem Aristoteles de ea felicitate, quæ potest in hominem mortalem cadere, non de illa, quæ ut est, sic uocatur a theologis æterna uita, quā efficit clara, apertaq;

dei contemplatio,sic enim Christus patrem allo-
quitur, Hæc est uita æterna,ut cognoscant te so- Io. 17.
lum deum uerum,quod nemini datum esse con-
stat in corpore mortali,præter Christũ, de mose,
& paulo quærentibus eruditis. Nunc enim uide-
mus,ut testatur paulus,per speculum in enigma- i.ad cor. xiii.
te,tunc autem facie ad faciem,cunq; apparuerit,
similes ei erimus, & uidebimus eum sicuti est.
quã ꝗ ne hanc quidem felicitatem philosophus
intactam reliquit, nisi ꝗ ipsam non hominibus
tribuit,sed diis immortalib⁹,quos semper tradit 10. Ethi.
esse beatos, ut igitur summorum philosophorũ
ratio uitam sapientium,qui dei uitam,quatenus
mortalibus est datum æmulantur, cunctis præ-
fert longo interuallo, eos tamen, qui in reip. aut
eius partium administratione cum uirtute sunt
occupati,a felicitate non excludit,sic christianis
intelligere oportet,duplicem esse uiuẽdi rationẽ,
utramq; honestam & religioni cõsentaneam, sed
quarum altera longe alteri præferatur. Hanc du
plicem uitam,ne longius abieris, Christus ipse Luc. 10.
non obscure in duabus sororib⁹ Martha & Ma-
ria significauit,eiusq; discrimen aperuit. In Mar
tha enim,quæ hospitẽ Christum liberaliter exce
pit,& sedula in eam curam incumbebat, ut beni-
gne ipsum, ac ciuiliter tractaret, quid aliud in
telligimus,ꝗ; eorum uitam,qui colendis morum
uirtutibus se dedunt,& rebus agendis accõmo-

dant. Nã in Maria, quæ sedens ad pedes domini, uerbis eius erat intenta, philosophantium, contemplantiumq; uita, haud dubie significat. Cui quoniam Martha multorum errorem secuta, uitam ciuilem præferebat, dum sororis ociũ apud Christum incusaret, sic eius expostulationi Christus occurrit, ut utranq; uitam honestam esse doceret, sed contemplantium multo præstãtiorem. Nam Martha Martha inquit sollicita es, & turbaris erga plurima. Porro unũ est necessarium, Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea. quasi diceret, qui in re gerenda uersantur, ac student honestarum rerum administrationi, ut Martha hos, quanq; ipsorum uita laudanda est, nam cum uirtute humanis tum necessitatibus seruit, tum etiam commodis, tamen multis sæpe sollicitudinibus implicari, & turbulentis curis angi necesse est. Qui uero Mariam imitantes inuestigandæ, ueritati: & diuinarum rerum contẽplationi uacant, horum uita tranquilla, & serena est, atq; longe perfectior. quippe cũ eam, quo ad licet, æmuletur, quæ iustos & amicos dei uere beatos, cum ex hac uita migrauerint efficiet. Sed unum est inquit necessarium, alterutrũ enim, uirtutem morum: aut intellectus colere necesse est: ut recte uiuatur. Nam qui utraq; neglecta uecordiæ se: ac turpitudini dederit: is non dico a christianorum, sed ab hominum consortio repelli: ex-

terminatiq; debet. Nam siquis forte tam stupi-
dus est, ut putet Marthæ officiũ, ac liberale opus,
a Christo fuisse improbatum, legat Augustini li
bellum, quem scripsit de uerbis domini, ubi hunc
euangelii locum enarrat, & quantum sententia
fallatur intelliget. Quid ergo inquit putemus, re-
præhensum esse ministerium Marthæ? quam cu-
ra hospitalitatis occupauerat, quæ tanto hospi-
te lætabatur? Hoc si uerum est, omittāt homines
egentibus ministrare, uacent uerbo, occupentur
circa scientiam salutarem, nihil eis sit curæ, quis
peregrinus in uico sit, quis egeat pane, ualeant
opera misericordiæ, instent uni scientiæ. Non er-
go dominus opus repræhendit, sed munus distin
xit. sequitur enim, Maria optimam partem elegit
quæ non auferetur ab ea. non tu malam, sed illa
meliorem. Hæc Augustinus. Sed apertius etiam
Gregorius sese huius sententiæ grauissimum au-
ctorem exhibuit, cuius uerba ea sunt in moraliũ
vi. libro. per Mariam, inquit, quæ uerba residens
audiebat, cōtemplatiua uita exprimit͛. Per Mar
tham exterioribus absequiis occupatam actiua
uita significatur, sed Marthæ cura non repræhē-
ditur. Mariæ uero laudat͛, quia magna sunt acti-
uæ uitæ merita, sed cōtemplatiuæ potiora. Vtra
q; igitur uita, non modo doctissimorum homi
num, sed Christi dei iudicio probanda est, & ho-
mine christiano digna, Contemplatio tamen lō-

Aug. de ver. dñi.

ge anteponitur actioni. Neq; uero solum probã-
da ea uita est, quæ in rebus agendis uersatur, sed
ad hominum naturalem societatem tuendam ne
cessaria. & hic fortasse commodissimus, & ger-
manus est intellectus uerborum Christi dicentis,
porro unum est necessarium. Nam cum duas in-
ter se uiuendi rationes compararet, unum. i. earũ
alteram uitam, quæ rei gerendæ accõmodatur, ne
cessarium esse dicit ad uitam degendam. Nam si
ut Maria, item Martha rerum ad conuiuium ne-
cessariarum omissa cura, nihil aliud, q̃ audiendo
Christo, eiusq; doctrinæ uacasset, quis famulis, &
ancillis non suppetentibus cibos coxisset? quis
mensam instruxisset? quis cætera ad cœnam ne-
cessaria parasset? Christoq; & apostolis recumbẽ
tibus ministrasset? Vt hæc igitur munia, quibus
nobis tota rerum agendarum ratio significatur,
necessaria sunt ad priuatos, & paucorũ usus, sic
ad mortalium cœtus, hoc est ciuitates conseruã-
dum, plurimos esse necesse est, qui Reip. præsint
Reges, Consules, Prætores, Senatores, Ediles, &
cæteros pro cuiusq; reip. forma magistratus: ad
de bellorum, si extiterint, imperatores, legatos, tri-
bunos militum, cẽturiões, & reliquos præfectos.
sed quanq̃; hæc uita honesta est, & maxime neces
saria, illa tamen quam elegerat Maria, dum uaca
ret contemplationi perfectior est, & præstantior.
Nam & artium ac disciplinarum, non ut quæq;

maxime necessaria est ad uitam degēdam, sic habetur præstantior, isto enim modo pistorum, coquorum, textorum, sutorumq; artes primum sibi locum iure necessitatis uendicarent, sed contra se se res habet, & quanto minus doctrina quæq; necessitatibus, aut commodis humanis seruit, tāto cæteris, doctissimorum hominum iudicio præstat. Prima enim philosophia, quæ eadem theologia nuncupatur, idcirco habetur omnium scientiarum nobilissima, quoniam non in rebus necessariis, aut utilibus humano generi uersat̄. sed maius quiddam & sublimius spectat: in cognitione ueritatis, & contemplatione diuinarum rerū occupata, qua propter philosophus hanc esse nobilissimam scientiarum præfatus, omnes igitur inquit sunt hac magis necessariæ, præstabilior uero nulla. Cum ergo neutra uiuendi ratio sit per leges christianas interdicta, utriusq; præcepta, & a christo in euangelio, & ab apostolis tradita sunt in epistolis, partim necessaria, eademq; sufficientia ad recte, & ex christiana religione uiuendum, hæc autem sunt decalogi præcepta, ad quæ naturæ leges omnes referuntur, & quibus uita ciuilis contenta est, partim commodissima ad uitā alteram perfectiorē degendā, ad quam Christus, & apostoli non uerbis solum, sed multo etiā magis opere, ac exemplo nos ad hortabantur, eius generis ea sunt, quæ tu Leopolde paulo ante ex

1. Metaphi

euangelio, & Pauli epistolis obiiciebas, de contu-
meliaque, & rapinaque tolerantia & item de uniuer-
sa substãtia distrahenda, & pauperibus largien-
da, de cælibatu, de uirginitate, quam præceptorũ
uim, & discrimen, ne sine auctore locuti esse uide-
amur, christus ipse nobis, ut est in euangelio, aper
tissime declarauit. Qui cum in monte sedens his
potissimum, & talibus monitis discipulos ad se,
deumque, quatenus licet, imitandũ, adhortatus es-
set, ut se doceret, non leges dare, quibus prætermissis, recte uiuere non liceat, sed uiam mõstrare
ad eam, de qua diximus, uitam perfectissimam,
illud adiũxit, estote ergo pfecti, sicut & pater urẽ
Matth. 5. cælestis perfectus est. idemque rogatus a quodam,
quid boni faciens, uitam æternam consequeretur,
Matth. 19. respondit, si uis ad uitam ingredi, serua mãdata.
rursus de præceptis inquirenti, & nunquid noui
decalogo adderet, addubitãti: illis cõumerãtis, nõ
homicidiũ facies, nõ adulteraberis, nõ facies fur-
tũ, nõ falsũ testimõiũ dices, Honora patrẽ & ma
trẽ, præceptũ charitatis adiecit, Diliges proximũ
tuum, sicut te ipsum, quod cuncta decalogi præ
cepta complectitur, & in quo omnia (ut paulus
Ad Ro. 13. ait) instaurantur. Cum hæc ergo necessaria & in
eis satis uirium esse, ad æternam uitam obtinen-
dam docuisset: si uis autem inquit perfectus esse,
uade, & uende omnia quæ habes, & da pauperi-
bus, & sequere me. Potuit ne Christus necessaria

præcepta

præcepta,quæ in decalogo continentur,apertius diſtinguere ab aliis,quæ quia non habent uim le gis obligantis,ſed exhortatiõis ad meliorem, per fectioremq; uitam,idcirco conſilia magis,q̃ præ cepta uulgo ſolent a theologis nũcupari, late pa tentem præcepti notionem ad legis dumtaxat in tellectum anguſtius docendi cauſa reuocãtibus. itaq; male merentem male accipere iuſtitiæ eſt,in iuriam non repugnãter ferre perfectionis. Nam percuſſus dextra maxilla idcirco iubetur a chri ſto,ſiniſtram præbere teſte Auguſtino,ut dum ui cem non reddit malo perfectus ſit,quoniam red dere uicem:iuſtum eſt inquit,ſed non plenum. Si uero diſſimulet ab iniuria,plena iuſticia ẽ, & abũ dans. Vt igit̃ in pauca cõferamus:quæ paulo la tius,quo minus in re dubitationis relinqueretur explicuimus,uides ut bellum non modo non ſit contra legem diuinam, cum a fonte iuſtitiæ, ut ſæpe accidit: exoritur,ſed auctore deo ſuſcipiat̃. quod enim duce fit,ac magiſtra natura,id aucto re deo fieri:ſatis:ut arbitror,eſt declaratum. deus enim,ut prima cauſa eſt uniuerſæ naturæ,ſic or dinem uiuendi a natura præſcriptum ſemper, in primiſq; teneri,& obſeruari uult, tantum abeſt, ut quicq̃ ſtatuat naturæ legibus aduerſum, Nul lum eſt autem decretum nec iuſtius,nec quod na tura magis uelit eſſe ratum, q̃ ut primum ſe ſe, ac ſua quiſq;,deinde ſocios,ſociorumq; libertatẽ

Aug. vet. & no. teſt. q. 69

1. ad Tim. 5. & commoda tueatur. Nã qui ſuorum, ut paulus ait, curam non habet, fidem negauit & eſt infideli deterior, ad quod præſtandum & improborum iniurias ꝓpulſandas, quæ bella ſuſcipiũtur, hæc magiſtra natura, deoq; duce ſuſcepta eſſe nõ putare, uide ne hominis eſſe uideatur, abiecto, maximeq; demiſſo animo, & prorſus in ui rerũ cognoſcenda caligantis. Nam culpare bella propterea ꝙ quidam in eis immatura morte delentur, dum pacem quærunt, qui certe aliquando erant morituri, timidorum eſt, inquit Auguſtinus, non religioſorum. nocendi cupiditas, ulciſcendi crudelitas, implacatus animus, feritas rebellandi libido dominandi, & ſi qua ſimilia, hæc ſunt inquit, quæ in bellis iure culpantur. Ad quæ iure punienda aduerſus uiolentias reſiſtentium ſiue deo ſiue aliquo legitimo imperio iubente gerenda ipſa bella plerumq; a bonis ſuſcipiuntur. unde gregori9 in epiſtola ad milites neapolitanos, ſumma inquit militiæ laus inter alia bona merita hæc eſt, obedientiã reip. utilitatibus exhibere, quid quid ſibi utiliter imperatum fuerit obtemperare. Ergo qua ratione Abrahamo, qui legibus naturæ uiuebat, & iudæis accepta lege fas iuſtumq; fuit belligerare, eadem chriſtianis bellum gerere fas eſt. Noli (ait idem auguſtinus) exiſtimare, neminem deo placere poſſe, qui in armis bellicis miniſtrat, in his erat ſanctus dauid, cui dominus tam ma-

Contra Manich.

Ad Bonif.

gnum perhibuit testimonium,in his etiam pluri-
mi illius temporis iusti,in his erat sanctus ille cen
turio,qui domino dixit non sum dign9,ut intres
sub tectum meũ. pacem inquit habere uolunta-
tis ẽ,bellũ autem esse debet necessitatis,ut libe-
ret deus a necessitate,& conseruet in pace. sub-
esse igitur debet iusta causa,quod ita demũ fiet,
si bello nihil aliud quæsitum fuerit,q̃ pax,maxi-
ma ciuitatum,ac societatis humanæ cõseruatrix,
& in qua tuenda uita ciuilis,tota prope modum
est occupata,nimirum in Rep. recte,ac sapienter
instituta.

¶ Quod uero in castigatione petri iniuriã a chri
sto armis ꝓpulsare conãtis argumentũ ẽe putas,
nõ licere christianis aduersus impioꝝ uiolentia
armis se defendere.& uim ui repellere,uideris mi
hi illum euangelii locum,aut oblitus esse,aut non
perlegisse,Castigato enim petro,castigandi cau- Matth. 26.
sa subiungitur,an putas inquit,quia nõ possum
rogare patrem meum, & exhibebit mihi modo
plusq̃ duodecim legiones angelorum? quomo-
do ergo implebuntur scripturę,quia sic oportet
fieri? Itaq; non legem in eo sanxit, omni naturæ
repugnantem, ne liceat improborum iniuriam
ui,si aliter non dat' propulsare,sed imprudentiã
eius castigat, qui christum putaret, inuitum ad
necem trahi.a qua esset humana ope, qui ange-
lis imperare poterat, eripiendus & non potius

sponte sua,ut prædictum erat prophetarum ua-
In epist. ad marcellinũ. ticiniis ex decreto trinitatis. si.n.christiana disci-
plina,ut ait Augustinus, omnia bella culparet,
hoc potius militibus cosilium salutis petentibus
diceretur,ut abiicerẽt arma,seq; militiæ omnino
subtraherent,nũc autem dictum est eis a Bapti-
Luce.3. sta Ioanne,neminẽ conquusseritis,nemini calum
niam feceritis,sufficiat uobis stipendium uestrũ.
Nam quod bellum tibi contra naturæ legem ui-
deri dicebas, propterea quod nullæ bestiæ, cum
sui generis animantibus bellum gerere uideãtur,
primum erras in eo,si putas,nullum esse ius na-
turæ,quod non sit idem hominibus cum cæteris
animantibus commune. Quanq; enim ius natu-
rale id esse,quod natura docuit animalia cũcta,
iure consultus definierit,est tamen ius alterum,
quod quia rationis hominum generi,seu speciem
mauis appellari,peculialiter tributæ ui,& iudiciũ
affectatur,idcirco ius naturæ,humanæ scilicet,&
idem ius gentium,de quo paulo ante differeba-
mus nuncupatur. Deinde animalia cætera non ꝑ
tin⁹ a bellis auersa uideri debent,si raro quæ sũt
in eodem genere,aut nunq; pugnant inter se. Ha
bent enim pleraq; omnia suos hostes,sed in spe-
cie diuersa. Non gerunt bellum tigres cum tigri-
bus,at gerunt canes cum lupis,his pecori iniuriã
& necem hostiliter molientibus,illis innata qua-
dam amicitia,& quasi iustitia depellẽtib⁹. Quid

uaccæ? quid equæ? & mulę? quid sues? ut cæteras taceam id genus animantes, nonne luporũ ipsæ, aliorumq; maleficorum animalium cateruas adesse sentientes, se se duce natura, in orbem uelut infestam aciem instruentes colligunt, & paratæ ad pugnã in excubiis nonnunq; pernoctãt? & irruentibus hostibus ualidissime repugnant, se suosq; fætus, cornibus, dentibus, calcibus, prout quæq; armata est a natura, quoad uires suppetunt, commisso certamine defendunt. Itaq; non solum ratio, ac prudentium hominum cõsensus, mosq; coætaneus hominum memoriæ, bello iniurias a se, & iis qui suæ cuiusq; curæ, fideiq; commissi sunt, propulsare iustum natura esse docet, sed etiam uis innata, quæ cæteras animantes ad se suaq; tuendum, ac defendendum impellit. vt non incommode homines iniustos cædibus & rapinis statum reip. perturbãtes, pacem bonorum sollicitãtes, tãq; lupos esse dicas, & malefica animalia, ciuitates & populos, quasi pecus & armẽta, reges & principes, uelut pastores, præsidia militum, ceu canes pecuarios. Quam similitudinem priscis etiam poetis, & philosophis placuisse in primis animaduerti. Homerus enim, qui solet pater omnium doctrinarum appellari nõ aliter fere principes uocat, q̃ pastores populorum & in ueteribus sacrarum litterarum monumẽtis Esaias, Hieremias, cæteriq; uates, ad eas res si-

guificandas,uix aliis nominibus utuntur ſed q̃d profana,aut priſca teſtimonia commemoro? cũ euangelicam doctrinam,& chriſtum ipſum au- Ioan. 10. ctorem habeamus?qui ſe bonum paſtorem, ho- mines,pro quibus animam poſuit,oues & gregẽ, fraudulentos porro & nocentes, lupos rapaces paſſim appellat in euangelio. vt igitur paſtoris eſt officium,gregem prudẽter paſcere, & cum res poſcit,lupis,cæteriſq; feris inſidiantibus,aut offi cientibus pecori, ſe ſe atq; canes opponere, ſic principis partes ſunt,non ſolum ciuitatis ocio conſulere,& populos ſuos in officio ſine aliorum iniuria æquabili iure continere,ſed etiam impro borum hominum iniuriis,quæ ſæpe exiſtunt, ui & armis,ſi aliter non datur reſiſtere, ſiue priua- tim inter ciues legibus neglectis,ſiue publice ab externis hoſtibus inferantur. Nam qui hoſtibus ingruentibus per ignauiam cedit,nec ſtrenue ma nu coacta cunctis opibus atq; uiribus,uel cum ui tæ ſuæ diſcrimine repugnat,nec res iniuſte abla- tas repetit,pœnaſq; ſumit de ſontibus legitimas, hæc enim fere ſunt iuſtiſſimæ cauſæ belli gerẽdi, is non principis officio fungit̃, ſed populos ſuæ fidei commiſſos ſceleratiſſime prodẽs, ſimillim9 eſt mercenario,quem chriſt9 maxime damnat in Ioã. 10. euangelio. Nam mercenarius inquit,qui non eſt paſtor,cuius non ſunt oues propriæ, uidet lupũ uenientem,& dimittit oues,& fugit, & lupus rapit

ac dispergit oues, ego inquit sum pastor bonus, & animam meam pono pro ouibus meis. Episcop⁹ ergo, q Christum optimum: & summū pastorem, ac eius apostolos, hac in parte poscente officio uoluerit, ut uelle debet, imitari, quoniam eius præfectura, & quasi regnum spiritale est, cōtra improborum peccata: & hæreticorum impietates se se primum: deinde suos quasi legatos, & centuriones telis apostolicis armabit, Innocentia modestia, temperātia, sanctitate, ut exemplo, itē egregia quadam doctrina, ut ore possit crimina castigare, & praua dogmata redarguere. Arma enim nostræ idest apostolicæ militiæ non carnalia sunt inquit paulus, sed potētia deo ad destructionem munitionum consilia destruentes, & omnem altitudinem extollentem se aduersus sciētiā dei, & in captiuitatem redigentes omnem intellectum in obsequium christi, & in promptu habentes ulcisci omnem inobedientiam, quæ arma si a pertinacibus negligentur, coercebit eos etiam uinculis, desperata porro sanitate, ultima præsidia petet a legibus ecclesiasticis, & ciuilibus, quibus iustissime hæreticorum pertinacia uindicaṫ, quorum scelus tanto est reip. perniciosius, & acrius uindicandū, ꝙ prædoum, & grassatorum, quanto pietas & religio externis bonis anteferṫ. Princeps autem, quem maxime uellem, nō minus uirtutibus, ꝙ honoribus & dignitate cæteros excel-

Ad tit. 1.

2. Ad cor. x.

ctus esset, quod deo sciebat esse pergratum. Qui, ergo bella cupit a mentibus hominum aboleri, rem cupit optimam, & omnium maxime humano generi salutarem, sed tunc iubeat bonos, iustosq; uiros, arma in alios usus uitæ humanæ necessarios conflare, cum iniustitiam & scelus penitus a facinorosorum animis extirpauerit. Nisi.n. lupos sustuleris & malefica animalia, nunq̃ pastori persuadebis, ne utatur præsidio canũ. Hoc enim esse principis officium, & ciuilis uitæ rationi conuenire, christi euangelica uerba declarant apertissime. qui licet ipse perfectiorẽ, spiritalemq; uitam delegisset, & propterea rogatus, an rex esset, suum regnum non esse huius mundi respondisset, illud tñ adiecit, si ex hoc mũdo esset regnũ meum, ministri mei utiq; decertarent. Nisi forte tam stupidi, & in rerum intelligentia tam plũbei sum⁹, ut putem⁹ a christo damnata fuisse regna & principatus ciuiles, ab hominib⁹ duce natura, uel a deo potius constitutos. Non est enim potestas, ut testificatur Paulus, nisi a deo, & quæ sunt, a deo ordinatæ sunt, at Christ⁹ deo, quæ dei, Cæsari hoc ẽ regib⁹ & p̃ncipib⁹, q̃ Cæsaris sunt, reddi iussit. nec iussit tantum, sed ẽt tributũ, statere dato, pro se soluit, atq; Petro. quamuis ipse liber esset, ac immunis. Ne si tribuere postulatus recusasset, cæteris exemplo noceret. qui factum Christi, quem fas est, quoad licet imitari,

Ioañ. 18.

Ad.Ro. 13.

Marci. 17.

Matth. 12.

secuti nihilo fortasse magis sibi, q̃ ei pendẽdum esse tributum stulte existimassent. Cur porro principibus tributa penduntur? Num ut mare prædonibus infestantibus, aut dum hostes agros rapinis, & maleficio deuastẽt, ipsi desides in umbra fruãtur uoluptatibus, & ocia pacis pereunte rep. supini & ignaui specie religionis prætenta cõsectentur? ludebat igitur paulus cũ principẽ negaret sine cã portare gladiũ, hoc est armatorũ habere p̃sidia, quem tñ dei ministrum appellat, & uindicem iræ ad malorum conatus non magis, opinor, intra, q̃ extra ciuitatem reprimendos. Nam idcirco, ait tributa præstatis, ministri .n. dei sunt, in hoc ipsum seruientes. quibus cum nos parere, ipsorumq; dicto, tum ad Romanos tum etiam ad titum scribẽs audientes esse præceperit, putabimus ne, qui nos ad omne officium principibus præstandum adhortatur, hunc operam militarẽ, sæpe necessariam, & pro libertate patriæ, pro liberis & uxoribus, pro aris demum & focis suscipiendam exclusisse? aut aliter sensisse? q̃ petrum Apostolorum principem, qui nos subditos esse iubet omni creaturæ propter deum, siue regi quasi præcellenti, siue ducibus tanq̃ ab eo missis, ad uindictam malefactorum, laudem uero bonorũ quod hec sit uoluntas dei.

Ad.Ro.13.

Ad Tit.3.

1.Pet.2.

¶ Nec.n. bellum iustum esse putatur, quod non sit principum aut magistratuum auctoritate su

sceptum, nec si quod fuerit causis neq; necessari-is, neq; honestissimis, quales supra memorauim⁹ quæsitum. Itaq; non sine magno crimine bellum geri puto ab iis, qui contra christianos operã suã militarem locant principibus externis, cum quibus nullam habent societatem, eoq; magis, si de causæ ipsorum honestate, quod plerumq; accidit ambigatur. tales. n. tantum abest, ut bellum gerant pacem spectantes, qui animus, adesse debet iuste bellantibus, ut hanc exosi cupiant ẽt gentiũ dissensiones & turbas. quod est omnino contra uirtutẽ, et religionem. bello autem legitime suscepto ad gloriam fortitudinis aliquid, ad iustitiã teste Augustino, nihil interest, aperte pugnetur, an ex insidiis. ut. n. ait poeta, dolus, an uirtus, quis in hoste requirat? quando id non modo ab optimis etiã uiris omni memoria factitatum esse cõstat, cum approbatione gẽtium, sed in sacrarum litterarum monumentis legimus, fuisse a deo imperatum Iosue bellum gerenti cum ciuitate hai, ut insidias tenderet oppidanis. Itaq; licet hostes fallere, insidiari, stratagematis circũuenire, loquor enim de his artificiis, quæ more hominum, ac iure gentium permittuntur, non de perfidia, & dolo malo. Nam fides data, etiam hostibus est seruanda, & pactis ac pollicitis standum. Neq; uero solum cum externis, legitimisq; hostibus iusta bella gerere conceditur christianis, sed etiam cũ sce-

Aug. in Iosue. q. 10.

temporibus bonum ciuem facere oporteat de-
clarauit, qui cum a principibus factionum mul-
tis in rebus causa reip. dissentiret, & neutrius mē
tem plane probaret, bello tamen exorto non sibi
quiescēdum existimauit, sed eas partes fouendū,
quæ plus iustitiæ atq; honestatis habere uidebantur.
bruto etiam dehortante. ad quem extat prudentissimum de hac re Catonis responsum

Summum brute nefas ciuilia bella fatemur,
Sed quo fata uocant, uirtus secura sequetur.

& cætera, q̄ carmine uobis noto psecutus ē lucanꝰ. Nec mirum est Catonē integris uiribꝰ arma
pro rep. contra impiorum conatus sumpsisse,
cum sestius ætate decrepita, cui alterum crus fuerat in macedonia mutilatum, deferri se iusserit
in castra pompeiana. cui cæteris ridentibus pōpeius assurrexisse, occurrisseq; traditur, magnū
testimonium & utilissimum exemplum ratus, si
uiri ætate atq; uiribus exhaustis secum pro libertate publica comune periculum subire cernerentur. Qua de re solonem atheniensium legis latorem cauisse, refert Aristoteles, ut qui exorta seditione populari, & scissa in duas partes ciuitate,
neutri se adiunxisset, hic bonis omnibus publicatis, mitteretur etiam in exilium. cuius legis hāc
causam reddebat fauorinus philosophus, ut
bonorum uirorum semper ad pacem spectantiū
auctoritas, quæ initio non suffecisset ad nascen

tem seditionem coercendam, ualeret sedatis animis ad dirimendam. cum in consiliis capiendis multo magis credatur sociis de re communi consulentibus, quam alienis, quorum fides plerunque, orationeque suspecta est. sed huiusmodi leges & praecepta in eas potissimum ciuitates conueniunt, quae suis legibus uiuunt, & populari aut optimatum consilio gubernantur. In regia uero rep. optimus & prudentissimusquisque principis auctoritatem semper sequetur contra seditiosos populos, ac ciues potentiores & turbulentos. Reges enim ac principes si boni sunt, summa pietate coli debent, quasi praeexcellentes a deoque missi, ut petrus ait, ad uindictam malorum, laudem uero bonorum, sin mali, omni patientia tolerari, nisi forte ipsorum peruersitas, & prauitas tanta sit, ut in apertam, ac indubitatam regni, aut religionis perniciem & euersionem spectet, tunc enim publica salus, & uerus dei cultus unius hominis furori, ac impietati, praeferri debet, potiorque & sanctior haberi. obedire enim oportet (ut petrus aiebat) deo magis, quam hominibus: caetera uero principum, ac regum peccata patienter ferenda sunt, & ad dei iudicium reiicienda. cui placet interdum populos ob ipsorum crimina iniquitate principum affligi. nulla est.n. potestas nisi a deo, ut paulus testatur, qui nos principib9 obedire iubet, petro apo

1.Pet.2,

Actu Ap.5.

Ad Ro.13.
Ad Ti.3.

ſtolo diſcolis etiam dominis parere præcipiente 1.Pet.2.
hoc eſt difficilibus & iniquis:cuius rei clariſſimũ
habemus exemplum dauidis. qui cum eſſet rex
hebræorum diuina auctoritate deſignatus,tamẽ
ſaulem genti eidem præter legem diuinam, qua
iam erat iure regni priuatus imperitãtem, ſibiq;
infenſum ſemper eſt regia ueneratione proſecu-
tus, tantum abeſt ut ui, aut dolo tentauerit
ipſum de regno deiicere,& potuit paruo nego-
cio eundem cum ſpeluncam,in qua ipſe latebat, 1.Reg.4.
ſucceſſiſſet,ſolum,& ſecurum adortus obtrun-
care.

¶Nũ tibi uideor Leopolde difficultates,quib9
impediebaris,commode ſatis eſſe demolitus?an
adhuc hæres in ſalebra,& ſupereſt etiam nũ,qd'
tibi uelis expediri?longioremq; orationem deſi-
deras:ad quorundam bellorum honeſtatem aſſe-
rendam?Leop. Ego uero democrates profiteor,
me oratione tua non mediocriter fuiſſe delecta-
tum.habet enim tanq̃ neruos,nec ſine lepore ad
hibet quaſi tormenta quædam ad extorquendã
ueritatem. Itaq; tibi prorſus aſſentior,iuſte ſuſci-
pi nonnulla bella,eademq; a legibus euangelicis
non abhorrere:niſi ſiquid contra uidetur Alfon-
ſo. Alfon. Mihi uero nunq̃ fuit dubitabile: quin
multa bella iuſtiſſime:& chriſtianæ religioni con
uenienter gererentur: non ſolum ad repellen-
das iniurias, aut res ablatas repetendas ſumen-

dasq; de fontibus pœnas sed ad subiugandos impios, qui pacem nostram sollicitant, & christianæ religionis hostes, qui piis excidiúm, aut seruitutem moliuntur debellandos, qualia multa gessisse memorantur optimi, & in primis religiosi principes, Constantinus, & Theodosius Romanorum Imperatores, & cum alii multi reges hispanie, tum in primis Fernãdus, & Alfonsus, quorum alter bonus, alter sanctus ex argumento fuerunt cognominati, ac ut cæteros principes uiros omittam, Rodericus cidus, cuius nescio glĩa bellica, an sanctimonia magis sit nostrarum historiarum monumentis nobilitata. quibus traditum est, his cum impiis saracenis depugnantibus multa etiam edita fuisse miracula, piam honestatem talium bellorum significantia. sed tu mihi democrates, quæ nunq̃ dubitaueram magnis rationibus confirmasti, ut Leopoldo bellum omne studiose: ut uideri poterat, christianis iterdicẽti, aut in hoc certe nimis scrupulose differenti satisfaceres, quod scire cupiebam de rebus priuatim interuenientibus, quæ militarem uiuendi rationem, a christiana disciplina uidentur excludere, nihil hactenus cum iam deãbulando defessi. explicasti Demo. Questio hæc Alfonse, quã de cõsensu militiæ cũ christiana religiõe tuo rogatu differendã suscepimus, tam multiplex est, & uaria, ut nec paucis uerbis possit, nec uno collogo

definiri

definire. Hodie igitur de bello, quæ pars primũ erat expedienda, disputauimus, cras hic, aut in hortis põtificiis cætera, si uidebitur, & ocium erit persequemur.

LIBER SECVNDVS.

POstera igitur die, q̃ illa fuerãt disputata, mane cum pontifex maximus, ut sæpe solebat, in eos hortos, quib9 est nomen ab ameno conspectu secessisset, primus omnium democrates uenit, ut quemadmodum pridie conuenerat, sermonem repeteret, cum pontifice de rebus bellicis institutum, nec multo post Leopoldus adest. Alfonsus enim postremus omnium aduenit, simul ut ualetudine non dum confirmata, uitaret matutinam uaticani aeris intemperiem, simul ut comitatum augeret Maii oratoris Cæsarei, quo interueniẽte democratis cum pontifice colloqum est solutum. Cum igitur illi a turba recessissent, seq; amice de more consalutassent, breui primũ de rebus nouis sermone collato, iam enim rumor increbescebat, pontificem, ac Cæsarem, colloquẽdi gr̃a Bononiam iterum conuenturos, missa inquit Alfonsus ista faciamus, redeamusq; ad hesternam disputatiõem sedentes tamen: si uidetur: in his quæ opportune adsunt subseliis, sic enim

bebo gratias, credo item & Leopoldo rem fore pergratam qui mihi heri uidebatur his quoq; rebus nō nihil commoueri. Leop. Mihi uero gratius nihil posset contingere. Demo. Dabo equidem operam, ut uobis morem geram. Sed ãteq; ad argumenta per uos allata respõdeo, ut uia & ratione philosophemur, necessariũ esse puto, aliqua de uirtutibus eis differere, quibus potissimũ miles prudentium iudicio commendatur, ut his, contrariisq; uiciis perspectis, quod sit officium boni militis, qd ab eo discrepet itelligat. Laus. n. uirtutis est, & quo efficitur res quæq; bona, id uirtus a philosophis nuncupatur, in hominibus quidem suo nomine, in cæteris rebus per similitudinem, ac translationem. Nam bonus magnes dicitur & bonus equus, cum hic bene currit, ille ferrum bene allicit, & hæ uirtutes ipsorum appellantur, bene nãq; sua uirtute, ut tradidit Aristoteles, res quæq; perficitur. Cum igitur bonum gubernatorē dicamus, siquis bene & ex arte dirigat nauigium, bonum patrem familias, qui recte curã gerit rei familiaris, & cæteros eodem modo, quã demum uirtutem ab eo postulabimus, qui se uelit, & esse, & bonum militem appellari? Alfon. Homines prudentissimi, q rei militaris præcepta litterarum monumẽtis tradidere, multa præcipiũt obseruari in milite deligendo. Qua enim regione ortus quisq; sit, interesse putant, temperatas cæ

Arist. 1. eth.

1. Ethi.

tæris omnibus anteferentes, quales esse aiũt, quæ quarto, & quinto climate continetur. Nam quæ ad septentrionem propius accedunt, in his robustiores quidem animos, & magis intrepidos, sed tardiora ingenia prouenire, ad meridiem contra intelligentia præstantes homines, sed infirmiores animis ad subeunda pericula generari, ad medium autem homines nasci, utraq; re quantum satis est ualentes, qui nec in consiliis capiendis intelligentia: nec in subeundis periculis animo deficiant, quorum alter sine altero plane infirmus est ad bella gerenda. Præterea in corporis habitudine magna esse momenta conscribunt. Nam staturæ proceritatem: latitudinem pectoris, membrorum agilitatem plurimum spei dare, roboris & uirtutis confirmant. Demo. Ista Alfonse signa sunt hominis bellicis muneribus accomodati, & quidem nec uana, nec contemnenda. Nam quæ ciuitates rerum potitæ sunt, has fere uti cœlo tẽperato nemo ignorat. ut Athenas, ac Lacedemonem in græcia, & in Italia Romam, quæ omnium maxime longe lateq; terrarum imperium tenuit. Item quorum uirorum bellica uirtus maxime nobilitata est, horum pleriq; & procero corpore, & lato pectore fuisse traduntur. ut Homero auctore, cum alii proceres in bello troiano, tũ maxime Aeneas & Hector ex troianis, ex græcis talamonius Aiax, & Achilles, quales Ex Roma-

norum principibus Iulius Cæsar, & Traian⁹ Latinis historiis fuisse memorantur. Alfon. His ego addam non uetera, nec aliena, sed meæ memoriæ meæq; gentis exempla clarissimorum uirorum, qui bellis italicis claruere. Tales enim fuere Gonsalus magnus, Iacobus mendoza, Ioannes urbinas, ac ut cæteros taceam, Iacobus garsias cognomento paredes, cui si corporis & animi robori, par ingenium, & mentis ualetudo contigisset, nemo sub Gonsalo magno meruit stipendiũ, quanq; ex eo militia multi præstantissimi uiri uelut ex equo Troiano prodierũt, qui iustius hominum consensu tali imperatori successisset, nũc autem, ut audio, pene miles sequitur Carolũ Cæsarem, ab ipso in militiam ex Hispania reuocatus, nec senex desinit magna documenta uigentis adhuc uirtutis, cum admiratione omnium exhibere. Demo. Oportune tu quidem, & merito tales tantosq; & duces, & milites in exemplum attulisti, poteras & summos uiros ex italis, gẽtib⁹ q; aliis commemorare, quorum bellica uirtus his quoq; & bellis, & temporibus enituit. Sed quanq̃ tales regiones, & uiri aptiores esse putentur, ad bella gerenda, tamẽ extra illam etiam, de qua loqmur, quæq; maxime probatur locorum temperaturã, populos esse certũ est, fortes simul, & in obeũdis administrãdisq; bellicis muneib⁹ prudẽtes, Carthaginẽses .n. tertio climate continentur,

aſtures & cantabri ſexto, conſtat tamen, m'n⁹ negocii fuiſſe Romanis in cætero orbe ſubiugando, ꝙ̃ in his populis pacandis, quippe a quibus multa maximaq; damna retulerunt, iniquis ſub inde fœderibus adacti, ſæpe de ſumma rerũ periclitantes, & a germanis uidem⁹, bella magno nõ ſolum animo, ſed etiam conſilio geri. Nec ſecus de ſingulis hominibus cenſeo breuis ſtaturæ, multos & eſſe & fuiſſe præſtanti animi magnitudine, qualis tydeus heroicis temporibus fuit, carmine quoq; homerico celebratus. Et quoniam tibi exempla noſtræ memoriæ placẽt, Bartolomæus Albianus, Petrus Pacius, Vgo Mõcada, & ne ſingulos memorem, Fernandus Aualus, Marchio Piſcarius, in quo duce præſtanti magnam nuper iacturam fecit exercitus Cæſarianus. Non enim tauri robur, aut elephantis ad obeunda facinora deſideratur, ſed uirtute animi res præclaræ gerũtur, adſint modo uires ingenuæ, quib⁹ breuis ſtaturæ homines pleriq; non deſtituuntur. Loquor autem de militaribus munerib⁹, quæ manu & armis obeuntur, non de officio imperatoris, quod nullas interdum uires corporis requirere, ne longius abieris, teſtis eſt hac ætate locupletiſſimus Antonius Leiua, quo duce tenui, ac nulla potius ualetudine īclytas uictorias in ciſalpina gallia, ꝑpter aĩ ei⁹, & cõſilii magnitudinẽ, hiſpanoꝝ parua man⁹ de multo maiorib⁹ copiis reportauit.

❡Cæterum aliud eſt de in dole,& bellacis uiri ſi-
gnis,quæ a regione,& corporis habitudine ſumū
tur,aliud de uirtute diſſerere,qua cenſet bonus mi
les,quæ cum habitus quidam animi ſit,nō in ſpe
quadam poſita eſt,ſed ex multis ſtudioſis actio-
nibus ingenerat. Hāc ego quam demum eſſe pu
tares interrogabam,tu de indiciis militaris ani-
mi reſpondiſti. Alfon. De uirtute nemo dubi-
tat. Nam quem fortem,& magnanimum putāt,
hunc bonum militem & dicere omnes, & ſentire
ſolent. Demo. fortitudo igitur,& magnitudo ani
mi eſt,qua bonus miles efficit. Alfon. Haud du-
bie. Demo. Qui negat ergo,bonum militem poſ-
ſe chriſtianorum legibus ſatisfacere,is fortitudi-
nem,& magnitudinem animi a chriſtiana religio
ne dicit abhorrere. Alfon. Mihi quidem ita ui-
detur,ſed mallem,te iſta cum leopoldo diſputare
ne ipſe uel inepte reſpondendo retardem oratio
nem tuā,uel bona cauſa uidear ob inſcitiā ceci-
diſſe. Age igitur leopolde,Iam tu pro utroq; reſ-
ponde,non ne tibi ſic uidetur? Leopoldus. Qui
poteſt non uideri?cum priore dato, poſterius ſit
neceſſe confiteri. Demo. O miſeram igitur condi
tionem chriſtianorum,ſi quatenus religioni ſerui
unt,nullum eſt eis cum uirtutibus commercium.
Leop. Cōmercium eſt uel maximū cum iuſtitia,
prudentia,liberalitate,continentia,& cæteris om
nibus uirtutibus,quæ homines inter ipſos bene-

uolentia quadam,& humanitate conciliant,forti tudinem uero:& magnitudinem animi, ut tumidiores scilicet,& itractabiliores uirtutes refugiũt. Demo. Qualia officia ducantur a fortitudine, & magnanimitate postea,si uidebitur, disseremus, nunc autem positum sit,nec enim arbitror ,inficiaberis,has & esse,& in moralium uirtutum nu-
Ethi.4. mero a philosophis reponi,præsertim, ab Aristo tele,qui animi magnitudinem cæteris omnibus anteponit.Leop. Quid tum postea ? hoc enim
Ethi.6. nemo est,qui inficias eat. Demo. Philosophorũ consensus est,& idem christianorum, sic omnes uirtutes esse inter se connexas,& consociatas,ut una sublata,omnes tolli sit necesse,quam ueterũ philosophorum sententiam Hieronymus in primis,& Augustinus principes theologorum confirmarũt. quorũ alterius ea uerba sunt in Esaiæ expositione:omnes inquit uirtutes sibi cohærẽt, ut qui iuna caret ,omnibus careat, alter in libro de Trinitate sic scriptũ reliquit,uirtutes ait, quæ sunt in animo humano,quamuis alio, & alio mõ singulæ intelligantur,nullo tamen modo separãtur adinuicẽ.Qua rõne igitur christianis nec fortibus esse licet,nec magno aĩo,eadem cæteras uirtutes negatas eis esse,oportet cõfiteri .Leop. Scimus democrates,ab eruditis sic solere de connexione uirtutum pronunciari , nec tamen ea uox, quam uim habeat ignoramus . Nemo enim hoc

sentit

ſentit,non poſſe eſſe quemq̃ liberalem, ut nõ ſit idem fortitudine prӕditus. Cum paſſim uidere liceat quoſdam multis benignefactis,uirtutẽ, quӕ liberalitas dicitur,eſſe conſecutos,quibus tamen citra ipſorum ullam culpam nunq̃ uſu uenit, ut pericula ſubirent,quibus adeundis fortitudo in generatur. Quӕ ratio eadem eſt in cӕteris uirtutibus. Non enim uel natura,uel noſtra uoluntate ſolum uirtutes morum contingunt,ſed aſſuetudine quadam officiorum ingignuntur. Cӕterum quoniam qui rite,& ex prӕceptis philoſophiӕ ipſarum aliquam colit,hoc eſt propter honeſtatẽ, & ut rationi pareat recte precipienti,huic perſuaſum,& inſitum ſit neceſſe eſt, nullo loco ſibi ab officio eſſe diſcedendum, idcirco quas re non dũ nactus eſt, ſed electione tantum,ac uolũtate prӕcepit,eas nihilo ſecius habere dicitur,participatione uidelicet,ut Hieronymus ait,non proprietate,ſiquis enim non ſic animatus eſt, ut quocunq̧ natura,rectaq̧ ratio uirtutũ optima magiſtra duxerit, eo ſit haud inuitꝰ ſecuturus, hic adumbratam quandam uirtutis imaginem oſtentare poteſt,ueram & expreſſam effigiem habere omnino nullam poteſt. Non enim honeſtatem is ſequitur,& rationis prӕcepta,in cuius animo hӕc non idem ponderis habent,& ubiq̧ paria momẽta. Ad hunc igitur modum philoſophis placet indiſcretas eſſe uirtutes,& quoniam ſunt in rebꝰ

agendis ratæ quæ iam sententiæ (græci axiomata dicunt) omnibus uirtutibus communes, quæ ad fungendam unam uirtutem cognitæ, ad cæteras accomodantur eodem modo. continenturq; prudẽtia, sine qua nulla morum uirtus consistit. & quæ una si adsit, omnes simul adesse aristoteles est auctor. At unam uirtutem non quidẽ omnibus suis numeris absolutam, sed tñ iam adultã per se posse consistere, cæteris adhuc in illis quasi seminibus residentibus negare, nec rationi congruit, & usui manifestarum rerum aduersat̃. Nõ igitur christianus, si fortis, & magni animi officia negligit, ut præceptis seruiat religionis, protinus aliarũ uirtutũ inops, & expers uideri debet.

Ethi. 6.

¶ Demo. Recte tu quidem leopolde philosophorum sententiam de connexione uirtutum explicasti, sed uide ne forte eisdem etiam nunc angustiis urgeamur. Cur enim christianus cæteras uirtutes colit? non ne propter honestatem ipsarum, ac ut imperio rectæ rationis obtemperet? Leop. Non ob id tãtum, sed multo etiam magis, ut dei longe grauioribus præceptis obsequatur. Cũcta enim christianorum officia in deum debent quasi in summum bonum, atq; ultimum finem contendere. Demo. An id proprium esse putas christianæ doctrinæ, ut uirtutes referat ad ultimum finem? quis hoc non facit philosophorum? quibus summa dissensio est de finibus bonorum &

malorum, de his enim qui dissentiunt, eos in tota philosophia dissentire, idcirco necesse est, quoniã cuncta præcepta, omniaq; officia debent extremum finem, quasi scopum intueri. Contra uero quibus de summo bono conuenit, horum disciplina parum potest in tradendis officiis, hoc est morum præceptis discrepare. Quo fit, ut christianorum præcepta, quæ mores attingunt, aut nihil, aut minimum distent a dogmatis peripateticorum, quemadmodũ heri disserebamus. Nam idem propemodum ẽ utrisq; summum bonum, eadem proposita felicitas, ut enim peripatetici, sic & christiani felicitatem sibi in summæ uirtutis usu erga rem perfectissimam statuunt. summam autem uirtutem, & rem perfectissimã intellectum, & deum, ut necesse est, interpretatur, ut in contemplatione dei felicitatatem esse positam, dogma sit utrisq; commune, nisi ꝙ peripatetici naturam ducem, eiusdemq; tenue, ac sub obscurum lumen sequentes, & confusam quandam, ac sub obscuram hui9 rei cognitionẽ nacti ut solent inuisibilia dei a creatura mundi per ea, quæ facta sunt intellecta conspici, satis habebant, seq; felices fore arbitrabantur, si modo deum sibi, uel in enigmate, & quasi speculo uidere, ac contemplari cõtigisset. Christiani autẽ beneficio religionis, ac summi præsentis dei in humana forma benignitate, & oraculis edocti, Ad Ro. 1.

clarissimoq; lumine collustrati:quoniam in lon-
ge maiorem:clarioremq; notitiam rerum diuina
rum prouecti sunt:in uitæ mortalis peregrinatio
1. Cor. 15. ne felicitatem nullã agnoscunt:exclamãte Paulo:
si in hac uita tantum in Christo sperãtes sumus:
miserabiliores sumus omnibus hominibus, sed
eos tantum felices, ac uere beatos & credunt, &
uocant, qui coram præsentem deum intuentur
in patria, sic enim ipsi beatorum uitam alteram,
appellãt, & ipsum uident sicuti est. Quanq; enim
felicitatem illam, quam iustis, & sapientibus ho-
minibus philosophi tribuunt, non aspernentur,
& beatos appellent, quicuuq; uirtutum aliarum,
muneribus funguntur, eos tamen non re felices
putant, sed spe futuræ beatitudinis. Beati mũdo
Matth. 5. corde: dixit christus, sed quomodo beati? quoniã
inquit ipsi deum uidebunt, & beati pacifici, quo-
niam filii dei uocabuntur. Vides q̃ ualde peripa
teticorum ratio cum christianorum doctrina in
moribus dirigendis conueniat? Vtrisq; deum cõ
templari summum bonum esse placet, utriq; uir-
tutis uia ad felicitatem gradiunt. Quibus illud
itidem est commune, ut non solum uirtutes, sed
omnia facta & cogitata, res deniq; omnes, quæ
in actionem humanam cadunt, ad extremum fi-
nem referri dicant oportere. Nam ut clamat pau
1. ad Cor. x. lus. Siue manducatis, siue bibitis, uel aliud quid
facitis omnia in gloria dei facite, sic Aristoteles.

Omnia inquit sunt propter felicitatem appetē- 1.&.x.Ethi.
da, quod cum ita sit, aliqua nimirum esse debet
prærogatiua uirtutū, præter ultimi finis respectū: aliqd insigne, quo præstent, & a cæteris humanis
actionibus discernantur: de quo nisi conuenerit
inter nos, de militaribus uirtutibus, & ipsarū cum
aliis cōueniētia, uel dissensiōe disputātes, in incer
to necesse est uagetur oratio nr̄a, nec de his licebit
nobis, quidq̃ certi definire. Leop. Consilium lau-
do, & hoc in primis statuendū censeo. Dem. Res-
ponde igitur ad interrogata, sublato finis ultimi
respectu, qui cōmunis est, ut docuimus, cunctis
actiōibus humanis, quid tandē est præcipuū in
uirtutibus: quo a cæteris rebus discernantur. An
quia (queādmodum idem Aristoteles testat̃) ēt Eth. 1.
si nihil esset præterea, quo uirtutes referrētur, ipē
tñ per se, propter suāq̃ honestatē essent ex petē-
dæ? Leop. Sic uidetur. Dem. Ratio igitur interna
colēdi expetēdiq; uirtutes posita est in ipsaꝝ ho
nestate, qua sublata, perit uirtutis & nomen, & na
tura. Leop. Meo quidē iudicio. Dem. Qui hone-
statē ergo cōtēnit in una neglecto rectæ rōnis im
perio, a quo uiro studioso nunq̃ ē discedendū, is
eandē in cæteris uirtutib⁹ nōne uidebit̃ eodē mō
aspnatur⁹? Leop. uidebit̃ oīno. Dem. At chri istia
nus, si te audiet, in fortitudine, ac aī magnitudīe
honestatē spnet, p te igit̃ eadē rōne aspnabit̃ in
oībus, ita fraudat⁹ una, cūctis uirtutib⁹ spoliabit̃.

si.n.cui insitũ est, honestatẽ ubiq; sequi,& ĩperio parere rectæ rõnis,is oẽs uirtutes habere putat̃,q honestatẽ uno in loco,ac ꝑpterea ubiq; negligit, & rectæ rationis imperium, in hoc quis tandem locus potest uirtuti cuipiam esse relictus? Nisi forte tã cæci sum9,& pertinaces,ut nõ simus recusaturi,quo minus cum fortitudine magnitudinem quoq; animi,quæ summa maximaq; officia in omni uirtute persequitur,longe a uirtutũ choro submoueam9, reclamãtibus non modo philosophis,sed theologis etiam religiosissimis, quorum nemo est hactenus repertus:qui has uel esse uirtutes inficiatetur,uel a christianorũ consortio submoueret,scilicet quia nemo ignorat, complures hoc nomine in sacris litteris cõmendari. scribo,inquit Ioannes,uobis adolescentes, quoniam fortes estis, & Paulus per fidem ait, fortes facti sunt in bello,& ne singulos persequar,de Stephano legimus in actis Apostolorum, quod plenus gratia & fortitudine faciebat prodigia, & signa magna in populo.Leop. Non ego democrates fortitudinem,ac magnanimitatem uirtutes esse nego,neq; quod eas dixerim,a christianis institutis abhorrere,uelim sic mea uerba interpreteris, quasi nullam nobis societatem cum illis uirtutibus relinquam,non istuc ualet oratio mea,sed ut intelligat̃ alia ratione fortes, & magnanimos a christianis,alia cæteris gentibus, ac philosophis.

1.Io.2.

ad Heb.xi.

Cap.6.

& probari,& definiri. Iustorum inquit Gregori⁹ 6. Mora.
fortitudo est,carnem uincere,propriis uoluptati
bus contraire,delectationem uitæ præsentis ex-
tinguere,philosophi uirtutem hāc in bellicis ma-
xime periculis,cerni atq; uersari docent,nec secus
de magnitudine animi,quæ appetitum honoris
& gloriæ moderatur,uidētur mihi dissentire. phi
losophi enim de honore,& gloria differunt, quæ
ab hominibus contingit,christianis gloriari non Ad Ca.6.
licet,nisi in cruce domini nostri iesu christi. Nam 1. ad Cor. 1.
qui gloriatur idem Paulus ait,in domino glorie- ad Ro. 2.
tur,a quo gloria & honor,& pax omni operanti
bonum circa dilectum personarum.

¶ Non igitur probo istam rationem disputādi,
ut cum agitur de legibus ac institutis christianis,
& questio est sacrarum litterarum testimoniis di-
iudicanda, tu locum urgeas decretis, & placitis
philosophorum, Aristotelis passim, tanq; pauli
nomen inculcando. Cui philosopho tantum tri-
bus in omni sermone,ut dicta eius non hominis
cuiusdam decreta esse, sed dei alicuius oracula,
cui refragari nefas sit, statuere uidearis, & quod
maxime indignū ē homine christiano: præcepta:
quoq; religiōis nostræ conaris ad Aristotelis nor
mam dirigere. Cuius tamen doctrinam constat,
cum plerisq; articulorum:quibus quasi fundamē
tis nostra fides:religioq; n.titᵉ pugnare. Hoc est
illud,quod multi iam ferre non possunt inaqui-

nate Thomæ, uiro alioquin egregiæ doctrinæ & sanctitatis, qui christianum ubiq; nititur Aristotelem efficere, christianas leges peripateticorũ dogmatis confirmans, præter morem, & sententiam ueterum theologorum, ex quibus Hieronymus clamãti cuidã, ignorãs, hanc philosophorum esse sententiam? respondit: sed non apostolorũ. Neq; enim inquit mihi curæ est: quid Aristoteles: sed quid paulus doceat. & alio in loco pulchre philosophos, a quibusdã Patriarchas hereticorum appellatos asseuerat, qui ecclesiæ puritatem peruersa doctrina maculauerint, sed quid ego Hieronymi sententiam: dictaq; memoro? cum paulus ipse nos hortetur: moneatq;: ne temere philosophorum placitis assentiamus: uidete: inqt ne quis uos decipiat per philosophiã, & inanem fallaciã: & Esaias clamet: perdã sapiẽtiã sapiẽtũ, & prudentiã prudentiũ reprobabo. Vnde idem Paulus sapientia: inquit: huius mũdi: stultitia est apud deum: quod est haud dubie de philosopis dictum: qui dicentes se esse sapientes: stulti facti sunt.

in dialo. cõtra pela. 17.
ad ctesiphontẽ ep. 10.
ad Colo. 2.
Esa. 29.
1. ad Cor. 3.
Ro. 1.

¶ Dem.. Inuitus facio: ut a quæstiõe initio nobis proposita digrediar: sed quoniam tu me quasi de uia ad impedita diuerticula detrudis: quæ nisi expediãtur: difficillima sit futura rõ de uirtutibus disputandi: reiecta per te philosophorũ auctoritate: quid hac in parte uerissimũ esse pu-

tem

tem: iam paucis explicabo. Pronunciata illa leopolde, quæ articulos fidei propterea nuncupamus quod his uelut artubus fidei catholicæ mēbra distincta, in corpus unum constringātur, nō mō sensum nr̄um excedūt, sed captū etiam, & intelligentiam humanæ mentis. Quo factum est, ut neq; indagari potuerint cuiuspiā hominis ingenio, nec humano intellectu inuestigari, ad summam nulla ratione alia, in aliquā mortaliū notitiam, q̄ diuinis oraculis peruenire. Quamobrem qui quorundam articulorum ut altissimam, sic mortalibus inaccessam, & soli deo exploratam ueritatem, uolunt ratione naturali metiri, ac ipsorum mysteria, ad dogmata philosophorum reuocare, horum stulta sapientia est, & prudentia non probanda, hanc philosophiam Hieronymus cōtemnit, hanc damnat ubiq; Paulus, hanc uocat huius mundi sapientiam stultam uidelicet, & ueritatis inanem. In his enim rebus, quæ rationem naturalem excedunt, nōn est libere cæca mentis agitatione uagandum, sed intellectum oportet in captiuitatem redigere in obsequiū christi, eius doctrinæ, & sacrarum litterarum testimōiis quēadmodū cæteris in rebus fidem adhibētes, sic in his etiā incūctanter, ad quas intenta acies ingenii nostri caligat, quæq; normam excludunt humanarum doctrinarum. Cum uero de moribus agitur, deq; uirtutibus, & contrariis rebus disseritur, 2. ad Cor. x.

prima est scripturæ sacræ, proxima tamen philosophorum auctoritas, non quidem omnium, sed maxime probatorum, quales Platonici sunt, & peripatetici, qui summum bonũ uirtutis actione metiuntur. Licet Augustinus Platonem cæteris omnibus anteponat, quia non solum recte sẽtit de bonorum & malorum finibus, sed etiã mũdo tribuit initium, a quo asserit ipsum Aristoteles, & humanos animos ab interitu, & mortalitate fortiter & perspicue uendicat, in quo ille alter balbutire nutasseq; uidetur, modo huc, modo illuc inclinans, pro ut ratiócibus a sensu ductis impellebatur. sed quanq; Platonem idem Augustinus uerissime tradat proxime omnium philosophorum ad christianos accedere propter aliqua, quæ non tam ratione naturali inuestigasse, q; in ægiptiaca peregrinatione, ex sacris hebræorum libris sumpsisse creditur, tamen posteriores tũ philosophi, tum theologi, ut supra testatus sum, non dubitauere principatum Aristoteli in omni philosophia dare, siue quæratur de natura eaʒ rerũ, quarum cognitio parari potest ratione naturali, siue de moribus, & recte uiuendi præceptis disseratur, cũ propter diuinum eius ingenium, & incredibilem doctrinã mirabili solertia ab eo multis libris explicatam, tum uel maxime quoniam socrates & Plato, qui poterant in contentionem uenire, nihil tam certũ esse rati, quod non possset

In libro de religione

de ciuit. dei lib. 8. c. ix.

I

in diuersum paribus pene rationum momentis inclinari, omnia prope modum in medio relique re, in utranq; partem disputantes. Aristoteles aũt ut arbiter honorarius a natura datus, tam scienter diremit priorum philosophorum controuersias, tamq; prudenter statuit de ui rerum naturalium, & bene ac beate uiuendi ratione, ut eius dicta, non placita philosophi, sed naturæ leges, atq; decreta rectæ rationis esse, doctorum fere con sensu uideantur.

¶ Neq; enim alios uideo, pace tua leopolde dixerim, nimiæ ut ipsi garriunt, auctoritati philosophi huius obmurmurare, nisi eos, quib9 ille Paulo notior est, q̃ Empedocles, aut Anaxagoras, quos olim fuisse nobiles philosophos audierũt. Quales sunt hoc tempore inpietatis lutheranæ magistri, qui omnis philosophiæ, ac theologiæ reconditioris expertes, inani quadam garrulitate, quam solam græcarum latinarumq; litterarum studio sunt consecuti, intumescentes de maximis uiris, quos uix de facie, ut dicitur, nouerũt: stulte: & arrogantissime iudicant. Aristotelem ut profanum & ab omni parte religionis auersum reiiciẽtes: & cum alios scholasticos theologos damnantes, ut ualde peripateticos, tum in primis Thomam aquinatem: cui me iudice, si rerum diuinarum: & humanarum scientiæ par facultas orationis contigisset: ad ea disponenda, & illustranda:

quæ summo ingenio & incredibili doctrina fuerat consecutus: erat fortasse aliquis ex ueteribus theologis: qui cum ipso conferri posset: quem autem anteferremus eidem: haberemus certe neminem. Quoniam igitur illi nugari paulo ornatius didicere: idcirco his neglectis, ueteribus illis Hieronymo & Augustino: aut ex græcis origeni uel clementi se similes esse: ac si placet deo: pares etiã uideri uolunt, quos non modo eloquentia: & altissima cognitione præstitisse constat sacrarum literarum: sed etiam in studio philosophiæ multũ ætatis consumpsisse. Quis enim, qui modo præstans illud Augustini opus legerit de ciuitate dei, potest ipsum Platonis fuisse studiosissimũ ignorare? Nam Hieronymum: quem tu mihi paulo ãte obiiciebas: cum aliis philosophis græce & latine multam operam impẽdisse: tum in primis Aristoteli, & eius græce enarratori Alexandro, nõ solum Ruffinus Aquilegiẽsis testat᷑, sed ipse quoq; de se non uno loco profitetur, nec illud tacet, se
Epist. 43. Aristotelicos Alexandri commentarios e græco in latinum uertisse, nisi uertere dicit frequẽter lectitare. Quid ut ad græcos transeamus Aristidem? quid iustinum? christianos philosophos commemorem? quoꝝ ille Adriano principi apologeticũ pro christianis librum misit, sentẽtiis philosophorum conflatum, hic Antonino pio doctissimum cõtra gentes uolumen ex media philosophia de

promptum. Nam clementem presbyterum ecclesiæ Alexādrinæ omnium, ut Hieronymus testatur, eruditissimum, multos uariosq; libros conscripsisse certum est, altissima doctrina refertos, quam hauserat magna ex parte ex fontibus philosophorum. Quem æmulatus origenes eius auditor, decem strommatum scripsit libros, omnē religionis nostræ doctrinam dogmatis philosophorum confirmans. Non igitur recentiorum theologorum, quos scholasticos appellant, inuentum est, decretis uti philosophorum, idem ueteres summa auctoritate & grauitate uiri factitarunt, non modo ad christianorū mores instituendos in quo uel plurimum ualet, quid naturæ aptū sit: quid diuersum dignoscere, sed et dum aliqua tractarent, quæ ptinerēt ad fundamēta christianæ fidei, & possent ex parte ingeniis hōminū, & natura duce inuestigari, ut de natura dei, de uirtute eius, & simplicitate, de infinita tum potestate, tum etiam scientia, de rerum omnium supernarum & infernarum procuratione atq; iustitia, & siquid aliud de deo per ea, quæ facta sunt conspicit humanus intellectus, cui sic indaganti sempiterna quoq; dei uirtus, & diuinitas, ut paulus testatur, innotescit. Sed quoniam infinito rerum diuinarum splendore perstringit, caligatq; acies humanæ mentis, non secus ac uespertilionum oculi, ut ait Aristoteles, ad lumē solis, idcir-

ad magnū oratorē vrbis Romæ.

AdRo. 1.

Metaphy. 2.

rebus accomodentur. Redeamus igitur, unde di gressi sumus, & iam doce, si potes de fortitudine, cuius pars a quibusdam magnanimitas esse dicitur, christianos ipsam suo quodam modo definientes, a philosophis non dissentire. Demo. Tergiuersari istud quidem est, non causam ratiōe defendere. Cæterum res est in expedito. Non enim quærim9 de fortitudinis, ac magnanimitatis definitione, quam qui aliam afferūt, hos aliā quoq; rem sentire necesse est, cum rei unius una dumtaxat sit definitio. Sed de habitu animi, qui timores & audacias in periculis præsertim capitalib9 ratione moderatur, qui cum sit perspicue uirtus, ut indicat uirtutis definitio, si a christianis instiwtutis abhorrere statuatur, quæ ratio hanc excludit a christianorum consuetudine, eadem siquid superiore disputatione confectum est, cæteras omnes uirtutes submouebit, eodemq; modo de magnitudine animi iudico, quæ temperat magnorū honorum appetentias. Erras igitur, & quidem toto, ut dicitur cælo. leopolde, si putas, christianam philosophiam has uirtutes repudiare, uel in ipsarum difinitionibus a peripateticis dissidere christianos, qui in sanctis martyribus præter uirtutes theologicas dictas, nil æque uel admirantur: uel laudant: ac fortitudinem: & ingens inuictissimorum animorum robur: qui ne a fidei ueritate: & pio religionis cultu discederēt: cruciat9 ac mor

Eth. 2.

tem subire nec metuerunt:nec recusarunt, unde martyres cum ab aliis:tum in primis a sanctissi- mis:doctissimisq; uiris:maximo: & Cipriano mi lites fortissimi nuncupantur. Nam quod Grego gorius ait:fortitudinem esse carnem uincere: ac propriis uoluptatibus obsistere:& extinguere hu ius uitæ delectationem:abusus in eo est fortitudi nis uocabulo. Animi enim constantiam: quæ la- tissime patet:serpitq; ad omne genus officii:alie- no nomine fortitudinē appellauit. propterea qđ ex omnibus uirtutibus firmitas animi in hac po tissimum elucescat. Quod mihi uidet̃ Gregorius, ne nouum inuentum esse putes:ut pleraq; alia in quæstione morum:a Cicerone mutuatus. Cuius ea uerba sunt in primo de officiis uolumine. Om nino fortis animus:& magnus duabus rebus ma xime cernitur:quarum una in rerum externarum despicientia ponitur, cum persuasum sit: nihil homini:nisi quod honestū decorumq; sit: aut o- ptare:aut expetere oportere:nulli neq; homini:ne q; perturbationi:neq; fortunæ succumbere. Quā deinde partem ita persequitur Cicero: ut eum di cas:non de una quadam parte:sed de toto gene- re uirtutis disserere.

¶Nam quod pertinet ad gloriam humanam:de cuius despicientia christiani multa præcipiunt: si rem altius:& diligentius inspicias:eadem pro- fecto reperias:aut quam minimum discrepātia

præcepta

præcepta philoſophorum, cum de magnitudine animi diſſerunt, quæ appetitū gloriæ, ac honoꝝ moderatur. Nefas enim puto, eo nomine chri-ſtianorū diſciplinam infamare, ut quicq; in mori bus natura honeſtum, iuſtumq; uiderit aliorum hominum ſolertia, quod ipſi non perſpiciant, aut perſpectum per ſtultitiam, aut ſuperſtitionem re pellant. Maneat igitur, conſtitutumq; ſit, theolo-gis etiam conſentientibus, chriſtianos in tractan dis morum uirtutibus, & uitiis, quæ ratione natu rali diiudicantur, a peripateticis non diſſidere, cri men utriſq; exiſtimantibus in uita, ab ſtatu natu ræ rectaq; ratione diſcedere. Leopol. Sit ita ſane, & iam ad reliqua pergamus. Alphon. audite ue-ro Democrates, & Leopolde, ego ſi me hodierna diſputatione ueſtra delectatum eſſe negem, ſane mentiar, nam de natura uirtutum, deq; ipſarum & conſociatione & diſtinctione, tum de ſummo bono, ac philoſophorum auctoritate, & Ariſtote lis præſtantia, deq; peripateticorum cum Chri-ſtianis in morum uirtutumq; doctrina conueni-entia, múlta ſcite, ut mihi uidētur, & copioſe ſunt a uobis diſputata. Sed quod mihi a uobis expe-diri maxime cupiebam, id hactenus pene inta-ctum reliqſtis, quomodo inuicta uis animi, quo-cunq; nomine uirtutis licet eam appellare, quæ in milite probatur, cum iniurias conſtantiſſime perſequitur, aut gloriam bellicam auidiſſime cō-

sectatur,a christiana religione non dissentiat,hac enim uirtute per retigionem christianam repudiata,efficitur plane,ut bonus miles esse nemo possit,& idem bonus christiauus,quod erat caput institutæ disputationis,& proinde uobis tam longe producto sermone non negligédnm.Dem.Quasi uero quæ hactenus dicta sunt,ad hanc rẽ non maxime pertineant,cum declaratum sit, multisq; rationibus effectum, nullam esse omnino uirtutem,quam religio christiana nõ amplectatur. Sic igitur existimare debes Alfonse, nihil neque in re militari,neq; in aliqua uitæ parte,a christiana doctrina repudiari, quod uirrutis nomine cẽseatur,nihil quod non sit etiam philosophorum, non modo religiosorum iudicio uiciosum.

¶ Alfon. iniuriam igitur persequi,& hostes ptinaciter ulcisci,auidiusq; gloriam appetere uiciosum putas? Dem.ego uero certum habeo, sic enĩ iudicant uiri sapientes. Alfon. at non uiri fortes,quorum famæ & gloriæ prima est, & maxima cura.Quis enim mediocris miles iniuria paulo grauiore lacessitus,non uitam putat sibi esse peracerbam,quamdiu non datur inimicum pœnis meritis ulcisci? Itaq; multos uideas,desperata uindictæ tutioris occasione,uel iræ ac moræ impatientes ad certamen singulare suumquemq; in inimicum prouocare,ut eo uel sublato,uel impulso ad deditiõem gloria deleat ignominiam, aut

si fortuna tulerit, fortiter occumbendo doceant, sese turpitudini ac dedecori longe mortem anteferre. Nec alios uideas ore pleniore a plerisq; omnibus laudari, quam qui inimicorum superbam petulantiam ad hunc modum represserunt, quod uti q; non fieret, si iniurias aut inimicos ulcisci haberet uiciosum. Dem. Si sic statuis alfonse, nunquam hominum uiciis approbationes, & plausus imperitæ multitudinis, sed uirtutibus semper excitari, legem inducis, in uitam mortalium omni peste, mihi crede perniciosiorem. Quod enim uenenũ uel ad ueritatis splendorem obfuscãdum, uel ad deturpandam morum honestatem tetrius excogitari possit, quam si fuerit hominibus persuasum, ut spreto iudicio sapientium prauas stultorũ opiniones, & uulgi errores consectentur. Alfon. Non ego uel opificum sententiæ, uel agricolarũ iudicio stãdum esse dico, cum de uirtute militari disputatur, sed de fortitudine & magnitudine animi fortes uiros, & magnanimos optime iudicare certum habeo. Demo. Recte tu quidem existimas, modo uirtutes has, a prudentia ne disiũgas, quæ omniũ uirtutum est quasi magistra. Sed tu quos tandem fortes uiros, & magnanimos appellas? Alfon. haud equidem eos, qui ætatẽ in ocio, & umbra trãsegerũt, quiq; tubã nũquam, nisi in ludorũ spectaculis audierunt. Demo. Philosophos mihi uideris a fortium uirorum consortio seiungere,

Alfon. Non eos tantum, sed omnes etiam alios philosophorum similes, quibus nunquam, aut uix accidit hostem uidere, aut in castris pernoctare. Non enim sine causa dictum Annibalis celebratur, qui ut est apud M. Tulliũ, cum phormionẽ philosophum aliquot horas ephesi de imperatoris officio, deque omni re militari ambitiose cum cæterorum admiratione differẽtẽ audisset, quæsitumque fuisset ab eo, quid nam ipse de illo philosopho iudicaret, respondisse fertur, multos se deliros senes sæpe uidisse, sed q magis, quam phormio deliraret, uidisse neminem. Non tulit uidelicet Annibal arrogãtiam ueteuli philosophi, qui cum castra ipse nunquam uidisset, tanto imperatori sustineret, de re militari præcepta dare. Dem. Te igitur auctore milites duntaxat fortes, & magnanimos uiros appellabimus? & eos putabimus optime omnium de his uirtutibus iudicare. Alfon. Mihi quidem sic prorsus uidetur. Dem. Qui uero rebus urbanis obeundis robustum animum præstiterint, & tum publicas, tum etiam priuatas importunorum ciuium iniurias constanter repulerint, & Reip. præsidentes impotentium audaciã nullo timore retardati cohibuerint, ne hos quidẽ per te nobis licebit fortes uiros appellare? Alfõ. Ego uero tales, tantosque uiros fortes & magnanimos esse dico, & in numerum militum reponendos. Neque enim abhorret a militia, turbulentorũ

ciuium conatibus etiam sine armis obsistere, & nocentium crimina meritis legitimisq; poenis uēdicare. Dem. Quid philosophos? siqui uirtutes has non solum scholis, & meditatione, sed rebus publicis administrandis, & bellicis muneribus obeundis coluere, qualis fuisse memoratur apud Athenienses socrates in primis, a quo uelut fonte doctrina morum emanauit, & Timotheus isocratis discipulus. Ex Romanis publius Africanus, Lucius Lucullus, & qui libros etiam de philosophia scripsērt Varro, Cicero, Brut9, & pleriq; alii, hos inquā metuem9 propterea quod fuerint philosophi, fortibus uiris aggregare? aut in causa fortitudinis, tanq; ineptos iudices reiiciemus? iudicioq; stabimus turbæ militaris, quæ magna ex parte robustis quidem, & ad pugnandū manu accommodatis, temerariis tamē & hebetib9 hominibus consistit? An hoc ponderis & auctoritatis plus habere debet talium philosophorum sententia, quod ad rerum usum, obseruandi diligentiam, ingenii perspicacitatem, & doctrinæ cognitionem adhibuerunt? ut robust9 agricola melius & fodiet, & arabit, q̄ uir consularis, aut senatorius delicatus, prudentius tamen de agricultura & singulis eius partibus edisserent, certioraq; præcepta dabunt Marcus Cato, Plinius secundus, uel Columella, & his ætate superior Theophrastus, qui hanc philosophiæ partem coluere,

& elegantissimis libris sunt cõplexi, q̃ quiuis rusticus arator, cuius pedes & manus colendo terram diuturnis laboribus obcalluerint.

¶ Vt enim cæteræ disciplinæ prudentium & ingeniosorum hominum diligenti uariarum rerum obseruatione factæ sunt, non aliter debes hominibus existimare morum philosophiam contigisse. Ars enim bñdicẽdi, quæ facultas oratoria nominatur, ex multorum orationibus collecta est, qui natura fuerunt eloquentes, nemo enim tanta ingenii felicitate donatus est a natura, ut cũ multa recte diceret, non interdum in aliquod orationis uicium laberetur, sed multorum præstantibus ingeniis collatis, quæ magna ex parte natura ducuntur ad potiora facile fuit prudentibus hominibus uirtutes sermonis, atque uicia diiudicare. nec secus tum de uirtutum aliarum, tum de fortitudinis & magnitudinis animi præceptis accidisse putare conuenit. Non enim quidquid unus, aut alter uir fortis, & magnanimus factitauerit, id pro lege & quasi regula habendum est, ut recte de his uirtutibus statuatur, nã uiciis nemo sine nascitur, ut inquit poeta, cæterum ex multorum talium uirorum factis & consiliis eadem ratione facta est disciplina, qua de fortis & magni animi uirtutibus, & contrariis rebus optime iudicetur, quã

quia philosophi partim etiam obseruatione, & usu rerum, ut socrates, & cæteri, qui bellicis quoque muneribus functi sunt, partim ratione, prudẽtiaque pepererunt & retinent, efficitur ut philosophorum prudentia, non uulgi militaris temeritate harum uirtutum causa sit diiudicanda. Nam q; ais phormionem ab annibale contumelioso fuisse dimissum, quod de re militari, quam nunquam ipse exptus erat, coram se magno imperatore arroganter disputasset, poteram dictũ Annibalis, & iure fortasse, nec sine bonis auctoribus reiicere, ut inhumanum & plane barbarum, sed faciamus cum iuste senis dãnasse leuitatem, num eadem causa fuerit eius, qui artem quam ipse nunquam sit expertus, uelit summum artificem edocere, quod fieri nisi stultissime non potest, & eorum, qui de uirtutibus iudicant, quarum scientiam profitentur, ab iis acceptam, qui eam, & usu rerum, & summis ingeniis pepererunt, & a quibus ipsi non abhorrent. Nam qui mortem perhorrescit, & res externas longe uirtute inferiores, pluris facit, quam pro ipsarum dignitate is nõ re tantũ sed etiã noĩe philosophi indignus est, in quarum rerum despicientia fortitudo & magnitudo animi nitescit.

Alf. Quid igitur causæ philosophi afferunt, cur iniurias persequi, & gloriam expetere uiciosum putent, quando aperte nobis non licet ab ipsorũ

tribunali prouocare? quod mihi non magis ratio nibus, q̃ auctoritate tua persuasisti, cum te & stre nuũ militẽ, & uirũ eruditissimũ tã magnifice ui deã de philosophis sentire. Dem. Quid aliud esse causæ putas, nisi quod id longe abhorret ab ea, quã toties nominam⁹, magnitudine animi? Alf. Quid ais democrates? non ne hoc inauditum est, & præter omnium hominum sententiã? Dem. imperitorum fortasse, & qui rerum ueritatẽ uul gi erroribus metiuntur. Nam qui sapientiũ phi losophorum præcepta didicerit, & magnanimo rum uirorum facta, & instituta meminerit, is mul to secus existimabit. Ne temere igitur, aut arro ganter causam sine auctoribus & testibus agere uideamur, operæ pretium fuerit, si tibi uidet̃, qd maximi uiri de fortitudine, ac magnitudine ani mi præceperint, paucis uerbis explicare. Alfon. Mihi uero commodissimum uidetur.

¶De. Vt summã igit̃ rei paulo alti⁹ repetam⁹, fortitudinem Alfonse & magnitudinem animi multi non duas uirtutes esse putauerunt, sed unã dumtaxat duobus nominibus appellatam, quæ latissime pateat, pertineatq; non solum ad malo rum perpessionem, & ad mortis propter honesta tem oppetendæ contemptum, sed ad omnium re rum externarum despicientiam, quorum senten tia neq; improbanda est, nec si rationis summã spectes, multum dissidet a peripateticis, nos ta

men sequemur Aristotelem, qui fortitudinem a magnanimitate distinguens, utriusq; praecepta dat separatim, ac prudentissime, ut caetera, diligẽterq; psequit, hoc igit auctore fortitudinem intelligimus uirtutem, audacias & timores in adeundis sustinendisq; honestatis gratia mortis periculis ratione moderãtem licet enim timor, & audacia latissime pateant, cuncta enim mala metuuntur, ut paupertas, infamia, morbus, non tamen in harum rerum timoribus temperandis fortitudo cernitur, nam quaedam mala timere non modo non turpe, sed honestum etiam habetur. infamiam nãq; metuere, probitatis est & uerecũdiae, non timere uicissim impudẽtiae, alia uero, ut paupertas & morbus, timeri quidem non debent nihil enim metuere oportet, quod nõ sit a culpa nostra profectum, qui tamen harum rerum timore non frangitur, hunc liberalem, & tolerantem aut talem quẽdam non sine laude nuncupamus, fortem certe nec dicere solemus, nec sentire, praeterq̃ per translationem, & tolerãtiae similitudinem. fortis enim tolerantissimus est malorum, quae crimine uacant, quorum quia mors est terribilissima, efficitur, ut qui in mortis honestae piculis infractũ, interritumq; animum praebet, hic solus nomine suo uir fortis consuetudine consensuq; prudentium hominum appelletur. est autem mors honesta, quae propter honestatem & iustitiam oppe-

L

titur,ut,bellis iustę,de causa susceptis, ubi uirib9 est locus,licetq; fortiter, & uiriliter agere. quanquã enim in morbo,aut naufragio, uel ruentibus fulminibus uir fortis non succumbit timori, nã paulo uehementius non commoueri maius est humana firmitate, in huius tamen generis mortibus,talibusq; periculis fortitudinis splendor parum elucescit. Ac fortitudinem quidem talẽ quãdam uirtutem intelligimus,qua cognita haud sane fuerit difficile,de contrariis uiciis constitueret. quæ duplici genere excessus,& defectus,ut pleraq; omnia,continentur.excedendo porro duobus omnino modis peccatur.aut enim confidendo quis in adeundis periculis exuperat,audaxq; uocatur,aut sustinendis nihil timet, ne ea quidem, quæ uires humanas excedunt,ut terræ motus & maris tempestates,& fulmina,quod uicium neq; apud græcos,neq; apud latinos nomen inueuit, credo quia raro cadit in homines paulo modo humaniores, sed quia parum abesse uidentur a dementia,id circo in quem cadit, hunc modo demẽtem,interdum appellare solemus stupidum.

At qui infirmo animo est ad pericula subeunda, timidus is,atq; ignauus appellatur,siue plus metuat,seu minus confidat,q̃ oportet. sic enim dupliciter hoc quoq; in extremo delinquitur,In quibus omnibus discernendis,una est certissima regula a sapientibus tradita,& a uobis tenenda,di

ligenterq; adhibenda, ut qui ī iis quæ ſupra dixi mus, mortis pericul' ſuſtinet, atq; audet, aut uiciſſim metuit quæ, & gratia cuius oportet, & quemadmodum oportet, & quo tempore, quarum rerum iudicium eſt a prudentia peten-dum, hunc fortiter facere dicamus, cui autem horum quidq; abeſt, eum in alterutro uicio eſſe putemus. Hæc eſt enim natura uirtutis, ut niſi te neat omnes ſuas partes, ſtatim ſit honeſtatis no-men amiſſura. ſed ratio finis plurimum habet, & uirium, & auctoritatis in rebus agendis, ut effi-ciens cauſa in operibus naturæ, cum utrunq; ſit ſuo modo principium, quod principium ueteri græcorum prouerbio, dimidium totius eſſe dici-tur, finis autem cuiusq; uirtutis proxim9, eſt ipi us honeſtas.

Eth. I. & Dio ny. de diui. no uilſ. cap. 4

¶ Sublato igitur honeſtatis reſpectu, tota cor-ruit ſubſtātia fortitudinis, licet interdum ſpecies quædam commentitia relinquatur, quod quinq; modis accidere notauit ariſtoteles, quidam enim facta uirorum fortium imitantes, honores dum-taxat, & gloriam ſequuntur, aut increpationes fugiunt, & ignominiam, quæ ciuilis fortitudo nuncupatur, quæque idcirco proxime ad ue-ram fortitudinem accedere dicitur, quoniam qui gloriam ſequitur, & honorem, quod eſt

Arist. 1. eth. præmium uirtutis maxime proprium, is uirtutē ipſam & honeſtatē ſecutꝰ eſſe uideri poteſt. His quoq; annumerantur, qui neceſſitate aut timore præſentis pœnæ a magiſtratibus propoſitæ, bellorum pericula ſubeunt, hoc tamen prioribus deteriores, ꝙ non pudore continentur in officio, ſed metu, quo ſolent etiam mancipia contineri. Alii propter rei militaris ſcientiam, & armorū peritiam cum non ſint, fortes interdum eſſe uidētur, quoniam ſpecie uana periculorum, quæ plerunq; tyronibus in bello metum ob imperitiam inquutiunt, ipſi minime deterrentur, uel quia uanitatem dignoſcunt, cæteros fallentem, uel quoniam armorum uſu tutius hoſtem offendere, ſe ſeq; tutari ualentes, quaſi armati cum inermibus, uel athletæ exercitati cum infirmis, aut rudioribus pugnaturi ſibi eſſe uidentur. quæ fortitudo militaris idcirco uocatur, quoniam mercenarii milites hac potiſſimum ualent, qui cognito certo periculo primi ſæpe fugam capeſſunt, ciuilibus copiis mortē turpi fugæ præ ferentibus. Ad hæc ira concitati multi pericula ſubeūt interriti, quos idcirco fortes interdum appellamus, quoniam & ipſis fortibus ira res uidelicet impetuoſiſſima uires, ut ait Homerus, ſubminiſtrat. quo fit, ut in cōcionibus militaribus, quibus acie inſtructa imperatores ad pugnam milites adhortari ſolēt, illud uel in primis uſurpetur, ſiquid contumelioſe fa-

ctum commemorari ualet, quo militum animi possint ad indignationem concitari. interest tamē quod fortes honestatem sequuntur, ira spiritus suggerente, isti studio uindictæ agitante dolore præcipites in pericula feruntur more ferarum, quæ nisi irritentur, etiā in siluis fugiunt potius hominem, q̄ inuadant, sed accepto uulnere in percussores irruunt nullo periculo, aut timore retardatæ. Sed ne eorum quidem uera fortitudo putari debet, qui quod sæpe multosq; uicerint, cā spe cō firmati, res formidabiles confidenter aggrediuntur fortes enim honestatis, quam sæpe dico, causa res periculosas suscipiunt, isti ob alias causas, dum se superiores esse confidunt, quod iis fere solet usu uenire, qui sæpe hostes non tam sua uirtute superauerint, q̄ illorum ignauia, qui ex multis uictoriis, quēadmodum ebrii ex multo uino magnos spiritus & fiduciā sumunt. Nam hoste mutato, si fortuna reflare cœperit, perspecto periculo ubi timor fiduciæ successerit, non persistunt, a quibus non multum abhorrent, qui propter periculorum ignorationem facta fortium uirorum aliquatenus imitantur, hoc tamen deteriores, q̄d illi res pīculosas, sed quasi explorata uictoria prudentes aggrediuntur, quod habet aliquid dignitatis, hi uero dum putant, nihil in re subesse periculi, quod procul abest ab omni laude. Vnde factum est, ut quidam utile fore existimarent, militi

tibus de quorum uirtute dubitaretur, aut occul-
tare picula, aut uerbis, quoad fieri posset, extenu
are quorum error perniciosus primum aperta ra
tione conuincitur, quoniam ad prouisa pericula
complures se cogitatione, meditationeq; muni-
unt, qui repentinis deterrerentur, in quibus insi-
ta uirtus & inueteratus habitus plurimum eluce
scit, deinde magnis exemplis, & summorum im-
peratorum auctoritate refellitur, ac in primis Iu-
lii Cæsaris, quem solitum esse constat, timentib9
suis periculi magnitudinem, ac hostium nume-
rum exaggerare, ut in iubæ aduentus terribili ex-
pectatione conuocatis ad concionem militibus,
scitote inquit paucis his diebus regem affuturū,
cum decem legionibus, equitum triginta, leuis ar
maturæ centum millibus, elephantisq;. ccc.

¶ Alfon. o factu igitur difficile democrates, ui-
rum fortem inuenire, si in tot hominum generi-
bus, nihil solidæ uirtutis habetur, sed inanis dum
taxat species fortitudinis uicio cuidam obtenta,
nec tamen dubito, quin ista uerissime tradant̃. nō
solum ob tanti philosophi auctoritatem, sed qa
te disserente, multa mihi exempla in mentem ue-
nerunt hominum mihi notissimorum, quæ cum
ista doctrina ualde mihi congruere uidentur. Sed
non oportet quenquam nominatim in inuidiam
uocare. Reliqua igitur oratione tua non medio

criter sum delectatus, sed illud mihi fuit submole stum, q; nostri ordinis, hoc est militarem fortitudinem ad inanem quandam uirtutis speciem retulisti, oblitus fortasse, te militem esse, dum partes agis philosophorum. Ego enim sic statuo, aut nullum omnino iure posse uirum fortim appellari, aut hunc esse de militum ordine petendum, Nam si ut cæteræ uirtutes, quod heri cum Leopoldo differebas, sic fortitudo nō inest a natura sed consuetudine periculorum ingenerat̃, quis pluribus quotidie, aut maioribus periculis exercetur, q̃ miles? quis æstum, frigus, famem, sitim uigiliasq; tolerando, pares tum corpori, tum etiã animo ad laboriosa discrimina subeunda callos obduxit? Dem. Nemo certe, neq; unq̃ ego committam, ut more quorundam iudicum, stulte ambitiosorum iniuste faciam in meos, ne iniuste fecisse uidear, ueram igitur fortitudinem in multis militibus & fuisse, & esse dico, nec aliter unq̃ existimaui, sed neq; in milites tantum fortitudinem cadere, ut quidam ipsorum leuissime iactant, & complures eorum uideri magis, q̃ esse tales certum habeo. Nec uero mirari debes, quod nec facile, nec ualde multis uera fortitudo contingat, nam uirt⁹ omnis in re difficili uersatur, & cum ad uicium innumeris uiis aberret̃, una dumtaxat uia est, quæ ducit ad uirtutem, & ea quidem, ut Hesiodus ait, longa, & ardua, asperisque 1. magn. mora.

difficultatibus impedita. Sed ratione fortitudinis explicata, parumper, si uidetur, de magnitudine animi differamus, ut his uirtutibus cognitis, quas optimo militi tribuimus, propositæ quæstioni finem aliquando faciamus.

¶ Intelligendum est igitur, ut pecuniis collocandis duplex uirtus accōmodatur, liberalitas, qua paruorum, ac mediocriū sumptuū, magnificentia, qua magnorū moderamētū, & quasi mēsura continetur, sic honorum appetentias duabus uirtutibus temperari, quarum, quæ in paruis honoribus, aut mediocribus cernitur, uocabulo quidem, ut multi affectus aī uacat, sed interdum nomen ab extremis mutuatur, quorum alterum ambitio dicitur, cum parui honores plusq̄ communiter solent, expetuntur, quod est magnæ leuitatis, & qui hoc malo laborat ambitiosus, alterū nec græce, nec latīe nomē inuenit, sed qui hoc uicio deficit, αφιλοτιμος dicitur a græcis, quasi negligens in honore, nam hoc quoq; uiciosum est, ut sit necesse, medium ipsorum a uirtute quadam possideri, qua qui præditus est, tunc ambitiosi uocabulum sumit, cum alterius extremi comparatione laudatur, tūc in honore negligētis .i. τον αφι' οτιμον cū ī ambitiosi inuidiam commēdatur, extremis de medio innominato, quasi de regione nondū occupata decernentibus, q̄ uero uirtus magnorum hono-

noꝝ

norum cupiditates moderatur magnitudo ani-
mi & magnanimitas appellatur, magnanimus
enim intelligitur, qui ut est sic magnis, atque adeo
maximis rebus sibi dignus esse uidetur. quo fit,
ut magnitudine quidem extremus sit magnani-
mus, ratione uero medius. non enim plus, nec rur
sus minus appetit, quam pro ipsius dignitate, quæ
cum maxima sit, rebus maximis est muneranda.
quo in genere in primis est honor, quem bonorũ
externorum maximum esse, declarat religiosorũ,
ac prudentium hominum uetustissima consuetu
do, deum immortalem honorandi, & hac potissi-
mum ratione colendi, atque honore præclara faci-
nora munerãdi, summis uiris id præmium oĩum
maxime cupientibus. hinc enim statuarum usus
emanauit, quas primi mortalium athenieses har
modio & aristogitoni tyrannicidis publice po-
suisse creduntur. hinc coronarum multa gña ciuicæ,
murales, uallares, & obsidionales nuncupatæ, qui-
bus Romani donabantur, siquis ciuem seruasset,
murum primus, aut uallum conscendisset. obsi-
dionemue a suis depulisset, hinc denique triũphus
natus est, qui Romanis eisdem immortalitatis in
star erat, ne carthaginensium, tuorumque hispano
rum alfonse morem uetustissimum referam. quo
rum illi, ut testatur Aristoteles, tot annulorum or-
natum cuique permittebant, quot expeditionibus Poli.7.
miles interfuisset, hispani uero tot obeliscos circa

sepulturā erigere, quot quisq; hostes in bello sustu lisset, cum igitur honor in rebus externis haud du bie principatum teneat, efficitur, ut magnanim⁹ honore & quidē magno sit dign⁹, & eo sese di gnū existimet, utq; in hoc sibi sumendo maxime cernatur.

❡Qua ī re dupliciter, ut fere assolet peccat̄ qdā em̄, cū honoribus digni sint, ipsi tn̄ sibi tales esse non uidentur, & oblatos non admittūt, tanq̄ sua dignitate superiores, pusilamini nuncupati, quod nomen licet pateat latius, ad omnesq; ptineat, q se minoris faciāt, q̄ sint, siue parua mereant̄, siue magna, iis tamē proprie tribuitur, qui magnam suā dignitatē non agnoscūt, quo uicio spes īfrin git̄ res pclaras efficiendi, & industria languescit. Alii sunt in cōtrario uicio, seq; magnis honorib⁹ cū sint īdigni, dignos tn̄ arbitrāt̄, q graece qdē χαυνοι, latīe uero, nisi fallor arrogātes, & iidē supbi nū cupāt̄, nō multū a stolidis abhorrētes. Nā igno ratiōe sui res magnas aggrediūt̄ irrita opa, & in terdū, laudē petūt un̄ ferūt ēt uituperiū, optie nā q; pcipit̄, ut qui ad rē gerendā accedit, caueat, ne id mō cōsideret, q̄ sit illa res honesta, sed etiā ut habeat efficiēdi facultatē, itaq; arrogātes uestitū quoq;, nultū, gestū, caeterūq; corporis ornatū stu diose q̄runt, atq; cōponūt, & quidqd iest opis pas sim ostētantes, de se quoq; multa iactāt importu ne, dū temere honorem hoc magis fugientem in

ſequūť,qbus uicīis, ſeu uerius errores dicēdi ſunt, nec.n.his homines mali eſſe,ſed aberrare potius exiſtimātur,inter ſe cōparatis,puſilanimitas magis uituperatur. Nā primum repellit, & tollit ea bona,in quibus magna ſunt illuſtriū rerum gerēdarum adiumenta,deinde pigros homines cunctantioreſq; reddit ad præclara facinora,uiciū ul' in primis dānatum a paulo. abhoc.n.nos in Corīthiis dehortatur,cū ait adiuuātes exhortamur, ne in uacuū gratiā dei recipiatis,una igitur,&per breuis cautio tradita eſt,qua cōmode utrūq; uicium euitabim9,ſi in eo gñe,neq; temere deſperabimus propter ignauiā, nec rurſus nimis cōfidemus propter cupiditatē. Eſt igiť magnan m9, ut dixim9,q magnis reb9 & dignus eſt,& ſe ipſe dignať. Nā q parua mereť,& paruis ſeſe dignū cēſet,nō caret is quidē uirtute, ſed quaſi modeſtiæ noīe laudabiť,nō magnanimitatis, q̄ ſine magnitudine nō cōſiſtit,ut pulchritudo corporis nulla eſt ſine ꝓceritate,quanq; interdū in breui ſtatura corporis habitudo mēbris ueluti ad menſurā cōgruētibus cōmēdeť,quo fit,ut ſine cumulata oīs gñis uirtute magnanim9 eē nō poſſit. Nā cū honor ꝑmiū ſit uirtutis maxime ꝓpriū, & quo qſq; melior ē,hoc maiores honores mereať, ſatis intelligiť,q maximis honorib9 ē dign9,cū oportere in omni genere uirtutis excellere,ut merito quidam a uiris prudentibus rideantur, qui cum abſint 2.Cor.6.

ab omni uirtute,& sint monstra prauitatis,tamē ob generis nobilitatem,& opes, quibus ad ma/gnas tenuiorum iniurias abutuntur,se in magna nimis uiris,& honore dignissimis haberi uolunt, quod eis accidit,dum timores imbecilliorum, & leuissimorum assentationes,sic interpretātur, ut eas putent,ad suam laudem,& suorum meritorū testimoniū pertinere. qui tunc se etiam atq; etiā errare cum suo magno malo cognoscunt, cū eos cogit grauis aliquis casus,de se uera iudicia ho/minum experiri.honor enim uirtutibus emeren/dus est,non ui,aut timoribus extorquēdus.

¶ Itaq; non facile uirum inuenias, qui iure ma/gnanimus appelletur. Alfon. mihi uero factu dif/ficillimum uidetur,considerāti sic te de magnitu dine animi disserere, quasi nominis huius intelle ctu non una quædam:sed prorsus omnes uirtu/tes contineantur,quemadmodum de iustitia ui/deo,a nonnullis disputari,eius uocabulo uirtutes omnes complectentibus. Dem. Non est ita alfon se, nec animi magnitudo eodem atq; iustitia modo in cæteris uirtutibus spectatur. Nam cum sit duplex iustitia,altera quæ proprie intelligitur, quæq; constans & perpetua uoluntas ius suum cuiq; tribuens definitur,altera,quæ legitima dici tur,patetq; latissime,in hac omnem uirtutem id/circo intelligimus,quoniam sic iustum uocamus eum,qui nihil agit contra legum præscripta, qui

bus legibus omnium uirtutum præcepta conti/
nentur,& contraria uicia uindicantur,ut siquis si
gna deserat in acie,quod timidi est, aut sepoluat
adulterio,furtoue,constringat,quod est contra té
perantiã & liberalitatem. Itaq; quocunq; officio
fungaris,finibus id iustitiæ continetur, ut legiti/
ma iustitia,hoc esse re intelligatur,quod uirtus in
uniuersum,licet sit ratione diuersa,nimirum qua
tenus iustitia ad alterum refertur, bonumq; pu/
blicum spectat,cum uirtus simpliciter talis habi
tus intelligatur. Magnanimitatis longe alia ratio
est. quanq; enim hæc choro uirtutum omniũ sti/
pata eẽ debet, non tamen uirtus oĩs potest ut iu
stitia,sic magnanimitas appellari. Cæterum illud
est præclarum huius uirtutis,admirandumq; mu
nus,quod cæteras omnes reddit multo augustio
res,cum maxima quæq;,& ardua officia in omni
genere persequatur,exempli causa,fortitudinis ẽ
fortiter facere,magnanimitatis uero,id ipsum ex
cellenter præstare,quale factum accepimus hora
tii coclitis romani,qui cæteris etiam fortibus ui/
ris cedentibus, in ponte sublicio hostium aciem
unus tam diu sustinuit,donec a tergo pons inter
rumperetur. quo facto se armatus ĩ Tyberim de
iecit,ad suosq; tranauit. Ad hunc itaq; modũ ma
gnanimus,in uirtute quaq; magna semper spe/
ctat,quæ ratio ipsum a cæteris uirtutibus secer/
nit,species enim uirtutum,uiciorumq; uicissim si

nibus potiſſimum ſuis diſcernuntur. Sed quanq̃ animi magnitudo in honoribus, ut diximus, & rebus contrariis uerſet̃, magnanim⁹ tñ honores ẽt magnos, ſibi a probris uiris delatos non magni facit, ſed ipſis moderate delectatur, intelligit enim maiora etiam præmia ſuis uirtutibus deberi, cum uirtus cumulata nullis honoribus poſſit pro dignitate munerari, ſed boni conſulit, quoniam maiora præſtari nequeũt, eos enim honores, qui a uulgo ob res paruas tribuuntur, ut ſe indignos penitus contemnit, nec popularibus ſiniſtris rumoribus, uel repulſis commouetur uirtutis & meritorum ſuorum conſcienria aduerſus leuitatem & in iuſtitiam hominum confirmat⁹ ita q̃ porcium catonem repulſis, tanq̃ honoribus guadere ſolitum plinius ſecundus eſt auctor. cũ igitur præter uirtutem nihil magni pendat efficitur, ut neq̃ pericula fugiat propter timorem, nec iniuriam in alterum inferre inducat animũ. Qui enim parua ducit, quæ cæteri demirant̃, & in maximis rebus habent, cuius demum rei gratia hũc turpiter facere conueniet: licet autem in honoribus potiſſimum magnitudo animi cernatur, perſequitur tamen omnes partes utriuſq̃ fortunæ. ita quidquid in diuitias, aut poteſtates proſpere aut ſecus acciderit, feret moderate, nec geſtiet in his ſecũdo fortunæ flatu, nec frangetur aduerſo, cum in honore, quod multo maius bonum eſt, cõ

stante se atq; superiorem exhibeat, diuitiæ nãq;, & potestates ob honorem expetuntur. quo fit ut magnanimi contemptores esse uideantur, cũ neq; opes, nec imperia, nec magistratus, ac ne ipsum quidem honorem magnifaciant. uidetur tamen fortunæ fauore ipsa quoq; magnanimitas augescere, pauperes enim, ac ignobiles a plerisq; contẽnuntur, & his malis oppressa uirtus manca interdum est ad officia fungenda, itaq; nonnunq̃; uel frustra nititur instrumentis destituta, uel ne conatur quidem, ne cum auctoritas absit opa neqdq̃; suscipiatur. plurima enim sunt, ut inquit poeta, quæ non audent homines pertusa dicere læna, cõtra uero nobiles, & qui cum imperio sunt, ac opulenti honore digni existimantur ob excellentiam. quidquid enim bono aliquo præstat, honoratius habetur. Itaq; talibus etiam bonis magnanimitas inualescit. Nam licet uiris dumtaxat probis honor iure debeatur, idem tamen externis bonis a quibusdam exhibetur, ut dubium non sit, quin uirtus his cumulata tanto magis honore digna censeat̃. At sine uirtute nulla neq; nobilitas, nec opulentia magnitudinem animi præstabit, nec rebus magnis dignum quenquam efficiet. talis em̃ fructus maxĩe propri9 est uirtutis exactæ. Quo minus ferenda est quorundam importuna superbia, qui rebus dumtaxat externis intumescentes, sibi magnopere placent, & præ se cæteros

etiam uirtute superiores spernendos putant, con temptu solum magnanimos imitãtes, quippe suis bonis dignitas cuiq; metienda est, non alienis. scitum est.n.illud poetæ. Nam gen⁹ & proauos, & quæ non fecimus ipsi, uix ea nostra uoco. At externa quæ dicuntur bona, cuncta esse aliena, hoc ipsum nomen declarat, & quod eadem fortunæ bona nuncupatur. Magnanimus igitur merito contemnit uirtute inferiores, quoniam suis bonis, hoc est uirtutibus excellit, & recte iudicat. unde fit, ut raro se periculis exponat, præsertim ob leues causas & res exiguas. pericula enim non suscipiuntur nisi ab iis, quibus proposita præmia uidentur esse magna: cum nemo nisi stultus, hamo aureo (q̃d usurpasse tradit Augustus Cæsar) piscetur, præsertim pisces, quos parui facit. magnanimus autem, perpauca sunt, quæ magni pẽdat. ut merito rideantur a prudentibus leuiculi quidam homines, qui laudem fortis & magni animi stulte in primis aucupantes, occasiones periculorum pro leuissimis etiam causis arripiunt. quos sæpe uideas, aut mortem oppetere cũ recte iudicantium uituperatione, aut plagas turpissimas, & damnosissimas accipere pro reb⁹ uel turpibus, uel eiusmodi, ut eas uir magno animo ne disceptatione quidem dignas esse duceret, quod est non solum stulti, sed angusti etiam animi documẽtũ, qui rumores imperitæ multitudinis tãti

faciat

faciat, ut eos uel cum discrimine uitæ colligēdos esse putet. Nam cum dignitas, magnitudoq; rei officium poscit, ut si patriæ laboranti subueniendum sit, aut pro tenuiorum tutela contra impotentium iniurias decertādū, uel pro religiōe aduersus impios contendendū, nemo nec libentius, nec pari constantia, uel capitis adit pericula, uel iustitiæ ac omnis uirtutis patrocinium exequit̃, nemo suæ uitæ minus parcit, Mori. n. huic potiꝰ est, q̃ ut a talibus officiis p socordiam, aut ignauiam discedat. Illud quoq; magni animi est, beneficiis alios libēter demereri, se uero eis adstringi, non æquo animo, nec sine pudore ferre. Nam beneficia conferre præstantis est, accipere uicissim inferioris. quamobrem magnanimus, si quādo fuerit benignitate prouocatꝰ, gratiam refert maioribus officiis muneribus ue cumulatam, ut hac ratione qui prior tribuerat, liberalitate superetur. quæ res facit, ut quos beneficiis affecerit, hos magis, q̃ bene de se meritos meminisse uideatur. Nam qui patitur, quatenus patitur, minor est efficiente, magnanimus autem cæteris præstare uult. Itaq; sua in alios, q̃ aliorum in se merita libentius audit, unde mihi cōsuetudo, quæ apud hispanos plurimum inualuit, nata esse uideri solet, quibus dum principes uiros aliquid de se bene meritos alloquuntur, ipsorumq; captant beneuolentiam, illud in promptu est, & quasi legiti

mum,ut se profiteantur,illis esse obligatos,& ab eisdem maiora etiam sperare. Est itidem magnanimi,aut nullo modo,aut grauate precari quenquam,rogatum uero facile honestis precibus adquiescere. Ad hæc cum illustribus, & opulētis uiris suam dignitatem retinere uelle,mediocribus comem se,& perhumanum exibere,& quod uergilius scite,uereque cecinit de populo romano.
Parcere subiectis,& debellare superbos.
hos.n.superare magni negocii ē,& gloriosum,illos insolēter tractare ac inhūane,leuitatis & īportunum. Obseruatum quoque est,magnanimū ocii esse sectatorem,nec in negociis properare,pterque cum res adhortatur,in qua uersant magna momenta,aut de maximis honoribus agitur. Itidē paucis negociis implicari,& his magnis,& illustribus,& siquid detrimenti in re familiari, aut in paruis rebus aliis acceptum fuerit,uel immineat, nec querulum esse, nec ad deprecandum procliuem,id enim hominis est talibus rebus studētis. Ac ut tenuiora signa, sed quæ ne aristoteles quidem prætermisit,persequamur,res quæ sola pulchritudine cōmendantur,quam utiles sibi & fructuosas magis quærere,hoc enim hominis est opulēti,ad hæc incessum eius esse tardum,uocem grauem,orationem non concitatam.nec enim properat,cui pauca sunt curæ,nec uehemens est,qui nihil magnum putat,ac perinde nihil magnope

re demiratur. Illud uero necessariũ est adesse ma-
gnãimo, ut palam & oderit, & amet. occultare nã
quippe timoris est, qui non cadit in magnanimum, ac
ut rem longe antiquiorem habeat, quam opinionem,
magno exẽplo Quinti fabii maximi. qui nõ po-
nebat rumores ante salutem, ut ait ennius. Item
ut aperte & loquatur, & agat, quod est confiden-
tiæ, libertatem illi contemptu rerum suggerente.
Itaque & liber est, & ueritatis amator, nisi cum ad
uulgus utendum esse putat ironia, hoc est suarũ
uirtutum extenuatiõe, item ut uiuere nequeat ad
alterius uolũtatem, præterquam amicorum, illud. n.
est seruile. Itaque omnes adulatores seruili animo
sunt, & abiecti homines assentatores habentur. ac
ne malorum quidem meminisse, magnanimi est, sed
cõniuere potius in commissis aliorum, & ipsorũ
obliuisci. Nam cum sua in alios officiose facta
memorare alienum est ab hac summa uirtute, tũ
aliorum in se cõmissa exprobrare, multo etiã ma
gis, nihil enim laudabilius, ut cicero testatur, nihil
magno & claro uiro dignius placabilitate, atque
clementia, in quo genere iulium Cæsarem excel-
luisse legimus in romanorum monumentis, Ad
extremum magnanimo per quam rarus sermo est de
hominibus, tum in laudem, tum etiam in uitupe
rium. Nam cum aliorum de se laudationes par-
ui faciat, multo minus ipse sua facta prædicare
gaudet, hoc enim leuitatis est, & deforme. nec rur

ſus aliorum uituperationibus delectatur,ſuis.n. magnis uirtutibus princeps eſſe uult & ſuperior non aliorum infirmitate uel ignauia. prorſus ut ne de inimicis quidem,male loquatur , niſi forte prouocatus,ut referat male merenti cõtumeliã. Atq; hæc quidem præcepta.de fortitudine magnitudineq; aĩa maximis philoſophis pſertim ab ariſtotele tradita ſunt,ſic a uiris prudentibus de utraq; uirtute diſſerit. A quib9 uirtutib9 tantũ abeſt,ut religio chriſtiana diſſideat, ut his potiſſimum fundata & latiſſime propagata mihi fuiſſe uideatur per ſanctiſſimos heroas , quos quia in teſtimonium ueræ religionis,mortem forti , magnoq; animo pertulerunt,latini quoq; græco uocabulo martyres ſolent appellare.Nam quis unq̃ periculis adeundis,contẽnendisq; rebus,quas cæteri demirantur,fortiorem aut maiorẽ animũ pſtitit,q̃ apoſtoli:qs græco℞ aut romano℞ obſalutẽ patriæ ſeu libertatẽ aut humanã gl'iam tã ĩtrepide mortẽ ſubiuit, q̃ ipſi,cæteriq; martyres ſpretis ĩpio℞ minis, tyranno℞q; ſæuitia propter chriſti religionẽ:quã nõ tã loquendo , q̃ fortiter moriẽdo cæteris hominibus pbauerunt.

❡Leop. De his qdẽ uirtutib9 democrates recte mihi uideris,& ex pceptis philoſophiæ,peripateticorũq; decretis diſſeruiſſe.Cæte℞ ſi qd hñt certi ſigna iſta magnãimitatis,& q̃ ſupra de notis boni militis referebat alfonſus,uereor ne fortitudo

magnitudoq; aĩ, & ꝓinde cæteræ moꝝ uirtutes, nõ in nr̃a uolũtate, & meditatiõe positæ sint, sed a natura petẽdæ & exoptãdæ. Nã q̃ natura uel contingunt hoibus, uel negantur, ut proceritas corporis, latitudo pectoris, uocis grauitas, tarditas incessus, & his opposita, hæc ego non uideo, quomodo possint, uoluntarios habitus significare, cum opera naturæ auferri meditando semel ædita nõ possint, uoluntariis uirtutum ac uicioꝝ actionibus nostro arbitratu moderemur. De. Næ istud leopolde non sine magna ratione suspicaris. Nam quæ nobis nec cupientibus adsunt, nec aspernantibus discedunt; hæc non possunt esse certa signa eorum, quæ sunt in cuiusq; uolũtate cum ne effectus quidem naturales semper euadant, sua ue antegressa, uel prætenta signa cõsequãtur. sed meminisse debes, id quod te legisse arbitror in theorematis philosophorum, duplex esse morum uirtutis genus, alterum naturale, rationis alterum. Est autem uirtus naturalis (nam de priore genere iam satis multa disseruimus) innata quædam pronitas absq; ratione ad fortitudinis exempli gratia, munera uel liberalitatis obeunda. Itaq; nobiscum nascitur, & paulatim, nisi contraria consuetudine cohibeatur adolescit, ut in pueris licet cõtẽplari. hos. n. uideas uariis a natura ꝑditos habitib9, aliosq; ad al's uirtutes, aut uicissi ad cõtraria uicia ꝓcliues, q̃ habit9

Ethi. 6. & magn. mor. 1.

nec laudandi materiam præbent, nec uitu-perandi, non magisq̃ uelocitas, aut bona latera, uel his oppositæ debilitates. Tales .n. uirtutes cum intellectu uelut oculo careant, sæpe notantur homines in magna sua, uel ẽt aliorum incommoda transuersos agere. similesq; sunt ualidis cæcorum animalium corporibus, quæ temere concitata uehementer impingunt. cæterum si ad naturalem accedat cum recta ratione, ea quæ proprie uirtus intelligitur, tunc uero studiosus habitus facile paritur, altius excipitur, pertinacius inhærescit, existitq; uirtus perfectissima magnos uiros efficiens, & summa laude dignissimos. Nam cum uirt9 naturalis abest, uel opposito malo est natura deprauata, quod utinam in paucis eueniret, difficile factu est, ueram uirtutem ingenerari. nec ea fere nisi tenuis, & per summam curam assiduamq; exercitationem contingit, quæ exercitatio diu per molesta est, repugnante natura, & si curam remittas uirtus ægre parta, paulatim effluit, sensimq; dilabitur. ut recte hominũ naturas agrorum ingenio persimiles esse dicas. qui agri si feraces sunt, & huberes, coli tñ debent. & exerceri, & sic fruges large ferent, atq; fructus commodissimos, aliter.n. fructicare solẽt inutiliter, ac spinas, & herbas quãdoq; mortiferas ꝑ creare. sin steriles & sabulosi, cura ingenti opus est, assiduoq; labore, ut aliquid inde proueniat, quod

ſatis ſit,ad uſum aliquem humanæ uitæ neceſſarium. Tunc igitur optimus,& firmiſſimus uirtutis habitus generatur,cum ratio & ſtudium cum natura congruit,& officium ab eo manans,conſtantius editur & perfectius,non ſolum ob adiumenta naturæ,quæ ad aliquas uirtutes ſic natis hominibus plerumq; ſuppetũt,ſed etiam ꝑpter maiorem uoluptatem,quam ſuggerit ratiõis cũ natura cõſenſus.uoluptas.n.ut philoſophis placet,actiõem reddit perfectiorem,itaq; ſimilis eſt ratio uirtutis naturalis,ſi cũ uera in eodem genere conferat̃,atq; ſolertiæ,nam ſic interpretor quã græci δεινότητα uocãt cum prudẽtia collatæ.Eſt enim ſolertia uis quædam mentis ualens tum ad indagandum,tum ad agendum ea,quæ ducunt, ad finem,qualiſcunq; is fuerit propoſitus. qui ſi honeſtus ſit,ea uis laudabilis habetur,ſin turpis calliditas & uerſutia nuncupatur.Prudentia uero habitus eſſe definitur cum ratione uerus coꝝ, quæ homini bona ſunt efficiens.quia tamen ſine ſolertia prudentia non conſiſtit,efficitur,ut prudentes tum ſolertes, alias uerſutos ſeu callidos appellemus,& contra.Itaq; ſolers homo & bonꝰ eſſe poteſt,& malus , prudens ut quiſq; ſit , qui non ſit idem uir bonus,non licet.eodemq; modo uirtute naturali , & bene poſſumus & male uti, & rebꝰ cõtrariis accommodare. uera uirtute , ut quiſq; abutat̃ fieri non poteſt , quẽadmodũ au-

Ethi. 10.

Ethi. 6.

Arist. magno rali. 2. gustinus & aristoteles testant᷑. q ipso abusu uim amittit nomenq; uirtutis. Non est igitur miran-dum, si philosophi, atq; uiri sapiētes notas quas-dam naturæ persequantnr, quæ uirtutes indicent innatas, tales. n. commode signis naturalibus in-dicantur propter magnam: quam corpus habet cum animo societatem. Nam præter intellectio

ari. de ani. 1. nem nullam in nobis actionem edi putat aristote les, quæ non sit corpori cum animo comunis; itaq; uirtutes morales, quæ proprie dicūtur, qm̄ cum affectibus connexæ sunt, non hominis par-

Ethi. 10. ti, sed toti composito tribuendas esse docet, atq; omnes, etiam iustitiam in ea parte animæ gene

Mag. mo. 1. rari, & in esse quæ rationis est expers apta tñ pa rere rationi, q̄q̄ sine hac & intellectu, qui pruden tia perficitur, nec generari queāt, nec suis muneri bus generatæ fungi. Aliud est. n. studiosum esse, aliud studiose facere. Nam hoc est fortem esse, tē perantemq; & iustum, sic appetitum habere do-mitum, & affectum uirtutis habitu, ut in pericu-lis obeundis, in capēdis uoluptatibus, in comerci is & distributiōibus paratus sit, uelitq; parere re-

De ani. 3. ctæ rationi. Nam licet uoluntas proprie cum ra tione intelligatur, uelle tamen interdum quocūq; appetitu dicimur peruulgata translatiōe, ut uel-le cænare, uelle dormire. qua translatione usus mi hi esse uidetur Aristoteles cum iustitiæ disputa-

Ethi. 5. tionem exordiens diceret iustitiam esse, qua qui

affectus

affectus est, iuste agit, & iusta uult, nisi forte uerbum retulit ad rationem cunctis uirtutibus moderantem & cuius appetitus: quæ uoluntas dicitur, congruit cum appetitu sensus in actionibus cuiusq; uirtutis morum, præter continentiã, quæ uidet esse in alio genere. Sic igitur affectus appetitus rationi obtemperat non grauate, nimirum haud aliter, q̃ equus tractabilis effectus, & scienter assuefactus prudenti aurigæ, seu uectori paret, qui equus etiam in stabulo eadem quasi uirtute censetur. Sed ut hic tractari, flectiq; sine rectoris scientia, & uirtute, quæ potior est, non põt, sic appetitus ratione uacans, q̃uis magnis uirtutibus sit munitus, tamen sine uoluntate, & prudentia principe uirtute, quæ pertinet ad partem rationis, nec fortiter agere, nec temperanter, nec iuste deniq; potest. quæ ratio eadem est cæterarũ studiosarũ actionum. quibus actionibus consistit actiua uita. hæc autem idcirco parti rationis cõpoti prudentia prædita tribuitur. quoniam recta ratio uelut quidam architectus est in actionibus humanis, & ciuili uitæ moderatur. habitus autem studiosi haud dubie retinentur in ea parte animæ, quæ concitatur affectibus, quorũ mediocritates uocãt uirtutes hoc est in rationis expte, cui cũ corpore plurimum constat esse commercii. q̃q̃ prudentia, ut tradit Aristoteles, cum uirtute morum copulata sit, & hæc uicissim cum Ethi. 7. Ethi. 10.

prudentia. Ad naturales igitur uirtutes quātum faciat corporis constitutio, & habitudo, uel ex eo licet intelligere, quod in generatione traduntur, & fiunt plerumq; ut in cæteris animantibus, per inde in hominibus hereditariæ. quo fit, ut qui bonis cuiusq; ordinis parentibus orti sunt: de iis bonam spem concipiamus, uolente natura filios parentibus similes generari, interdum etiam maioribus, ut de æthiope siciliensi refert Aristoteles. ex cuius adulterio natam filiam colorem matris albæ imitatam esse, sed qui natus est ex ea puer: æthiopis aui colorem retulisse memorat, quæ ratio cum similis sit in naturæ cæteris operib9, dubitari non debet, quin ad spem uirtutum naturalium intersit, non solum qualibus quisq; parenti bus sit ortus, sed etiam qualibus maioribus. spe tamen quandoq; fallente. Quanq̄.n. ut ex hoib9 homo, ex beluis belua, sic ex bonis uiris nasci boni uiri censeant̄, eisdem philosophis auctoribus, sæpe tamen natura hoc, cū uelit, efficere nō pōt. ita fit nonnunq̄, ut ex præstantibus, & optimis uiris filii degeneres, & mali procreentur. quemadmodum contra ex malis, & ignauis ṗter spem boni strenuiq; nascuntur, ac uirtute præstantes, de quibus scitum est illud satyrici,

De natu. animal. lib. 7. cap. 6.

Malo pater tibi sit thersites, dummodo tu sis
æacidæ similis, uulcaniaq; arma capessas,
quam te thersitæ similem producat achilles.

Neq; uero si naturæ tanta sunt ad uirtutem, quãta diximus adiumenta, protinus uera uirtus cuiq; natura uel contingit, uel est funditus negata. adsit modo rationis usus. Nemo.n.aut nascit̃, aut uolens efficitur tam uiciosus, ut penit⁹ lumẽ rationis: & quod theologi uocant liberum arbitrium amittat, cuius ea uis est, ut cogere possit appetitum q̃libet pertinaciter repugnatem, & habitum oppositum multis officiis obeundis, ac repetẽdis ingenerare, magno illustriũ philosophorũ exẽplo Stilponis megarii, & Socratis atheniẽsis, q studio, & honestaꝝ reꝝ exercitatione uiciosam naturam nõ solũ domuisse, sed magnis etiã uirtutibus affecisse, & tanq; insculpsisse memorãt. Cæteꝝ nihil tã efficax est, ad uicia naturalia corrigẽda, q̃; bonoꝝ, prudentiũq; parẽtũ cura, teneros filios sic educandi, ut amare honesta, turpia uicissim odio habere assuescant. Nã cũ uirtutes omnes morales, ut supra dixim⁹, in uoluptatib⁹ & doloribus uersentur, magni refert, qbus quisq; rebus oblectetur a puero, aut uicissim doleat, ita q; seruiliter ne pueri, ut fere egenoꝝ, ã liberaliter, ut filii locupletum nobiliumq; solent educentur, multum interest ad fortitudinem, ac magnanimitatem, de quibus: ut arbitror, satis iam multa disseruimus. Audistis autem non a nobis excogitata, aut ingeniosa uanitate ficta, sed quæ summi tum ueteres, tum etiam iuniores & chris-

ſtiani philoſophi magno conſenſu tradidere. qui bus uirtutibus cognitis, quoniam his potiſſimũ conſtat, optimum non modo militẽ, ſed ducem etiam cenſeri, facilis, ut arbitror, erit propoſitæ quæſtionis definitio, & argumentorum, ſi quibus occurratur confutatio. ſed hanc partem, quoniã dies iã multum proceſſit, in poſt meridianum, ſi uobis uidetur differramus. pontifex enim in his hortis meridiabitur, ac nobis licebit ſumpto cibo: in hunc ipſum locum, qui cõmodiſſimus eſt ad congrediendum conuenire. id cum omnibus placuiſſet diſceſſerunt.

LIBER TERTIVS.

NOna igitur diei hora omnib9, ut placuerat, reuerſis, non ſtatim licuit in locum eundem cõuenire, quippe in quo pontifex ualetudinis uel animi cauſa inãbulabat. donec cum Frãciſco Quignonio, & Inacho Mẽdoza cardinalibus hiſpani generis, & illuſtrium familiarum uiris, qui forte interuenerunt in conclaue prætorii receſſit. tunc uero cum in eum locum ſuccedentes conſediſſent, conuerſus ad alfonſum leopoldus, cur inquit alfonſe geneſiũ, ſi forte in comitatũ adeſt, Qui gnonii Cardinalis non uocamus? ut interſit noſtræ d.

ſputationi,& quid de his rebus ſentiat intelliga-
mus:ut.n.noſti,nec abhorret ab his ſtudiis,& ſo
let talia munera libenter obire. Alfon. Ille uero li
bentiſſime.qua propter heri cum a uobis diſceſ-
ſiſſem,hominem adiui,nec.n.a me longe in cam
po martio diuerſat̃,ut ei colloquium hoc:diſpu
tationemq; ueſtram denunciarem,moleſteq; tuli,
quod ipſum offendi paulo grauius ægrotãtem,
qui tamẽ audita ex me propoſitæ quæſtiõis sũ-
ma,præfatus ſe uehementer dolere,ꝙ ſibi pertua-
letudinẽhuic diſputationi adeſſe non liceret,bre-
ui ſermone uſus eſt,ſed quo facile indicaret,ſe de
mocrati,ſi adeſſet,etiam atq; etiam fuiſſe aſſen-
ſum. Demo.gratum erit,ſi noſtra ſententia homi
num doctorum,eorumq; non imprudentium iu
dicio probabitur. Leop. Redeamus igitur demo
crates ad ſermonem hodie nobis de militaribus
uirtutibus inſtitutum,quo recte tu quidem,& co
pioſe uiſus es mihi tum de fortitudine: tũ de ma
gnitudine animi diſſeruiſſe. ſed ſi hæc uirtus, in
qua laudanda tam multus fuiſti,& merito,me iu
dice,fuiſti,homines facit,ſibi magnopere placen
tes, magnanimum enim magnis ſibi rebus di-
gnum uideri confirmaſti, & item aliorum ho-
minũ contẽptores,eadẽq; uirtus diuitiis & exter
nis bonis augeſcit,qui poteſt hæc cum diſcipli-
na chriſtiana cohærere,humilitatem in primis,&
paupertatem commendate? ſibi namq; placere,

& alios uicissim despicere, superbi hominis esse uidetur, & arrogantis. hoc autem uicium idcirco maxime omnium detestatur christiana philoso-phia, quoniam humilitati contrarium habetur, uirtuti a christo maxime omnium nobis ad imi tandum propositæ: non solum uerbis: cũ ait disci te a me, qui mitis sum & humilis corde: sed ope-

Matth.xi. re multo etiam magis. nam primum cum deus esset: homo factus est. infirmaq;, & cõtemptibilia

1. Cor. 1. mundi elegit, deinde cum omni uirtute cæteros omnes homines excelleret, eo tañ se demisit, ut pedes etiam suorum discipulorum lauaret. ac ne persequar singula, tota uita christi, in terris p ho-minem, quem suscipere dignatus est, disciplina morum fuit, humilitatem præcipue cõmendans.

De vera reli/gione ut ait Augustinus, qui alio in loco ad capessendã

in epist. ad dio & obtinendam ueritatem primam uiam humili-

scor. tatẽ esse testat', & secũdam: & item tertiam. ut in ter partes eloquentiæ de pronunciatione tradit' respõdisse demosthenes. Et paul⁹ Colossensibus

Cap. 3. scribens, induite inquit uos, sicut electi dei, sancti & dilecti benignitatem & humilitatem, itidem ad

Cap. 4. ephesios, obsecro uos, ut digne ambuletis uoca-tione, qua uocãti estis cum omni humilitate, & mansuetudine, cum patientia supportantes inui cem in charitate. Romanos autem, quos efferri sciebat, ex imperii magnitudinem, atq; gloria re-rum gestarũ, uelut exprobans eis hoc, quod ipse

tribuis magnis animis, magna cogitare atq; e..er
ri uetat. Ne sitis inquit alta sapientes, sed humili Ro. 12.
bus consentientes. De paupertate uero quid di-
cam? cum christum constet, ex paupere uirgine
uiro pauperi desponsata natum, damnatis ubiq;
diuitiis, pauperem uitam perduxisse, eundemq;
apostolos nullos nisi pauperes habuisse? ad hæc
euāgelium epistolasq; pauli paupertatem in pri-
mis commendare, insectari diuitias, tanq̃ maxi-
ma uirtutis & religionis impedimenta? beati pau Luc. 6.
peres aiebat Christus, quoniam uestrum ē regnū
dei, idē facilius est inquit: camelum per foramē Mar. 10.
acus transire, q̃ diuitem intrare in regnum dei, &
alio loco, Omnis ex uobis, qui non renūciat om- Luc. 14.
nibus, quæ possidet, non potest meus esse disci-
pulus, quam doctrinam christi explicans Paulus
in ea, quæ est ad timotheum epistola clamat, ha- 1. ad tim. 6.
bentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti
simus, nam qui uolunt diuites fieri, incidunt in
tentationem, & in laqueū, & desideria multa stul-
ta & nociua, quæ mergunt hominem in interitū,
& perditionem. Radix. n. omnium malorum est
opum cupiditas. Cum igitur tota pene christia-
na disciplina (ut testatur etiam augustinus) sit
humilitas, & perinde paupertas, haud equidem
uideo, quomodo recte possit ei cum ista elatio-
ne animi, quæ magnanimitas dicitur, & diuitiis
tantopere gaudet conuenire.

¶ Demo, de diuitiarum leopolde: paupertatisq;
ratione dicemus paulo post, nunc, si uidetur, de
humilitate differamus: cuius me peropportune
admonuisti. Nam de magnitudine animi dispu
tantes, nullam facere mentionem humilitatis, ui-
ciosum fortasse uideatur, utiq; si res agatur inter
homines christianos, a quibus maxime uir hanc
tutem nominatam, inprimisq; celebratam esse,
certum est, uocabulo ueterib⁹ philosophis, tum
græcis, tum etiam latinis propemodum ignoto.
hebræos.n. uideo, neq; uim huius uirtutis, neq;
nomē ignorasse, itaq; cæteri his modo reb⁹ pro-
prie tribuebant humilitatē græce ταπεινωσιν και
ταπεινοτητα nuncupatam, quæ depressa humi
parum se se in sublime tollerent, ut myricas, arbu
staq; cætera, & pastorum casas humiles solent la
tini poetæ nuncupare. tum per translatiōem ho
mines eos uocabāt humiles, qui essent uel animo
uel fortuna deiecti. quod ad uituperium potius,
& infirmitatem, q; ad laudem, & uirtutem refere
bant. christiani uero diuinis sacrarum scriptura-
rum oraculis edocti, grauissimum peccato⁊
esse superbiam, atq; hoc scelere & luciferū cum suis
angelis corruisse, & primum hominem se suaq;
posteritatem corrupisse, nullam æque uirtutem
demirati, amplixiq; sunt, ac eam, quæ maxime
cum hoc crimine pugnaret: & quā in christo : ac
eius apostolis clarissimo lumine fulsisse intellige
bant

bant, humilitatem idcirco uocatam, quoniam ut superbi, quidquid in ipsis est facultatis tum uerbis & ostentatione, tum etiam opinione exaggerantes efferuntur, non homines tantum, sed diuinas sæpe leges contemnentes, sic humiles appellati suarum imbecillitatum magis, q̃ uirium memores cohibent animi tumores, deũq; primum summa pietate colũt, reuerenturq;, ut omnis uirtutis, & cunctorum bonorum auctorem, deinde ãgelos & ciues cælestis ierosolimæ, tum homines cæteros, quo se putant uirtute, munereq; dei præstantiores: hoc sibi præferunt maiore interuallo. humilitas. n. quamuis serpat etiam ad humanã societatem, primum tamen, ac præcipue uersat̃ in diuino cultu: & ea reuerentia, qua supplices deum ueneramur, exiguitatem nostram, & illius maiestatem agnoscentes. quo factum est, ut modo dicebam ne tam præclara uirtus fuerit a ueteribus philosophis celebrata. Præter platonẽ, cui9 ea uerba sunt in opere de legibus. Deum inquit semper affectatur iudicium uindex eorum, qui a lege diuina desciscunt: cui iudicio adhærens, q beatus esse debet eundem sequitur: humilis atq; modestus. qui uero superbia effertur uel opibus aut honoribus formaue corporis intumescit iuuenili & stulto flãgrãs animo, quasi nullo p̃fecto duceue indigeat, sed ipse potius ualeat aliorum eẽ dux et moderator, hic deseritur a deo, relictusq; Lib. 4.

&alios sui similes nactus, exultat, nec sine uulgi laude conturbat omnia. Atq; hæc quidem plato de humilitate & superbia diuinit⁹: ut pleraq; memorauit. cæteri autem antiqui philosophi de uirtutibus morum differentes: eas potissimũ & pene solas persecuti sunt, quæ communitatem hominum: uitamq; ciuilem attingunt. humilitas .r. pars est, & quidem præcipua religionis, quæ ut a iunioribus theologis definitur: homines facit supplices esse deo: & propter deum cæteris hominibus cõcedẽtes: hortãte nos Petro apostolo: ac dicente, subiecti estote omni humanæ creaturæ ꝓpter deum. quanq; si placeat priscoꝝ theologorum, qui philosophiam inuolucris fabulaꝝ tradiderũt, præcepta repetere, ab illis quoq; humilitatem uel in primis cõmẽdatam esse haud dubie reperiemus. Quid .n. aliud egerunt homerus, & hesiodus, quos ueteres theologos Aristoteles appellat, gygantum cum diis pugnã casumq; memorantes, nisi homines admonuerunt, ut deũ supplices colerent, cuius potentiæ hominum uel robustissimorum uires comparatæ umbra quædam inanis, gygantum exemplo uideri possunt. aut certe simia quemadmodum testat̃ Plato, de homine etiam sapientissimo uerba faciens, quæ recordatio ꝓpria ẽ hũilitatis ſ. Sophocles quoq; prudẽtissimus poeta, Aiacem facit per superbiã perire, cum uiribus humanis fretus opem diuinã

1. Pet. 2.

Plat. in hippia maiore.

cōtepmsisset, spreto patris cōsilio, qui proficiscē-
ti ad bellum nihil aliud, q̄ dei reuerētiam: hoc est
humilitatem commendasset. Sed quoniam hu-
militati in humana etiam communitate suum eē
locum paulo āte dicebam, erras leopolde, si hāc
forte putas, ut nomine, re itidem fuisse ab antiqs
philosophis ignoratam. Non igitur fuit humili-
tas ab illis ex moralium uirtutum choro reiecta,
sed potius in honoratissimo loco collocata.
est.n. (nisi prorsus ego cecutio) pars eius uirtu-
tis, quam tu uideris ipsi cōtrariā esse existimare,
magnanimitatem dico, tantopere a nobis pau-
lo ante ueterum testimonio laudatam.
¶Leop. Quid ais democrates? humilitatem
putas partem esse magnanimitatis? quid hoc a-
liud est, q̄ ignem cum aqua copulare? Nō ne ma-
gnimitatis est animum attollere, & quasi inflam-
mare ad res magnas concipiendas? humilitatis
contra deiicere? & uelut extinguere ardorem con
citatum? Atqui contrarios esse habitus, quorum
actus sunt oppositi, ipse tuus Aristoteles est au- Ethi. 5.
ctor. Dem. speciosum argumentum: sed eneruc,
nam tu mihi uicissim responde. Animū impelle
re ad magna pericula subeunda, eūdemq; a ma
gnis periculis ratione deterrere, nonne opera cō-
traria esse, eodem modo confitebimur? Leop. for
tasse. Dem. At utrunq; opus esse fortitudinis, cō
sensus est philosophorum, nimirum, quoniā quæ

inter se se pugnare uidentur in rebus agẽdis, hæc in eundem finem relata, societatem quãdam habere existimantur. Intelligendum est igitur in rerum difficilium, & arduarum cogitatione, ancipitem esse, & quasi lubricum motum animorum, nam quo uoluptas ob rei præstantiam impellit, honestasq; uocat, inde dolor retrahit ꝓpter laborem, difficultasq; deterret, in quorum utroq; sæpe modus exceditur, diuersaq; ratione peccatˀ, his autem uiciis ut obuietur, non duabus uirtutibꝰ est opus, ut quidam falso putauere, sed una satis est, quæ medium extremorum tenens ratione uelut calcaribus, & freno motus animi a dolore, & uoluptate profectos, quatenus licet, impellendo, uicissimq; reuocando moderetur, ut igitur liberalitas una uirtus motus animi temparat in pecuniis dandis & accipiendis, fortitudo in timore & audacia, sic magnanimitas in magnis honoribꝰ petendis, aut uicissim fugiendis, & quemadmodum liberalitas ut oportet dando, q̃ accipiendo fortitudo, audendo, q̃ timendo magis cernitur, sic magnanimitas in egregio magnarum rerum conatu, & honorum appetitu, suum & splendorem, & nomen magis ostendit, q̃ in talium rerũ modesta fuga, quæ cum pars magnãimitatis sit, tñ humilitatis nomine plurimum est a religiosis hoibus celebrata, Nã ut in periculis capitalibus una rõ impellẽdi, & reuocãdi unã efficit uirtutẽ

ſic item in magnis honoribus. quoniã utrobiq; hoc agitur, ut motus animi rationi pareat, ne ultra q̃ decet illecebra rei progrediatur, neue rurs9 officium deſerat difficultate deterritus. quod moderamentum in periculis fortitudo in honorib9 magnanimitas, ueteri uocabulo nuncupatur. ſed quemadmodum uirum fortem, quatenus pericula ratione uitat, cautum poſſis appellare, ſic magnanimus uocatur humilis quatenus ratione cohibet magnorum honorum appetentias. Non igitur audiendi ſunt, qui humilitatem docent ad temperantiam eſſe referendam, Ariſtotelis teſtimonium parũ videlicet apposite doctrinæ ſuæ prætendentes, propterea q; ariſtoteles temperatum eum appellet, qui ut eſt, ſic ſe paruis honoribus diguum eſſe cenſet. quos miror non aduertiſſe temperantiæ nomine non humilitatem illo in loco, ſed aliã longe diuerſam uirtutem fuiſſe a philoſopho nuncupatam. humilitas.n. nõ tenui uirtute hominibus ſuam exiguitatem agnoſcentibus tribuitur, ſed iis dũtaxat, qui cum ſint magna uirtutis dignitate, conuertentes tamen cogitationem ad ea, quibus deficiũt, inferioreſq; ſunt his, cum quibus conferuntur, cohibent animi tumores, & nõ ſolum deum, ſpiritaleſq; ſubſtãtias reuerẽtur, ſed hoibus ẽt: quacũq; rõne p̃ſtãtiorib9 cõcedũt, qualis chriſtus fuit, Virgoq; mater, quales itẽ ap̃li, uiri oĩ gñre uirtutis decorati. nõ igit̃ Ethi. 4.

hūilitati, ſed ei uirtuti nomē tribuit tēperantiæ, quam paulo ante nomine uacare, ſed ab extremis modo ambitionis: tum contrarii uicii uocabulum mutuari dixerat. hac. n. cenſentur, qui ratione temperant, paruorū, & ordini, uirtutiq; ſuæ conuenientium honorum appetentiam. quo intelligitur haud dubie, eadem non ſuo, ſed alieno nomine tēperantia p ſimilitudinem, ut pleraq;, & tranſlationem nuncupari. de qua tamen uirtute idem Ariſtoteles in libris eudemiis de morib⁹ ad

Lib. 3. hunc modum ediſſerit. Tali inquit habitu præditus uidetur quidem, non tamen eſt magnanimo cōtrarius. neq;. n. opponitur ei in hoc, q̄ ſit uituperandus: cum ſeſe habebat, quem admodū ratio iubet, & eſt natura idem. atq; magnanim⁹: nā uterq; quo dign⁹ eſt: hoc ſe ſe dignat̄ honore. & hic fieret dignitate ſuppetēte magnanim⁹ nā ſe pro meritis honore dignaret̄. Ad hæc tēperā

Ethi. 3. tia eodē auctore in eis modo uoluptatib⁹ tēperandis hud dubie uerſatur, quæ ſenſibus, nec his omnibus, ſed tactu & guſtatu capiuntur, honoris iocūditate nullo tali corporis ſenſu fruimur. Cæteꝝ nulla uirtus ē, ex iis quidem, quæ temperant humanos affectus, quin commode ualeat per ſimilitudinem, ac tranſlationem temperātia nuncupari, quatenus ut temperātia in corporeis uoluptatibus, ſic cæteræ uirtutes in ſua quæq; materia, concitato animo præſcribit & modum

imponit, ne ultra: q̄ꝫ decet, illecebra uolupta- tis progrediatur. ſic fortem, ſic etiam liberalem temperanter agere ſæpe dicimus, in quo ille ſpreta morte, ab audacia, hic pecunias contem- niens temperat tamen a prodigalitate. ergo cum latiſſime peteat uoluptas, pertinet.n. ad omnem illecebram, qua capitur anim9 uel concitatur: & prudens uoluptatis moderatio cunctis morali- bus uirtutibus ſit cōmunis: nihil mirū eſt, ſi earū quæq; continentia & temperantia receptiſſima tranſlatione interdum nuncupatur, teſte. Ariſto tele, qui continentiā teſtatus, in eodem genere re rum uerſari, quo temperantiam, tamen intem- perantes iræ, honoris, & lucri eos appellari tra- dit, qui ſunt harum rerum ſtudioſiores. quas ne- mo dubitat, uelut materiā eſſe fortitudinis: ma- gnitudinis animi ac liberalitatis: contrariorumq; uiciorum. Qua ratione haud equidem inficior, humilitatem poſſe temperantiam appellari, alie no tamen uocabulo. proprio.n. & ſuo magnitu- do animi nuncupabitur. Ethi7.

¶ Non enim ſi magnanimus: quem: ut dixim9, omni uirtute præditū eſſe oportet, & dignus eſt, & dignum ſe iuſte putat honoribus, qui maximi conueniunt ordini ſuo, protinus quoſcunq; ho- nores ſuo iure poſtulabit. Achilles enim apud ho merū, exceptis Atridis, procerum græcorum ſi ne controuerſia erat honoratiſſimus, ſed cum ſe

uoluit agamemnoni æquare,nec putauit, regi cõ
cedẽdum, Nestoris sapientissimi senis ore taxa-
tus est,& omnium prudentium iudicio superbie
crimine damnatus.Romanorum uero.Q.Fabi-
us maximus,Marcus Marcellus,ut cæteros tace
am uiros magnanimos,consulares honores, qui
maximi erant in sua rep.poterant sibi iure dela-
tos esse putare,eosdem quis tulisset,siquis corũ
in sua ciuitate honores regios affectasset? Cer-
te africanus Scipio ad urbem hispaniæ betulam
Asdrubale deuicto,cum circũfusa omnis multi
tudo hispanorum & ante deditorum,& pridie ca
ptorum,ac sine pretio dimissorum ingenti con-
sensu regem eum appellasset, silentio per præ-
conem facto, sibi maximum esse nomen impe-
ratoris dixisse traditur,quo se milites sui appel-
lassent,regium nomen alibi magnum,Romæ in-
tolerabile esse,itaq; uir summus per unã magna-
nimitatis partem honores imperatorios suis uir
tutibus conuenientes adsciuit,per alteram, quæ
humilitas uocatur,regios uelut superbos,& inui
diosos repudiauit.Age uero fingamus aliquem
choro uirtutum omnium stipatum,eundemq; in
rerum fastigio positum,fac esse romanorũ prin-
cipem,multo etiam Traiano meliorem,uniuerso
quoq; orbi dominãtem,permittemus ne huic:ut
arroget sibi diuinos honores?quibus stulti qdam
reges,ac imperatores affectatis, magnam ridẽdi
materiam

materiam prudentibus uiris præbuere. nullus igitur hom o tantus est, aut tantopere pra stans meritorum magnitudine, in quo non sit humilitati locus, dũ uel se cũ potiorib⁹, uel tenuitatẽ humanam cõparat cũ infinitate diuina. Vt magnanimus is esse intelligatur, qui magnis quidem honoribus est dignus, & his sese dignum existimat, non tamen sua dignitate maioribus. hoc est. n. quod Aristoteles ait, magnanimum esse quidem magnitudine extremum, medium tamen tenere, si rationem spectes. quod idem alio in loco apertissime docet magnanimum definiens: qui se honore dignatur, nec minore suis meritis, nec maiore. Itaq; eiusdem uirtutis est, summis uiris, a quibus uirtute, quæ dei munus est (ut omne datum optimum & donum perfectum) non superatur, se parem ducere sua merita deiq; munera existimatione recta metientem, & qua inferior est, potioribus cõcedere. magno & illustri Aristidis exẽplo, qui in bello marathonio: cum inter atheniẽsium imperatores, quos ea ciuitas more suo complures cum æqua potestate eidem bello præfecerat, excepto Milciade dignitate, gloria, potentia primus haberetur, milciadi tñ, cuius prudentiam in bello gerendo anteponebat suæ concessit, ut solus imperaret. Nam cum inter ipsos duces cõuenisset: ut uicissim per dies singuli, summam rei administrarent: Aristides suæ diei, ius imperandi

Ethi. 4.

Magnorum morali. 1.

Iac. 1.

transtulit in Milciadē, quam modestiam: animiq; magnitudinem cum nemo collegarum sustinuisset non imitari, summa auctoritas imperandi ducum omnium consensu delata est uni Milciadi: atq; id consilium constat: sublatis contentionibus gloriosissimam de medis uictoriā atheniensibus peperisse. Poteram hoc in loco illustria magnanimorum romanorum referre: sed cōmodius eadem a monumentis sacris mutuabimur: Paulum q; auctorem adhibebimus: uirum diuinum: & re uera magnanimum, qui cū gratiā perpendit: qua fuerat donatus a deo, cæteris apostolis nihilo se inferiorem profitetur: de primis .n. loquebatur: cum diceret. Mihi enim qui uidebantur esse aliquid nihil contulerunt: sed cōtra cum

Ad gal. 2. uidissent: quod creditum est mihi euangeliū præputii, sicut & petro circumcisionis (qui .n. operatus est petro in apostolatum circumcisionis: operatus est mihi inter gentes) & cum cognouissent gratiam: quæ data est mihi Iacobus: & cephas: & Ioannes: qui uidebantur columnæ esse: dextras dederunt mihi: & barnabæ societatis. & paulo post petro se antiochiæ in faciem restitisse profitetur: propterea quo repræhensibilis esset. nec dubitat multis in locis cæteros homines: ut suas uirtutes æmulentur adhortari. Volo inquit: ad corinthios scribens: uos omnes esse: sicut me ipsum & alio in loco: imitatores ait estote mei: sicut &

1. Cor. 7.
1. Cor. 4. & xi.

ego christi.sed & philippenses eisdem propemo- Phi.3.
dum uerbis adhortatur. idem contra cum sua
delicta recordatur:humi se deiicit,nec Apostolo-
rum ordine dignatur. Ego inquit sum minimus 1.Cor.15.
apostolorum,qui non sum dignus uocari apo-
stolus:quia persecutus sum ecclesiam dei.quo in
loco ubi se per humilitatem depressit, protinus
per alteram magnanimitatis partē extollit. Nā
gratia inquit dei sum:id:quod sum: & gratia ei⁹
in me uacua non fuit:sed abundantius illis omni
bus laboraui.ut alio in loco non sum liber? non 1.ad Cor.9.
sum apostolus?nonne christum uidi?non ne op⁹
meum uos estis in domino? Vides:ut humilitas
non modo a magnanimitate nō diffidet:sed ma
ximam etiam habet cum ipsa societatem? est.n.
uirtus eadem:quæ motus animi in magnis hono
ribus moderatur.Nec te moueat: quod christus
præter suam dignitatem pedes lauit apostolorum.
neq; enim turpiter aliquid deliquit ignauia uel
ignoratione suæ dignitatis:quod pusilanimis ac Io.13.
cidet:sed auctore paulo quæ stulta sunt mundi 1.Cor.1.
elegit,ut confundat sapientes & infirma mundi:
ut confundat fortia:& ignobilia mundi & contē
ptibilia,& ea quæ non sunt:ut ea quæ sunt de-
strueret:ut non glorietur omnis caro in conspectu
eius.cæterum qui apostolorum pedes tum lauit:
ut exemplo damnaret leuitatem ambitiosorum,
ac superborū:hic eisdem paulo post dixit. Vos

me uocatis magister ac dñe, & benedicitis, sum etenim. Itaq; id officium optime poterat humilitate salua præterire, sed cuiq; licet a suo iure decedere, quo sine alterius iniuria fiat, præsertim christo, qui sponte sua criminum alienorum pœnas dare uoluit inocentissimus suppliciis affect⁹

Ad phi. 2. & morte cum ignominia, ac ut uerbis utar pauli, humiliauit semetipsum factus obediens usq; ad mortem, mortem autem crucis. Itaq; a christo & apostolis perfectissimis hominibus multa facta sunt, quæ possunt a nobis sine crimine præteriri, nam mediocrib⁹ hominibus, si morum teneant & affectum mediocritatem, etiã citra apostolicam perfectionem licebit iustitiam, uirtutes omnes amplectentem colere, in qua q̃ seruit christo, ut ait Paulus, placet deo & probatus est hominibus.

Ad Ro. 14. hunc igitur recte humilem simul atq; magnanimum, & dicemus & sentiemus, qui primum supplici pietate deum colet, deinde recto iudicio sua, cæterorumq; hominum merita, uirtute potissimum metitus, aliis se uel postponet, uel quemadmodum ratio postulabit anteferet. deũ enim colit, qui uirtutem opus, atq; donum eius colit, uirtus autem non in aliis modo pro sua magnitudine colenda est, sed ubilibet ẽt in se ipõ cuiq; nihilo secius pro merito tum tacita existimatione, tum ẽt uerbis, ueneranda. scitum est. n. il-

Aug. de ver. apostoli. lud Augustini, cum humilitatis causa mentiris,

si non eras peccator anteq̃ mentireris, mentien-
do efficeris quod uitaras, & alio in loco. Non ita
caueatur inquit arrogantia, ut ueritas relinquat̃. Aug. super Ioan.
Quæ omnia huc pertinent, ut de se quisq; et hu-
milis non secus, ac res est, uel sentiat uel loquat̃;
nec. n. al̃r sentiendum est, al̃r loquendum. Nam
quomodo inquit, est humilitas, ubi regnat falsi-
tas? Et profecto dissimulatio, quæ græce dicitur
ironia, uicium est non solum a religiosis uiris, sed
a philosophis et damnatũ. Cauẽdum est tamẽ,
ne nobis imponat amor studiumq; nostri, ut sæ-
pe accidit in iudicando. q̃q̃ non ignoro a quib⁹-
dam sanctis eisdemq; perdoctis uiris humilita-
tẽ intelligi cum sua quisq; peccata, cum aliorum
uirtutibus conferens, ea ratione se cũctis inferio-
rem arbitratur, quo pertinere uidetur illud pauli
præceptum philippẽses in hũnc modum adhor-
tãtis, nihil per contentionẽ, aut inanem gloriam, Phi. 2.
sed in humilitate, superiores sibi inuicem arbitrã
tes, non quæ sua sunt singuli cõsiderantes, sed ea
quæ aliorum. cuius sententiæ atq; præcepti sum
ma est, ut qualẽcunq; uirtutẽ alterius, & recte fa
ctum laudemus & ueneremur, uicium & turpitu-
dinem et in nobis aspernemur & cõtemnamus.
quod nihil abhorret a magnitudine animi, quæ
uirtutem ubiq; cunctis rebus anteponit.
¶ Leop. de humilitate democrates nulla nobis
erit amplius concertatio, nam tibi equidẽ assen-

tior ipsam neq; cum militia,neq; cum magnitu-
dine animi pugare,sed probe potius eisdem con
uenire,Cæterum diuitiæ uereor,ut dixi, qbus ani
mi magnitudinem augescere confirmasti, ne
uehementer præceptis euangelicis aduersentur.
Dem.Magnarum uirtutum,& egregiæ sanctita-
tis exempla leopolde,si uerũ quærimus, & libeat
temporum memoriam a uetustate repetere, mul
to frequentiora,& plerumq; maiora in omni æta
te a tenui fortuna uiris edita,q̃ ab opulẽtis & lo
cupletibus reperiem9.pauper erat Aristides pau
perior Phocio:cuius filiæ post mortem patris, q
munus Alexandri centum auri talentorum ma-
gno animo repudiauerat,nubiles tãdiu propter
egestatem maritis caruere,donec publica pecu-
nia dotatæ collocarentur, sed ut Atheniensium
nemo his pauperior remp.attigit,sic nullus iusti
tia,frugalitate, magnitudine animi maior fuit,
pares uero q̃ rarissimi,quorum Aristidem cõstat
non ob aliam causam in exilium scelere inuidorũ
fuisse missum,nisi q̃ nimis iustus esse uideretur,
ut Damon Periclis præceptor, quod nimis sape
re.Romanorum resp.ne singulos referam, tunc
beatissima fuit,& omni uirtute præstans,cum cõ
sules & dictatores,ab aratro accersebantur,tunc
corruit in omne flagitium delapsa, cũ suas opes
& diuitias ferre nõ potuit,ergo quæ Fabricii, Re
guli Attilii, Cincinati,ac Gn.Scipiõis summorũ

uirorum frugali, & modesta paupertate creue-
rat cum maxima gloria, eadem Crassi, Pompeii,
ac Cæsaris ambitiosis opibus turpiter est labefa
ctata. Leop. qn tu democrates, pfanas resp. ōmit
tis, & quod huius loci proprium est ecclesiastica
initia, progressum, & hoc uelut senium cōmemo-
ras? Num tibi par sanctitas & religio sacerdotū
esse uidetur, postq̄ opes ecclesiasticæ tam immē
sæ creuerunt, & Episcopatus nō modo roman9,
sed pleriq; etiam alii, uelut regna esse cœperunt,
& tūc cum Petrus, cæteriq; apostoli stipe religio
sorum hominum alebantur? & paulus dum præ
dicaret euāgelium, nec dies nec noctes operi par
cens uictum suis manibus quærebat: aut cū Cle
mens, Ignati9, Marcellus, Polycarp9, Athanasi-
us, & cæteri sanctissimi pōtifices & episcopi par
uo contenti sic sacerdotium suscipiebant, ut id
non opulentiam, sed omnis uirtutis exercitamē
tum, & occasionem martyrii esse existimarent.
Dem. ista quidem leopolde non abhorrent a ue-
ro, nec dubium est, quin inter initia nascentis ec-
clesiæ, & q̄diu christianum nomen principibus
erat uel inuisum, uel suspectum, cum cæteri chri-
stiani sanctius uiuerent, & religiosius, tum in pri-
mis sacerdotes, qui cæterorum quasi duces erant
in certamine fidei, eorūdemq; liberalitate in diē,
aut tenui admodum censu uiuebant, q̄ post ec-
clesiæ assertam libertatem, auctoritatemq; con-

firmatam,opibusq; munitam,sed huius mali cul pa,si æqui iudices esse uolumus, in moribus est, non in diuitiis.nec.n.unq̃; uicio datũ est cuipiã: quod diues esset:at multis q̃ diuitias malis arti bus quærerent,uel utcunq; partis ad turpes uo luptates:aut iniuriam & superbiam abuterent̃. quod pertinet ad morum corruptelam. Leop. quid si morum ista corruptela ex ipsis nascitur diuitiis?uidemus.n.non quidem omnes: sed ta men magna ex parte diuites superbos esse,& in iuriosos in tenuiores:aut turpibus etiã uolupta tibus seruientes:pauperes contra modestos sine alterius iniuria in officio contineri.Dem.At hoc ipsum argumentum est,neutrius causam esse uel diuitias uel paupertatem,q̃ neq; omnes diuites mali sunt,nec omnes pauperes boni.quod tamẽ oportuit,si aut in diuitiis inesset uicium, aut in paupertate uirtus.nec igitur diuitiæ malum sũt sponte sua,nec paupertas bonum,sed ut uerissi me tradidit Paulus,omnia munda mundis sunt, coinquinatis autem & infidelibus nihil est mun dum,sed coinquinatæ sunt eorum & mens, & cõ scientia.Leop.Cur igitur diuitum: q̃ egenorum plures proportione in uicio sunt, & maiore ini quitate?Dem.Nempe quia omnes homines pro cliues sunt ad malum,& diuites maiorẽ habẽt tũ licentiam,tum etiam occasionem peccandi, quo rum utrũq; pauperibus abest, sed si propterea

Ad titũ. I.

diuitiæ

diuitiæ uituperãdæ sunt,& paupertas laudãda, nimirum eadem ratione perspicacia, & solertia, robur, uenustas dabitur uicio, inscitia, tarditas, infirmitas, fœditas erit in laudibus. ingeniosi enim intelligentes, robusti, ac pulchri plus fallere, atq; nocere possunt, quã hebetes imperiti, imbecilli, et deformes. Morum igitur corruptio & prauitas, quibus malis christ⁹ & paulus ut mederent̃ omnem licentiam, peccatiq; occasionẽ subtractam esse uolebant facit, ut diuitiæ plerisq; noceant, paupertas prosit, laboribus & rerum inopia uiam, ad uoluptates & maiores iniurias intercludens. quæ tamen interdum ad rapinas nonnullos, & fraudes, ac periuria trasuersos agit. nec. n. sine causa romanæ leges, egenorũ testimonia, quã locupletum minus ponderis habere sanxerunt. Certe Plato nec opulentiam, nec paupertatem uendicat a magnis incõmodis, utriusq; tradens comitem esse studium rerum nouarum præterea ab illa turpes uoluptates, ignitiemq; pari, hanc homines efficere maleficos & auaros; ut mediocritatem quandam uir ille diuinus, queadmodum cæteris in rebus, sic etiam in opibus maxime probare uideatur. Li. 4. de rep.

¶ Leop. obsecro te democrates, quoniã opportune Platonem nominasti, citato loco, ex eo libro, ubi sic ille remp. constituit, ut nihil in ea suũ quisq; habeat, sed sint omnia omnibus communia, pu-

tabimus ne christo talem reip. rationem placuis-
se: hoc.n. mihi sæpe uenit in mentem existimare
recolēti & christum maxime homines adhortari
solitum, ut sua quisq; bona relinqueret, & hoc ini
tio a plerisq; christianis fuisse factitatū, qui pos-
sessionibus distractis pretium apostolis in com-
mune conferebant. Dem. Noli hūc lapidem mo
uere leopolde, non sunt omnia ubiq; differenda.
Cæterum platonica resp. non solum ab aristote-
Poli. 2. le summis rationibus confutata est in eis libris,
quos de rep. conscripsit, unde sumere poteris
quæ ad hūc locum pertinebunt, sed hominū etiā
uita, magnoq; consensu reiecta, quod est indubi
tato argumento, christum nullam talem reip. for
mam uoluisse in hominū uitam īducere. Nefas
est. n. existimare christū irrito conatu id ægisse,
atq; in uniuersum præcepisse, quod nulli ciuitati,
nulli populo persuaserit, nec sic paulus, cæteriq;
apostoli docebant, sed quemadmodum nuptiis
celibatum, sic diuitiis paupertatem præferebant
propter uitæ, quam ipsi elegerant perfectionem,
non ignari & nuptias, & diuitias esse ad humanā,
ciuilemq; uitam necessarias. Est igitur magni &
religiosi animi diuitias in paupertate contemne-
re, in secundiore fortuna, eisdem prudēter uti ad
beneficentiam & liberalitatem, & in utraq; con-
ditione uirtutem colere & libertatem retinere, cu
piditatibus imperantem, his. n. longe turpius, q̄

hominibus seruitur, quam quidā, ut Cicero ait, se adipisci posse arbitrāt, si opes magnas habeāt, alteri si contenti sint, & suo & paruo, quorū neutrum abhorret ab ea, de qua tam multa dixim⁹ animi magnitudine, nec diuitias igit, ut de gloria diximus, uel optare uel habere turpe ducendum est, nec rursus paupertatem fugere uiciosū. nam qualiacunq; siue bona expetere, quatenus modo bona sunt, siue mala uitare, qua talia sunt nulla lege prohibemur. diuitas autē nemo ignorat, bonis fortunæ annumerari, paupertatē malis. cæterum fortunæ non ea uis est, ut quēq; possit uel bonum secundo flatu, uel malum efficere, si reflauerit, qua ratiōe ducti stoici nihil in bonis habebant: aut malis: præter uirtutes & uicia, quibus homines boni & uicissim mali censent, præposita & reiectanea nuncupantes ea, quæ ab aristotele cæterisq; Platonis alūnis corporis uel externa bona & mala nominantur: bonum esse statuētibus, quidquid adsciscit natura: malum, qdquid uicissim aspernatur. Illud tamē dubium nō est: quin uirtus ad officiosa munera fungenda sæpe bonis non solum corporis: quod est animi uelut instrumentum, sed externis etiam iuuetur. fieri. n. non potest, inquit aristoteles, aut non facile fit, ut is agat res pclaras, cui desunt facultates. Ethi. 1 Nam liberalitatem exercere uel eodem tacente constat: sine diuitiis posse neminem, magnificen-

to multo et tiam, minus. utraq; .n. uirtus in pecuniis recte col locandis maxime cernitur, sed illa in paruis aut mediocribus, hæc in sumptibus magnis intelligitur. Transi ad iustitiam, quæ tanq̃ lucifer dicitur inter cæteras uirtutes elucere, nonne opes illa quasi neruos desiderat? quibus non suppetentibus, ne ocium quidem suppetit ad gerendam ré publicam, magistratibus & principibus necessarium, nec uires ad impotétium cupiditates coercendas, ipsosq; cum tenuioribus pari iure continédos. Age uero ciuilem uitam omittamus, quæ haud dubie sine opibus non consistit, ego ne philosophantium quidem contemplantiumq; uitæ locum relinqui dico, si rem familiarem omnino subtraxeris. Ná ut intellect⁹ in homine sine uita & sensu, quæ res nobis sunt altera cum stirpibus, alter cum beluis cõmunes, inesse nõ põt. sic i magna esuritione, & nuditate uel grauiori morbo corporis animus a pulcherrimarum, diuinarumq; rerum contemplatione ad quærẽdas res uitæ, ac ualetudini necessarias sollicite reuocat. Leop. tu igitur eorum consilium damnas: qui suis facultatibus, siquas habebant, reiectis, uiuunt in ocio aliorum liberalitate. tanq; horum uita uiolẽta, & contemplationi, ac naturæ legib⁹ inimica. I nunc & lutherum lacera maledictis, qui ob hoc ipsum monachorum instituta nõ probat, quia

Ad ephe. 4. uolũt inuitissimo Paulo nõ laborantes ex alieno

manducare. Dein. lutherum leopolde iube cum sua inscitia, uel nefaria potius impietate ualere, cæteros monachos ex se ipso metientem, ego .n. uitam apostolicam omni uiuendi rationi præferro. in qua christum ipsum imitantur, qui opere & sanctitatis exemplo iuuantes plurimos, religioni uacant, & optimarum rerum, doctrinarumq; contemplationi. neq; .n. refert, ad ocium contemplationis ex suo, an ex alieno necessaria ad uitã suggerantur. q̃q̃ non ex alieno, sed ex sibi debita mercede uiuere dicendi sunt, qui corem carnalibus, ut inquit Paulus, aluntur, quos ipsi spiritalium suorum participes effecerunt, docendo admonendo, deumq; peccatis populi succensentẽ precibus sacrificiisq; placãdo. Non igitur uituperandum, sed summa laude horum institutũ dignum esse dico, illud tamen contendo, ne horum quidem uitam sine opibus constare posse suis, uel alienis. fac. n. esse omnes christianos egenos, quis alimenta esurientibus subministrabit? quis nudos uestiet? ægrotãtes curabit? q; si egenis christianis licet in ocio litterarum aut contemplationis alienis opibus uiuere, cur non diuitibus suis? honestis artibus sine alterius iniuria partis? & cũ labore, quemadmodum paulus præcipiebat. Nã qui furabatur inquit, iam non furetur, magis aũt laboret operãdo manibus suis, quod bonum est, ut habeat unde tribuat necessitatẽ patiẽti.

Ad Ro. 15.

Ad eph. 4.

¶Leop. Recte democrates mihi quidé uideris, & ingeniose diuitiarum causam perorasse, sed dicat fortasse quispiam, neq; ad liberalitaté, nec ad magnificentiam: cæteras'q; uirtutes colendas opus esse diuitiis, primum quia natura, cuius legibus ipse tantopere patrocinaris, paruo & parabili contenta est, deinde quia ratio uirtutem efficiens non in opere posita est, sed in animo, & uoluntate, si quis. n. sic animatus affectusq; sit in summa paupertate, ut si diuitiæ sibi contingant, eis sit ad liberalitatem, ac magnificentiam perlibenter usurus, hunc credo nemo negabit, liberalé esse atq; magnificum, eadem ac in criminibus ratione, quorum aliqua cogitata dũtaxat, ciuilibus

Ethi. 10. quoq; legibus capitali supplicio uindicātur. Ná φ ait Aristoteles, uirtutes operibus indicari, cum uoluntates lateant, & iniusti quandoq; iuste agédi uoluntatem mentiantur, hoc ad uirtutis declarationem pertinet, hominumq; notitiam, non ad rem aut eiusdem rationem, cuius efficiens uoluntas homines fallere potest, deum non potest, corda humana perscrutantem, & apud quem gloria cuiusq; est suæ conscientiæ testimonium, hominibus. n. suademus, deo autem manifesti summus,

2. ad Cor. 1. ut ait Paulus. Et christus quicunq; mulierem

Matth. 5. uiderit ad concupiscendum, iam mœchatus inqt est eã in corde suo. quod de libidine & adulterio dictum ad omnia peccata & contrarias uirtutes

consensu doctissimorum, cómodissime tráfferé. Nam uiduam pauperculam, quæ misit æra duo minuta i gazophylaciū plusq̄ diuites oés misisse idem christus testatus est, propter maioré uidelicet animi eius liberalitatem. si. n. uoluntas prōpta est (ut inquit paulus) secundū id q̄d habet accepta est, non secūdū id, quod nō habet. Quid q̄ actióes externæ per se nec honestæ censentur esse, nec turpes, ut internis accedentes ipsas honestiores reddant, aut turpiores. Nam cum ab inuitis eduntur, aut per ignorantiam, breuiter cum uolūtas ab est, nec laudi tribuuntur, nec uituperio. & minima sunt insitæ uirtutis: aut uicii documēta. Adde q̄ si quando uidentur obiri uoluntarie, tū tunc necessitate quadā naturali parent imperio constantis, ac certæ uoluntatis: ut hac quoq; ratione nec apud deum, nec apud homines laudé & gloriam, aut res contrarias mereantur. Dem. Non ego leopolde cum diuitias a ieiuna quorūdam, & si uerum fari licet, ambitiosa securitate assero, Cræsi, aut Midæ thesauros ad uitam ducendam præsertim priuatam desiderari dico. Nam ut cæteris in rebus, sic in diuitiis mod⁹ est optimo cuiq; tenendus. tantumq; rei familiaris auctore philosopho desiderandum, quantum satis sit, ad sumptus & necessarios & liberales. non solum nobis pro cuiusq; conditione, sed etiam iis: quibus tenemur ex nr̄is facultatibus impar-

Lu. 21.

2. ad cor. 8.

Etth. 10.

tiri præsertim domesticis, qui nostræ fidei sur t le ge naturæ: atq; diuina commissi. Nam qui suo-
1. Timo. 5. rum, & maxime domesticorum (ut Paulus) testa tur, curam non habet, is fidem negauit, & est infi deli deterior. Itaq; homo ciuilis (ut docet Aristo teles) & qui se rebus agendis tradidit, ut multis aliis rebus, sic opibus indiget ad res gerendas, & quo maiores & clariores, hoc etiam pluribus. honorati.n. nobilesq; ciues plurib9 indigēt, q̄ ob scuri, & ignoti. Nam Reges & principes sine ma gnis opib9 infirmi sunt, ab hostibusq; despiciūt. qui uero philosophiæ se, cōtemplationiq; dedūt, hi diuitiis parum indigent, quæ ipsis potius im pedimento sunt ad contemplationem. paruo igi tur contenti esse debent, præsertim suo. studia.n. litterarum ocium in primis requirūt, & animi trā quillitatem. quorum utrūq; egestas excludit, nisi adsint necessaria ad uictum, reliquūq; cultum. si
Ethi. 10. ne quib9 negat Aristoteles, naturam sufficere ad contemplandū. Est tamē genus quoddam philo sophandi, quod non tam in doctrinis uersatur, & studio litterarum, q̄ in commentatione mortis, & cohibitione humanæ cupiditatis, superbiæ ac peruicaciæ. hæc.n. nisi cunctis rationibus coerce antur, nos ducunt (ut Paulus ait) in interitum & in laqueum diaboli. quibus malis ut occurrant, qui ad hunc modum philosophantur, homines egregia in deum pietate, ac religione per omnem

laborem

laborem, curā, sollicitudinem, affligere sibi pro-
posuerunt, & quasi domare corpora sua, & affe-
ctus, omnesq; carnis, quæ militat aduersus spiri-
tum, prauas appetentias refrenare. qui omnes
paupertatem in primis suscipiunt, & profitētur;
sed ita ut ipsorum quidā diuitias uniuersi habeāt
in cōe, unde alantur, singuli nihil omnino suum,
alii tam publice, q̄ priuatim egeni uiuant in diē
stipe ab hominibus religiosis, ac liberalibus emē
dicata: utriq; sanctitatē egregie, pietatēq; colētes,
utriq; ex parte uitam apostolorum imitātes. Ho
rum igitur instituto paupertas, aut etiam mendi
citas uel accersita conuenit, nuditasq;, ac omnis
uitæ difficultas. hi sunt in primis de quibus ait
christus, beati pauperes, beati qui lugent, beati q — Matth. 5.
esuriunt. ad talem quandam, aut huic non multū
absimilem uitam & christus, & Paulus hoēs ad-
hortabantur, quos diuitias ut abiicerent com-
monebant. sed q̄q̄ hæc perfectissima, proximaq;
uia est, & quasi compendiaria ad uitam æternā,
non tamen sola, nec prorsus necessaria putari de
bet. Nam in domo dei patris, mansiones multæ — Io. 14.
sunt, ad quas, ut Paulus ait, non omnes una, sed — 1 Cor. 7.
alius alia uia progreditur. diuisiones. n. gratiarū
& operationum sunt, idem uero deus, qui opera — 1 Cor. 12.
tur omnia in omnibus. sicut. n. in uno corpore
multa membra habem9, omnia autem membra
non eundem actum habent, ita multi unum cor- — Ad Ro. 12.

pus sumus in Christo, singuli autem alter alteri9
membra, habentes donationes secundum gratiã,
quæ data est nobis differentes in quarum dona-
tionum commemoratiõe nõ præter misit Paul9
liberalitatis opus, quod est fructus diuitiarum,
Ro. 12. cũ ait, Qui tribuit in simplicitate. Porro Christ9
cum apostolos mitteret ad prædicandum euan-
gelium, apud optimum quẽq; urbes ingressos di
uersari, eiusq; liberalitate, quæ sine opib9 nõ præ
statur, uti præcipiebat: illud adiiciẽs. Qui recipit
Io. 14. uos, me recipit, & qui me recipit, recipit eum, qui
me misit. Qui recipit prophetã in nomine pro-
phetæ, mercedem prophetæ accipiet, qui recipit
iustum in nomine iusti, mercedem iusti accipiet.
Et quicũq; dederit uni ex minimis istis uel calicẽ
aquæ frigidæ in nomine discipuli, amen dico uo
bis non perdet mercedem suam. Non igitur pau
peribus tantum aditus est ad regnum cælorum,
sed iis etiam nihilominus, qui pauperes & iustos
suis opibus liberaliter fouent, ut enĩ illos, sic hos
fore in die iudicii ad dexteram dei, pollicitus est
Christ9, & audituros ab ipo summo iudice, Veni
Math. xxv. te benedicti patris mei, possidete paratum uobis
regnũ a constitutione mundi. esuriui. n. dedistis
mihi manducare, sitiui & dedistis mihi bibere, nu
dus eram, cooperuists me. quidqd. n. fecistis uni
ex istis fratribus minimis, mihi fecistis. Itaq; Pau
Ti. 6. lus Timotheum iubet, ut di uitibus huius sæculi

præcipiat,non diuitias abiicere (sciebat enim,ut Chrysostom9 interpretatur, diuitias nõ esse pro hibitas) sed non efferri,non sperare in incerto di uitiarum,bene agere,facile tribuere,& communi⸗ care. Neq;.n. diuitias expauit Paulus,ut inquit Augustin9, sed morbum diuitiarum, hoc est sup biam. Diuitiæ igitur bonis & christianis homini bus tantum abest,ut noceant,ut præbeant etiam multas ad uirtutem & religionem colendam & exornãdam commoditates. sunt.n. quasi caput & fons beneficentiæ & liberalitatis. qua paupe⸗ res subleuantur,& magistri morum,ac religionis sacrorũq; præfecti aluntur, templa surgũt,& ex⸗ ornantur,ea magnificentia quædam dotata, ut census non modo procurandis faciẽdisq; sacris, & ipsorum ministris alendis sufficiant,sed etiam ad multorum pauperum indigentiam alleuan⸗ dam. Qui cẽsus si ab episcopis quibusdam,aliis ue sacerdotibus male administrantur,qui nõ do⸗ mini,sed quasi quæstores & dispensatores sunt ecclesiasticarum opum,hæc culpa morũ (ut ante dicebam) est,non diuitiarum. Iusti.n.ac religiosi episcopi,& sacerdotes,quo ditiores, hoc sanctio res sunt & reip. magis utiles,plurimis hominib9 pupillis,& uiduis, egenisq; cæteris ecclesiastica bona sedulo pro sibi commisso munere impartiẽ tes. Et ꝑfecto leopolde si æqui esse uolumus,nec studiose, ut quidam,sacerdotibus obtrectare,quã

Aug. in serm. de ver. euan.

q̃ ipſorum quidam bonis eccleſiaſticis abutant̃ illud tamen confiteri neceſſe eſt,eorum bonorum maximam partem a ſacerdotibus in uſus pau-perũ diſtribui. cæteros.n.ciues etiam diuitiis affluentes,timide & cum pudore quiſq; ſanguine proximorum rogare ſuſtinet,ut aliquid ſibi ino-pia laboranti impartiatur de magnis opibus,ad filiam exempli gratia collocandam,aut alias ui-tæ neceſſitates tolerandas, ne quaſi filiis, aut ne-potibus,quorũ eſt ius hæreditariũ,iniuriã faciẽtes repellantur.a ſacerdotibus aũt nõ ſolum fratres & ſorores,ſed horum etiam filii,cæteriq; conſanguinei tam incunctanter iuuari ſe petũt,ut non precari,ſed optimo ſuo iure poſtulare uideantur. itaq; uelis nolis, dandum eſt opportũe, impor-tune flagitantibus,& rationem plerumq;, ſi tuã indigentiam excuſſes, accepti & expenſi repoſcẽtibus,ita fit ut maxima pars cẽſus ad pauperes pſertim cõſanguineos perueniat,ſaluo iure charitatis,quæ rationem ſequitur neceſſitudinum naturalium.

¶Quod uero aiebas,uirtutem etiam ſine opere conſtare,propterea q̃ uirtutis ratio,quemadmodũ uiciorum tota in animo, & uoluntate poſita ſit,tibi uehementer aſſentior,ſi hoc dicis,hactenus quodq; crimini uerti,aut uirtuti tribui,quatenus eſt uoluntarium.aliter.n.nullius factum neq; ui, neq; ignorantia excuſaretur,ſed uolũtatis eſt, nõ

solum agendã uelle, sed ut fiant, cæteris potẽtiis, imperare, quod plerumq; simul fit, atq; eodem motu, quem philosophi iuniores, donec animo & uoluntate cõtinetur, actum elicitum appellãt. nam si uoluntatis imperio cæteræ potentiæ pareant, & munus exequantur, harum quoq; opus ad uoluntatem refertur, quasi ad fontẽ & auctorem, uocaturq; actus uoluntatis imperatus, & uterq; uno nomine dicitur humanus actus. propterea quod homo, quaten⁹ homo est, particeps q; rationis, per liberum arbitrium, quod uoluntatem consueuim⁹ appellare, utriusq; principium existit. Cæterũ talis actio non solum habet per se quidq; honestatis uel turpitudinis, sed utraq; re uincit etiã electionem. Vt.n. uelle, sic ẽt agere hominis esse finis statuit. Cum finis cuiusq; rei, sit propria ipsius operatio, ut finis equi est currere, pecuarii canis, pecus a maleficis animalib⁹ custodire, & quot operationes tot fines habeantur, quorum philosopho teste, eo quisq; potior ẽ, quo perfectior, est autem perfectior ex duobus is, qui si contingat, alter non desideretur, imperfectior contra, post quem alterum præterea requirim⁹. Vt si adsit iustitia (utar.n. eiusdẽ aristotelis exẽplo) alia tamen desideram⁹, si felicitas, hac una contenti sum⁹, quo perspicue intelligit felicitas iusticiæ, cuius nomine uirtutes omnes continentur præstare. Cum igit duæ sint propriæ homi-

1.&.x. Ethi.

ar. 1. magnorum moraliũ

nis actiones & fines citra ultimum, bene uelle, & bene agere, & bona uoluntate suppetente, actio quoq; desideret, post bonam actionem, non itē bona uoluntas requiratur, quippe quæ bona actione continetur; ut in felicitate iusticia, dubitari non debet, quin bene agere, q̄ bene uelle perfectior finis, ac proinde præstantior, & honestior habeatur, quæ ratio eadem est in peccatis. Age uero, ut rem accuratiꝰ perquiramus, si finis cuiꝰq; rei est, quo fertur eadem ac intuet̄, nōne actio, quo fungi uult quisq;, uoluntatis eius proximus
6. Metaphi. erit finis? Nam uerum & falsum, quæ spectat intellectus, ut philosophi docent, in mente sunt, bonum & malum, quæ uoluntas in tuetur in rebus habetur. finem porro in rebus agendis principē esse, nō est philosophi dubitare. Itaq; si ueꝝ quærimus, idcirco uoluntas bona est, & honesta, q̄m opus ipsum quod molitur, est bonum & honestū.
Ethi. 10. Huc enim ualet, quod tradidit Aristoteles, honestarum rerum cupiditates laudandas esse, turpium uituperādas. ut dubium nō sit, quin actiones uoluntati præferantur. Nam propter quod
Post. 1. unumquodq; tale est, id magis esse tale, rata sententia est philosophorū. Leop. Voluntatem igitur bonam esse dicis, q̄m opus, quod editur est bonum? Dem. Num miraris, si ut cæterarū reꝝ,
3. Ethi. sic animi honestatem ex ipsius fine metior au ctore philosopho, qui suo rem quanq; fine decer

ni testatur. Leop. Act9 externus, si uolũtas absit quæ est appetitus cum ratione, nec honestus hr̃ nec turpis. Nã idem Aristoteles negat, ullã esse uel bonam, uel malam actionem sine intelligentia & more, quod pertinet ad electiõem. Itaq; nec turpia uituperãda esse tradit, nec honesta laudãda, nisi fuerint uoluntaria, scilicet quia talia nomine tenus, non etiam re uel turpia, uel honesta esse intelliguntur. Dem. Ego leopolde cum hominem appello nõ statuam dico marmoream, aut cadauer, sed corpus anima ratiõis participe formatum. sic cum actũ externũ cũ interiore confero, uolũtarium actum intelligi uolo, nõ ui expressum, aut ignorantia naturaue editum, quo in genere fateor nec turpitudinem inesse, nec honestatem. Nemo, n. nisi uolẽs (ut testat̃ philosoph9) uel iuste agit ul' iniuste, nec est iniuste, timideue agere, cum uxore aliena cõcubere, aut proiectis armis terga dare, & similia facere, sed sic se habentẽ facere, hoc est scientem & uolentem, præterq̃ ex accidenti. Est igitur uoluntas actionis quasi forma, & in iudicio morum magis spectat̃, q̃ op9. qualis. n. quisq; moribus est, tales solet facere electiones, & in actiões similes uolũtas eius est procliuis, At opera iterdum uenditationes sunt &, ficto etiam uultu, non solum uerbis ostentant̃. Itaq; uoluntas quo largior est, & promptior, eo magis uel sine opere, si facultas abest cum ab homi-

3. de ani.

5. Ethi.

3. Ethi.

nibus laudatur, tum deo grata est, & maiore cha ritate gratiaq; suffunditur. sed par uolũtas cum opere sanctior habet́, & maiore præmio nescio an essentiali (ut theologi loquuntur) at certe accidentario remunerat́. Neq; uero noua quæstio est, in uirtute utra potior habeatur, electio, qua uoluntas intelligit́, an actio, sed a socraticis usq; temporibus inter philosophos agitata, quam sic Aristoteles expediuit, ut perfectiõem in utroq; simul constituerit, hoc est in actione uoluntaria, & ab electione profecta. Nam ꝙ ais posita uoluntate certa, & constanti, siue ut nũc loquuntur, efficaci, necessitate naturali, si facultas adsit, actionẽ existere, leuissimum argumentum est. cũ eadem propemodum ratione affirmare liceat, ipsum uelle non liberum esse, sed necessarium. propterea ꝙ posito uolũtatis motu, ipsam uelle necesse est. quidquid. n. est, quando est, necesse est esse, ut docent philosophi. non est igit́ ita, sed cum homo uoluntate operatur, tam actio externa uoluntaria est, quam ipsum uelle. uoluntarium. n. atq; liberum esse intelligitur, quidquid a principio libere agente, hoc est a uoluntate proficiscitur. qđ nihilo min⁹ actioni externæ cõuenit, quã electioni. Neq; uero solum tales actiones liberæ sunt, & uolũtariæ, sed siqs habitus ab ipsis fuerit ingeneratus, actiones etiam ab hoc iam natura prodeũtes pro uolũtariis, & liberis a philosophis habẽtur

Eth. 10. Ethi. 3.

tur propter libertatē uolūtatis,unde quasi a fon-
te ipsorum initia per habitum & priores actiōes
ducuntur. Nam quorum principium est in ipso, 3.Ethi.
ut tradit aristoteles,hæc & agere,& non agere in
eiusdem est potestate. Quanq; igitur uirtutum,
uiciorūq; ratio in uoluntate,siue electione potissi
mum intelligatur,perfectio tñ in actione uolun-
taria consitit. Nam si ratione,scienterq; guberna
tor nautis ut explicent uela,dux militibus impe-
ret,ut ineant in hostes pugnam,rudētibus tamē;
& armis non suppetētib9, aut re alia impediēte
neutrius imperio pareatur,constabit, quidem of
ficii ratio ducis,& gubernatoris,qui quod in ipsis
erat præstiterunt,sed irritus conatus officium in
choatum faciet,ac imperfectum. sic boni consu-
lendum est,siquis beneficia,quæ inopia rei fami-
liaris exclusus,opere conferre nequit,præstare sit
aīo & uoluntate paratus,huiusmodi tamen offi
cium nemo dicet esse perfectum. nec. n. paupeꝝ
indigentia bona cuiusq; uolūtate,si res absit, sub
leuat, qui finis est liberalitatis. Nefas est autem
existimare,in christiana rep. cum cætera sint per
fectissima,& uberrima,plēa gratiæ; ac libertatis;
locum non relinqui quarundam uirtutum perfe
ctioni. Perfectum igitur officium, & deo maxi-
me gratum,auctore Paulo est,quod a fide profe ad Gal. 5.
ctum per charitatem operatur,quæ charitas nō
modo deum spectat,sed etiam proximū. Eodēq;

modo de criminibus statuendum est, non solum in uoluntate peccatum esse, sed in operibus etiã a uoluntate profectis plerumq; maius, cum præsertim aliqua sint ipso genere mala, ut testat̃ Aristoteles, & quæ nomine ipso turpitudinem præferũt, ut furtum, & adulterium, & in decalogo nõ cupiditates tantum, sed praua etiam opera lege diuina prohibeãtur. Vides ut diuitiæ pro cuiusq; conditione moderatæ partim necessariæ sint ad uitam degendam, & aliquas uirtutes perfecte colendas, tuendamq; societatem hominum, & libertatem, partim utiles ad cultum diuinum: & templorum ornamentum, tantum abest, ut a christo uel apostolis dãnatæ fuisse putari debeant, cum diuitum auaritiam: & inexplebilem habendi cupiditatẽ magna cũ seueritate castigarent, & eas docerent minimũ apostolicæ uitæ cõuenire.

Ethi. 2.

¶Alfon. satis iam mihi superq; democrates & leopolde de magnitudine animi, eiusq; partib9, & uiciis contrariis disseruisse, & meo quidem iudicio prudentissime uidemini. sed quanq; uestra disputatione sum equidem uehementer delectatus, cupio tamen audire, expectoq; democrates, quid ad ea respõdeas, quibus me tanq; scrupulis quibusdam sollicitari, explicariq; uelle, & initio, & si meministi, iam sæpe sum professus. Demo. scio quos scrupulos dicas, memoriaq; teneo. ego uero de fortitudine & magnanimitate paulo ac-

curatius edisserens nihil aliud egi, q̃ ut altioribꝰ iactis fundamentis, querelis istis militaribus satisfacerem, ut igitur quæstio commodius explicetur, ne te pigeat obsecro, sæpe ut ais testata breui nunc oratione referre. Alfon. faciam uero perlubẽs. Miles mihi nõ uidet̃ posse religioni christianæ simul, & officio militari q̃busdam in locis satisfacere. Demo. At Ioãni baptistæ uidebatur. qui rogatus a militibus, quid se facere oporteret respondit, neminem concuciatis, nec calumniam faciatis, & contenti estote ur̃is stipẽdiis. Sed quibus tandẽ in locis id tibi nõ posse uidet̃? Alfon. primum ubi certamen est de fama, quia gloriam mundanã appetere criminosum est hominibus christianis, eandem cunctis rationibus quærere, ad laudem militarem pertinere putatur. deinde in causa iniuriarum, quoniam iniurias persequi, & inimicos fortiter ulcisci, quod ab optimo milite expectatur, alienum est legibꝰ christianis, Itaq; iniuria paulo grauiore lacessitũ in singulare certamen inimicum prouocare optimi, & generosi militis esse dicunt, christiani & religiosi negant, eodemq; modo prouocatum pugnam non detrectare, quod pertinet ad laudem fortitudinis. De. Recte tu quidem alfonse, paucisq; ueterem querimoniam explicasti, respondebo igitur ordine, si prius tñ explicueris, quid gloriam mundanam appelles. Alfon. haud eãdem, eam, qua frui cre- Luce. 3.

duntur iusti, cum ex hac uita migrauerint, eandē enim iam gloriam, iam beatitudinem, tum uitam æternā a uiris religiosis appellari uideo, sed gloriam mundanam appello, quæ homines uirtute præstantes nobilitat in hoc mundo, & illustri nomine decorat, quæ a nō nullis bona fama, ab aliis honor ēt appellatur, propterea ꝙ sit pars honoris potissima. Nam cum eius, qui honorat̃ excellentiæ testimonium honor eē intelligatur, hoc nulla re tam locuples hominibus contingit, ꝗ̄ bonorum consentiente laude, & iudicio de præstāte uirtute, hoc ē gloria, sic.n. hæc a philosophis definit̃. Dem. Rem dicis pulcherimā, & quā ego non dubitem, cæteris omnibus externis bonis āteferre, sed tu quamobrem existimas huiusmodi gloriæ appetentiam esse christianis hominibus interdictam? Alfon. quoniam uideo inanē gloriā magno cōsensu a nostris philosophis dānari. Dem. quasi uero a christianis tantum improbetur inanis gloria, & non ab omni philosophia doctorū omnium, prudentiumq; iudicio reiiciatur. sed tu quam gloriam appellas inanem? Alfon. quā quidam, ut uideo, uiri doctissimi, qui triplici ratione docēt, inanitatē gloriæ depræhēdi. primū si non re, ac uirtute solida, sed simulatione, & inani ostentatiōe, ac ut Cicero ait, ficto non modo sermone, sed ēt uultu quæsita sit, deinde si a quibus non oportet petatur, postremo si referatur alio, ꝗ̄ in

dei laudem,uel aliorum hominum cōmoditatē. Peti autem affirmant,a quibus non oportet,quæ ab hominibus quæritur,auctore paulo,q ait non quærentes ab hominibus gloriam,cum sit humanum iudicium incertū,& fallax. Dem.scio quosdam uiros alioquin eruditissimos sic de gloria disseruisse,qbus cætera quidem assentior,sed profecto,qui hominum ēt optimoꝝ,& prudentium iudicium reiicit, eiusq; tollit certitudinem,& auctoritatē,is ego non uideo,quem locum prudentiæ,quem humanis uirtutibus relinquat. Nam quem alium prudentem dicere solemus,uel intelligere,nisi eum,qui recte potest de petendis reb9, aut uicissim fugiendis iudicare?ut indicat definitio moralis uirtutis,quæ habitus electiu9 esse definitur, positus in mediocritate quo ad nos, quemadmodum prudens definiret, hoc est statueret & iudicaret. Age uero si bonorum hominum, & prudentium incertum est iudicium, cur ab his recte,non a malis, & stultis honesta a turpibus rebus diiudicari,magno consensu philosophi tradiderunt? Non est igitur ita,neq; inanitas gloriæ satis arguitur eo, ꝙ ab hominibus petatur, modo boni sint, & prudentes, quorum iudicio probari uolumus. Alioquin paulus præfatus,qui iustitiam colit, hunc deo placere, perperam addidisset, & probatum esse hominibus, in quam sententiā illud ē t dictū

1. thes. 2.

Ro. 14.

est ab eodem, prouidentes bona non tm̃ coram
AdRo. 12. deo, sed etiam coram hominibus. quibus uerbis
declaratur, quæ dei iudicio bona, malaq; iudican
tur, eadem a bonis & prudentibus hominibus re
cte magna ex parte, probari, uicissimq; dãnari.
Ham— quod idem Paulus ait, si adhuc hominibus pla-
Gal. 1. cerem, christi seruus non essem, de malis homini
1. Cor. 3. bus intelligendum est, ut cum dicit nonne homi-
nes estis? non de bonis, quorum est haud dubie
rectum iudiciũ. Gloria igitur ab hominibus nõ
semper adumbrata, & inanis est: sed expressa in-
terdum ab ipsis & solida maximis & spectatis
uiris contingit, quæ ab Ambrosio clara cum lau
de notitia esse decernitur: sed expressius & ma-
gnificentius a Cicerone definitur: cõsentiẽs laus
bonorum: incorrupta uox bene iudicantium
de excellente uirtute, quid tu leopolde censes? at
tibi uidetur talis quoq; gloria inanis esse? Leop.
Minime uero, sed solida & uera, itaq; hac quoq;
in parte tibi prorsus assentior, tu tamen uide, ne
in huius etiam gloriæ: qualiscunq; sit appetitu
peccatum insit. Nam idem Cicero: quem de uir
tutibus: & officiis optime disputasse constat: ca-
uendam esse ait uel in primis gloriæ cupiditatẽ
De ciui. dei li. 5. cap. 13. & Augustinus nr̃, sanius uidere dicit eum, qui a-
morem laudis, uicium cẽre cognoscit. Dem. nihi
est in rebus humanis leopolde tam honestum, &
bonum, cui non plurimum gratiæ uel totum pe

tius,bonitatisq; decedat:siquis decore ipsius ad rem turpem abutatur:quid.n.honestius:q̃ pecunias egentibus liberaliter impartiri?at hoc ipum turpe redditur,& liberalitatis nomen amittit: siquis ea uirtutis specie ad tyrannidem spectans: patriæ libertati insidietur,aliud ue turpe moliat̃. quod si hoc potest in uirtutem cadere:ut crimen fiat ab utendo:quanto magis in gloriam:quæ bonis externis annumeratur?cuius appetitum bonum sponte sua:honestumq; esse,uno mihi uersiculo confici posse uidetur:in hunc modum.Cuiusq; rei bonæ:appetitus bon9 est: ut testat̃ Aristoteles.gloria autem est bonum: gloriam igitur appetere bonum est. Huiusmodi.n. facultates (nam sic a philosophis & corporis & externa bona uocantur) propter uirtutem rem optimam bona nominari non ignoramus.scilicet ut medicamentum:& cibus sani dicuntur:qui possunt ad sanitatem efficiendam accommodari. Quanq̃.n. talibus rebus probi homines bene, uiciosi possint male uti:unde facultates: ut dixi: nuncupantur,tñ a proborũ usu ob uirtutis prærogatiuam,ut docet Aristoteles, merito bonorũ uocabulum eædẽ acceperũt,ut dubitari non debeat:quin a bonis uiris sine ullo crimine possint non solum expeti,sed etiam diligenter comparari: gloriam autem qui negat talibus bonis esse annumerandam,quid hic relinquat in bonis ex-

Eth. 10.

1. mag.mo.

ternis,non intelligo.cum horum maximum esse honorem,qui gloriæ comes est atq; cognatus,nō
Ethi.4. Aristoteles tātum in libris morum, sed Plato ēt in opere de rep. testis sit locupletissim⁹. Salomō
Cap.22. quoq; in prouerbiis melius est inquit, nomen bonum, quam diuitiæ multæ. & alio in loco meli⁹
Eccle.7. est nomen bonum, q̄ unguenta preciosa. Non igitur appetit⁹ gloriæ a uiris prudentib⁹ atq; religiosis damnatur, sapientis.n. præceptum est,
Cap.41. curam habe de bono nomine & paulus nos in eā dem curam adhortatur,dum ait,prouidētes bo-
Ad Ro.12. na non solum coram deo,sed etiam coram homi-
1 Cor.9. nibus,qui & alio in loco mortem sibi potiorem esse profitetur, q̄ ut ab aliquo gloria sua euacuetur.& ad timotheum scribēs, oportere ait Epm,
Ad Tim.3. bonum habere testimonium ab iis,qui foris sunt. quod maxime gloriam attingit,sed appetit⁹ gloriæ præposterus,aut prauus merito in uitiis, & q̄dem maximis habetur,hunc Augustin⁹, hunc Cicero damnat,& libertatem auferre dicit,hūc omnes boni & sapientes detestantur.est autem prauus gloriæ appetitus,cum is non ad deum, summumq; bonum refertur,sed ad explēdas turpes, aut leues appetentias, ut ad iniusta imperia, & potestates,uel quod est leuiculorum hominum, ad inanem iactantiam,aut quæstum, quod hy-
Math.6. pocritæ faciunt,quos taxat christus in euāgelio tuba uocantes ad eleemosynam,& in platearum

āgulis

angulis & synagogis orantes, ut uideantur & laudentur ab hominibus. tales. n. suam, ut christus testatur, mercedem tulerunt. utiq; laudem inperitiæ multitudinis, a deo autem, & bonis ac prudentibus uiris neq; præmium, neq; gloriam, sed pœnam poti⁹, & uituperiū. præposter⁹ appetit⁹ est, qui uirtuti gloriā, quæ comes illi⁹ eē debet ātepo nit. Nam utrunq; uicium cupiditatis obscurat splendorem gloriæ, & soliditatem exhaurit, inanemq; reddit. Si de recto igitur gloriæ, honestoq; appetitu sollicitus es, primum hic non est magis cōtra religionem, q̄ ualetudinis, q̄ scientiæ, q̄ diuitiarum moderata cupiditas, deinde gloriam ratione petere, nō est proprium boni, nobilisq; militis, sed communis ei cum omnibus probis, honestis, ac liberaliter institutis hominibus, siue q̄s in pace rep. administranda iustitiam colat, seu uitam priuatam cum egregia uirtute & bonorum approbatione degat. Itaq; Augustinus, cuius tu mihi testimonium obiiciebas, amorem laudis peccatum esse statuentis, idem crudelē eē dicit, si q̄s recte facti consciētia fretus famam suam cōtenat, .i. p nihilo ducat. quid homnes de se uel loquanť. uel sentiāt. ut intelligať ab ipo nō oīs laudis appetitus dānari, sed prepostcrus, uel a ueritate dissentiēs. Quid est. n. gloriā rōne petere, nisi uirtutē maxime colere? qđ bonis oībus ē ppositū. Nā q uult excellentem suam uirtutem cognitam esse,

Aug. in ser. de vita & moribus clericoꝝ

& bonorum ac prudentium hominum iudicio
ꝓbari & ob eã honorati qđ ẽ recte gloriã appete
re,nõ is uirtutẽ præpostere colit propter gloriam
aut honorem ut falso quidam existimant,sed glo
riam & honorem amat propter uirtutem, quem
Ethi.li.1. admodũ Aristoteles de felicitate differens inter
pretatur,quod est ad deum appetitum gloriæ re
ferre,deũ.n.colit,qui uirtuti dat operã.Itaq; So-
crates hanc uiam proximam ad gloriam,& qua
si compendiariam dicebat esse,siquis id ageret,
ut qualis haberi uellet,talis esset,sin alium dicis
appetitum gloriæ a uia uirtutis abhorrentem,
facile tibi assentior,eum esse christianis homini-
bus interdictum,sed qui talem putat generosis,
boniſq; militibus conuenire,uehementer errat, ni
mirum siquid nobis superiore disputatione con
fectum est, ac bonum & generosum militem
intelligere oportet, fortem & magnanimum.
Nam qui legitimum etiam honorem,& suis uir-
tutibus debitam gloriam non magni facit,quod
magnanimi proprium esse docuimus,is quomo
do potest accersitam,& inanem gloriam ex alio-
rum errore per mendacium aut fictionem, res iti
dem magnanimitati inimicas affectare?
¶ Nunc uenio ad eam partem querelæ milita-
ris,in qua se plurimum quidam,& nimis ambi-
tiose iactant,inferius esse dictantes generosi mili
tis dignitate acceptas iniurias grauiores non per

tinacissime persequi,aut ab inimicis pœnas com munibus legibus, & non armis potius exigere, præsertim certamine singulari,& hanc esse maxi mam causam,cur non licet bonum militem esse & eundem bonum christianum,propter religio nis præceptum de iniuriis condonandis. scriptũ est.n.mihi uindictam & ego retribuam,& christi Deu.32. uerba illa sunt ex euangelio.Ego dico uobis dili Math.5. gite inimicos uestros,benefacite iis, qui oderunt uos.nec uero solum uerbis hoc præceptum de dit christus,sed exemplo etiam confirmauit,pro eis a quibus morte tradebatur patrem depreca tus.Et paulus benedicite, inqt psequentib9 uos, AdRo.12. benedicite,& nolite maledicere.hoc.n.negant ge nerosum militem decere.nonne alfonse hæc sum ma est alterius partis militaris querelæ? Alfon. maxime.Dem.cur autem decere negãt, nobilem militem iniurias cõdonare?Alfon.nimirum quo niam id militari uirtuti contrarium esse putãt, & laudi inimicum,nam hoc quoq;, ut uideo, ad gloriam referri solet.Dem.quid ita? nõne milita ris uirt9 fortitudinis, & magnanimitatis ratione definitur?Alfon.Certe,si recte uos ante, ut mihi quidẽ uidemini, de militis uirtute statuistis. De. At magnanimi proprium esse docuimus facile, si quid in se cõmissum fuerit remittere,& ex om nibus minime malorum meminisse,id igitur præ stare,nõ est contra militis officium, Alfon. Argu

tiæ sunt istę philosophorum, quæ dissentientibus silentium fortassis imponere ualeāt, persuadere; certe nihil possint contra receptam fortium hominum, ac inueteratam opiniōem. Dem. An potest imperitorum hominum existimatio, ut nebulam quandam effundere ueritati, sic eius uim tollere, & splēdorem penitus extinguere? Alfon. Nō audeo id quidem dicere, sed cum agit̄ de gloria, plurimum ualet hominū opinio. Tolle hominū existimationem, quomodo poterit gloria, de qua quæritur contingere? quæ p̄ te quoq; in iudicio, uocibusq; hominum posita est. Dem. de stabili & solida gloria disputamus, non de fluxa & inani, illius autem fundamentū res solida est, præstansq; uirtus, qua sublata, siquid secus homines existiment, error id appellari debet, non opinio. Tunc igitur gloria recte nuncupabitur, cum expressa excellensq; uirtus, iudicio, & uoce bonorū & prudentium uirorum approbabitur, qui de uirtute iudicantes rem ipsam spectant, non quid uani, & imperiti homines loquant̄. Et alioqn magnanimi est, rem spectare ac ueritatem colere, cōsciētia recte facti contentum, rumores papulares uanos quidem pro nihilo ducere, ueros & laudes nō
1. Cor. 4. magni facere. Mihi. n. dicebat magnanimus Paulus, pro mininimo ē, ut a uobis iudicer, aut ab humano die. Cōdonare igitur iniurias, ut ē, sic esse magnanimi op9, boni & sapiētes existimāt. Itaq;

hacq; cōdōatio nihil obstat, quo min⁹ liceat & bonū militē eē,& religiosum christianū. Alfon. cur igit̃ obsecro tātopere inualuit ista īter milites opinio,quorq; multi & boni uiri & prudētes habent̃ ut timori det̃ ac ignauiæ, siqs iniurias æquo aīo ferat,impunitasq; reliquat̃:qm̄ tam inueuerată, tanq; insitam miltib⁹ opinionē penitus uanā eē dicere nihil habet ꝑbabilitatis. Dem. magna vl3 rōne, qui.n.a multis criminib⁹,& plerūq; maximis,q̄ sine difficultate ꝑpetrant̃,nec respectu religionis,nec amore uirtutis cohibet̃,hic cur officio aut religiōe credat̃ a periculosis & difficilib⁹ peccatis abstinere? & non timore potius,& ignauia? Iniurias igit̃ ꝑsequi tum religiōi christianæ, tum ēt uirtuti,quæ magnanimitas dicit̃ cōtrariū est, sed stulta uulgi militaris opinione factū ē, ut id uulgo putetur ad laudē militarē pertinere, bonis & prudētibus lōge aliter iudicātibus. Sed cum adulterari,hoēm innocentē p occasionē occidere, spoliare tenuiores,& cætera id gen⁹ flagicia perspicue sint cōtra uirtutem & religionē,in eaq; cernant̃ pleriq; milites ferri p̄cipites,nullo nec uirtutis freno,nec religiōis retardati, cur taliū quisq̄ uirtuti ac pietati seruire putet̃,cū lacessit⁹ fert iniurias dissimulāter? & nō poti⁹ ultionis difficultatibus & ingnauia deterreri? Fingam⁹.n. aīo bonū aliquē ꝑfectūq; militē (nā talē inuenire rarissimū est) q plane fortis sit, & re uera magnanim⁹ nullo se scellere cōtaminātē sed studiose seruiētē

uirtuti & religioni,solidáq; gloriá cõsectantem, q̃ pbuerit magna & clara ut militaris,sic aliaꝝ uirtutum documenta,& hunc faciamus iniuriá forte acceptam male de se merito uirtutis,ac pietatis causa remittere,quis tot, tantarumq; uirtutũ memor,huius optime, magnoq; animo factum in diuersam partem interpretabitur? Alfon.multi fortasse milites. Dem.credo, quia multi stulti sunt,& rectum iudicium prauis & moribus & opinionibus corrupere,nemo tamen bonus,nemo prudens recte factum nõ probabit. q̃q̃ magnanimus (ut sæpe diximus) dum ipse recte faciat, quid homines loquantur,parum laborat, stultoꝝ iudicium penitus contemnens. Alfon.isto Igitur mõ qd obstat,quo min9 miles aliqs,cui9 ãte acta uita latrociniis,adulteriis,homicidiisq; fuerit foedata,possit ad breue recepta sanitate, poenitentiaq; ductus iniuriam causa pietatis inimico condonare,& sic officio fungi boni militis,& christiani? Dem.nihil omnino prohibet. Nam & mendacissimum quenq; licet aliquando uerum dicere, sed quemadmodum huic uera dicenti ab iis non creditur,quibus reliqua ipsius uanitas est nota, sic illius animum nemo probat,ne in recte quidẽ facto,qui prauam illius mentem fuerit cæteris in rebus expertus.

¶ Si uerum ergo quærimus alfonse,militaris ista querela plus habet ambitionis, q̃ grauitatis &

iustitiæ, ut illa altera quorundam huic non prorsus absimilis querimonia plus impietatis, quam intelligētiæ. qui religionem christianam in eo iustinent uanissime damnare, quod homines reddat ignauos, & ad imperandum ineptos, & quo planius suam ignorantiam cum impietate pdcāt, haud alio nomine religionis iniqtatem accusant, quam quod dolis, mendaciis, insidiis, sceleribusq; uafrorum, & improborum hominum ad tyrannidem tuendam non suffragetur, quo quid potest esse dictu uel indoctius, uel sceleratius? iusti. n. ac legitimi imperii diuturnitatis optimus custos est subditorum populorum amor, hic autem non dolis nec prauis artibus, sed pietate in deum, iustitia, humanitate, magnitudine animi, ac ut semel dicam, omnium uirtutum opere multomagis, quam ut istis placet, opinione, simulatiōeq; alitur. uana siquidem existimatio celeriter excidit, ac in diuersum mutata pro beneuolentia odium affert certissimam tyrannorum perniciem. caput igit̃ harum querimoniarum est ignorantia. huc. n. summorum philosophorum adhortationes spectāt, hoc omnes beneinstitutarum ciuitatum leges petunt, ut ex uirtute sine alterius iniuria uiuatur, & hæc summa est præceptorum christianæ pietatis. nec aliter paulus uīm illius oraculi interpretatur, diliges proximum tuum, sicut te ipsum, qđ AdRo. 13.
isti non intelligentes philosophorum leges, ciui-

lesq; probant, religionis sanctitati, quã nihil potest æquius excogitari succensent. Sed redeo ad militarem iactationem, quæ quidem tolerabilior uideatur in iis militibus, si qui excepta causa laudis, & iniuriarum, cæteris in rebus egregie pietaté christianam colunt, ac religiose præceptis eius obtemperant. at eorum uanitatem, & arrogantiã quis ferat? qui cum nullam non partem religiõis uiolent, & hac contempta, omnibus se quotidie sceleribus obstringant, sustinent tamen propter id quod rarissime, fortibus quidem uiris accidit, seueritatem religionis in eo accusare, quod sibi p eam fortiter agere non liceat, & simul officio boni militis, & christiani satisfacere, cum ab utroq; toto, ut aiunt, cœlo cæteris uitæ partibus abhorreant. Itaq; uidere licet, milites quosdam multis alioquin criminibus infames, in ulciscendis iniuriis, aut æmulationis gratia præposteram laudẽ cum suo magno periculo per summam inconstãtiam affectare, inimicos interdum, aut æmulos ad certamen singulare prouocantes, ubi sæpe uolente deo meritas luunt suorum flagitiorum pœnas. Alfon. At. n. scimus uiros multos illustres, & probos (ut probos solemus appellare, qui minimis uiciis implicantur, hæc. n. non sunt ad uitiũ resecanda, nam uiciis sine nemo nascitur, ut ait Horatius) aliquos igitur tales iam accepimus, & uidimus, non dico iniuriæ obliterãdæ gratia, sed

ſolo laudis amore præter iſtam philoſophorum normã maxima pericula,& quæ poterãt ab ipſis ſine crimine,aut nota præteriri ſuſcepiſſe. Vt.n. taceam Athenienſium,Lacedæmoniorum,Romanorũq; uetera exempla,quæ ſunt ſcriptis diſertorum hominum græce & latine celebrata, memorare poſſem hiſpanorum complures huius rei locupletiſſimos teſtes memoriæ recentioris, in primiſq; illuſtriũ familiariũ uiros Emanuelem,Leonem,& Suerũ,Quignonium. quorum Emanuel patrum,uel noſtra potius memoria in Africã traiecit ad quærendas laudis occaſiones,ac de more idicto bello p uniuerſã mauritaniã fortiſſimũ quenq; ad ſingulare certamen prouocauit. quæ fama & æmulatio cum ex tota pene Africa multos fortiſſimos uiros in locum pugnæ deſtinatũ euocaſſet,ſeptem deuictis & obtruncatis (cæteros.n.periculi mortiſq; certitudo a pugna deterruit) in hiſpaniã cum ſumma laude occiſoꝝ capita,quæ nos pueri ſpectauim⁹ hiſpali in triumphum ducens remeauit. Suerus autem quignonius eadem cupiditate igens & animi & corporis robur oſtẽtandi,auorum memoria ineunte anno,quo erat compoſtellæ iubile⁹ de more celebrãdus,quã uia compoſtellam eſt peregrinis exterarum nationum,quos religio ſolet frequentes excire,pontem Vrbici ãnis ad aſturiam cuſtodire ſtatuit,hac lege uiatoribus propoſita, ut q̃ſquis

uellet transire pontem, uel se quasi uictum & uirtute inferiorem dato munusculo profiteretur, puta culcari, seu chirotheca, uel si hoc alienũ duceret sua gloria & dignitate, non aliter, q̃ uicto custode transiturus, singulari se pedestri, seu mallet equestri certamini compararet. ad quod ille arma generis omnis & equos utriq; paratos habebat, quo bello publice per nobilissimas galliæ, Germaniæ, Britaniæq; ciuitates indicto, multi fortissimi uiri confluxere, quorum nemo põtem transire tentauit, quem non Suer9 aut deuicerit quibusdam etiam in teremptis, aut deditionem facere ex legis prescripto coegerit. Demo. Tales quosdam ex illustribus uiris extitisse, qui ad egregias corporis, animiq; uires ostentandas, affectata populari laude, quasi tempestatem, in trãquillo, sic pericula in pace quærerent, nemo dubitat, quod scio multis p̃terea hispanis ex mihi notis accidisse ueluti Io. urbinæ, Didaco garsiæ, ducibus spectatæ uirtutis & magni nominis, qui non semel, sed sæpius causis nõ tam necessariis, q̃ ambitiosis inimicos, aut æmulos ad certamen singulare prouocarũt, & uicisse gloriosum putauerũt, Sed ut ipse dicebas, nemo uiuit sine crimine, nemoq; tam constans est in uirtute, ut non interdũ ab ipsa dilabatur, & ut alii sunt ad alia, sic fateor magnos animos, cum a recta uia discesserint, in hæc duo uicia procliuiores esse, ut laudẽ affectẽt

immoderate, a fortitudine in audaciam dilapsi sintq; iniuriarum plusq̃ oportet impatiẽtes, quae uicia q̃q̃ minus uituperantur, q̃ ea quibus ignaui solent implicari, uicia tñ sunt, nec animi magnitudini conuenientia, ut bonum uinum acescit potius, q̃ uapescat, utrouis tñ uicio gratiã & bonitatem amittit, & bonus ensis impactus comminuit' magis, q̃ hebetet', utrunq; tñ est detrimẽtũ.

¶ Quod uero pertinet ad singulare certamẽ, quoniam in frequenti corona, & quasi theatro decernere pulcherimum hoc tempore plerisq;, & magnorum uirorum op9 esse uidetur, nollem quẽq̃ ignorare, hanc consuetudinem commilitonũ inter se pugna singulari decernendi plurimum abesse a ueteri tum graecorum, tum romanorũ militari disciplina, apud quos qui in tale certamẽ descendissent, infamia notabantur, id. n. munus seruorum erat, &, uilissimorum hominũ, qui sanguinem uenalem habebant, gladiatores nuncupati. nam horum paria in theatris spectandi gratia, & iustis exequiarum magnorum uirorum edebantur, q̃uis haec ipsa spectacula, optimi ac prudẽtissimi principis Constantini lege, ut crudelia, & inhumana, sublata sunt. Itaq; hispanos tuos, miror gentem non modo bellacem, sed etiam humanam, & graue, hũc apud eos morẽ inueterasse, longe uidelicet ex ueteri memoria repetitum, ut non solum ingenui homines, sed clari etiam &

illustres sæpe æmulationes, & cõtrouersias, quas disceptãdo uel finire nõ potuissent, uł noluissent, armis & singulari certamine decernerẽt. quã operã gratuitã Africão Scipiõi patris, patruiq; mortis causa multi ad nouam carthaginem præstitisse memorant, quidam a regulis missi ad specimẽ insitæ genti uirtutis ostendendum, alii æmulatione ducti, Corbis autem & Orsua Patrueles fratres, uiri illustres de principatu ibis ciuitatis ambigẽtes. Nam cum uerbis disceptare Scipio uellet, ac sedare iras, negauerunt ambo, alium se deorum hominumue, q̃ martem iudicem habituros. Itaq; ab hispanis ad italos & græcos hæc pugnã di consuetudo uideri poterat post labefactatum imperium reip. romanæ permanasse, nisi Carol9 Pipini filius Frãcoꝝ rex, & idẽ romãoꝝ ĩperator, lege Longobarda nuncupata, & item Otho imperator, ac rex Italiæ tam longo post Scipiõem tempore sanxissent, ut quædam causæ hoc genere pugnæ testibus non suppetentib9 diiudicarẽtur. quibus tñ legibus antiquatis iure pontificio tanq̃ ĩmanibus & iuri diuino contrariis, cõsuetudo omni philosophia & recta rõne dãnata pseuerat inter milites præsertim italos, hispanos, & græcos, æmulationis uel iniuriarum causa decernẽdi. quæ rationis & humanitatis minimum, ambitiosæ feritatis plurimũ habet. Inter gallos enim Pannonios, Britanos, Germanos, cæterasq;

septentrioni adiacentes nationes rarissimum est talia certamina spectare. quamquam sint alioquin getes ferocissimae, & facile mortem contemnentes, scilicet quoniam his natura inimicitiarum irarumque modum imponit, nos qui caeteris mortalibus humaniores esse gloriamur, easdem saepe prauis opinionibus alimus, a leuitate, si uerum quaerimus, ambitioneque profectis. Saepe namque sumus ad nostras contumelias ingeniosi, quam peruersitatem damnans Gonsalus ille magnus, quem ego parẽ summis cuiusque memoriae uiris semper existimaui, dicere solebat, stamen honoris generoso militi crassius esse nendũ, docens ut paulo duriuscula translatione, siquid in nos dictum fuerit, aut factum paulo liberius uel contumeliosius, id esse non amare querimonia ingeniosa, sed crassa, ut dicitur Minerua, humane, & quantũ res patitur, dissimulanter interpretandum, ne leuibus ex causis temere ad capitalia dissidia, & talia certamina progrediamur, quae facile, nec sine principũ magna culpa his temporibus in italia praesertim permittuntur, praeter ueterem, ut dixi, graecorum & romanorum disciplinam militarem, per quam olim prouocare licebat ex hostibus aliquẽ ad singularem pugnam, & utroque exercitu spectãte superare, pulcherrimum gloriosumque habebatur. sic in bello troiano Paris pugnauit cum Menelao, Hector cum Aiace, in thebano Eteocles cum

Polynice, ſic ex romanis, ne ſingulos referam, Manilius cum gallo, a quo deuicto propter torquem eidem detractum torquati cognomē tulit, & ante hunc eodem fere mō tres Horatii cum trib9 Curatiis de sūma reꝝ publica auctoritate dimicarūt, quos imitati noſtra memoria ūdecim hiſpani permittente Gonſalo magno cum totidē gallis de gloria dumtaxat, exercitibus ſpectantibus, equeſtri pugna decertarunt, dubiaꝗ; uictoria interuentu noctis, cum maiore tū̄ gallorum detrimento diſceſſere, eodēq; genere pugnæ paulo poſt tredecim Itali ex eodem exercitu parem quoq; gallorum numerum deuicere. Nec uero ſolum militibus tunc illud fuit cōceſſum, ſed in eūte bello dux ipſe Gonſalus, dum ſe Bariletæ cum hiſpanorum parua manu contineret, gallorum ducem fœderis percuſſi uiolatorem dirimendarum cōtrouerſiaꝝ gratia ad ſingulare certamen prouocauit. Nec miꝝ eſt, gallum pugnam detrectaſſe, qui datas acceptasq; in regni neapolitani diuiſione leges, fretus ſuorum multitudine contempſerat. Cōſtat igitur tales cum hoſtibus pugnas, ut his temporibus, ſic olim inter claros etiā uiros non modo per leges conceſſas fuiſſe, ſed etiam uſitatas, commilitones autem inter ſe, ut nunc fit, gladiatorum more dimicaſſe, nullos antiquitus uideo neq; conſuetudine, illarum, quas dixi gentiū, neq; legibus fuiſſe permiſſos. Alfon.

alia est gladiatorum abiectissimorumque hominũ causa, qui uel empti pretio, uel mercede conducti in ludis theatralibus dimicabant, alia honestorum, & fortium uirorum, qui laudis studio, aut dirimẽdæ controuersiæ causa inspectante exercitu, aut in corona militari depugnant. Dem. longe quidẽ alia, sed utraque in milite non modo contra religionem christianam, sed etiam præter uet erẽ militarem disciplinam.

¶ Alfon. Nunquam ne igitur licebit christiano militi singulari pugna decernere? De. licebit quoties multis fuerit simul pugnare permissum? Quibus enim turmatim, legionatimue dimicare per christianas leges permittitur, hos quid prohibet pro eadem causa, & cum eodem hoste confligere singulariter? An minus licuisse arbitremur, Dauidi Philistæum Goliatum pugna singulari prosternere, quam si hoc idem cõserto multorũ prælio peregisset? Nam cum hoste legitimo, utcunque in bello depugnare, non est tentare deum, quod lege diuina uetamur, sed officio fungi boni militis, nec hostem tollere, est homicidium patrare, naturæ quoque lege prohibitum, quod fit, cum innocens homo, & indemnatus iniussu principis, aut magistratus occiditur, sed uictoriam quærere hostium numero diminuto, commilitonum inter se, aut ciuium diffidentium longe alia ratio est. Turpissimum est, n. belli socios, quos oportet ope mutua

causam cõmunem defendere, stulta, ut sæpe fit, ac perniciosa ambitiõe inter se pugnare, aut uelle suas priuatas controuersias ferro potius dirimi uelut sortibus impiis, q̃ cõmunibus legibus diiudicari. Alfon. Quid si nõ det alia facultas di iudicandi, ut posset usu uenire? Dem. quo tandẽ id pacto? Alfon. faciam9 aliquem audacia furẽtem hominem, falso detulisse ad imperatorem, me cogitatis insidiis læsisse maiestatẽ, se uno frustra magnis pollicitationib9 in sceleris societatẽ ad scito, qui me facinus inficientem, armis se, cũ aliter non detur, profiteatur adacturum, imperatore credulo institutum eius pertinaciter approbante, ut mihi armis crimen intentum repellere sit necesse, uel certamine detrectato, causa cadere cum certo periculo non solum infamiæ, sed necis etiã, aut exilii, adde etiam bonorum publicationẽ, hoc igitur si mihi forte accidat, quod omen auertat deus immortalis, ne tunc quidem mihi liceat per christianæ religionis seueritatẽ pro meis fortũiis, pro mea fama, pro mea salute depugnare? Demo. Tot rebus congruentibus alfonse, siqs miles certamen recusaret; hunc ego nõ fortiter prudẽterue agere, nec religiose crederem, sed ignaue & stulte se, suaq; prodere iudicarem. nec .n. tale certa mẽ suscipere esset, turpiter agere quẽad modum quidam existimãt, ut honestum aliquid contingat, quod facere paulo auctore uetamur;

sed

arctissimis angustiis sine sua culpa interclusum magnam & intolerabilem iniuriam inferenti, ea ratione, qua sola datur obsistere, quod ē honestissimum iure naturæ, magno tn̄ scelere prouocantis, & singulari principis iniustitia. Sed quid attinet huc afferre, quæ cogitatione finguntur, nec multis sæculis usu ueniunt, ubi quæritur de iis, quæ quotidie patrantur, & legibus tum pontificiis, tū etiam diuinis prohibentur? Hoc igitur dico, non licere christiano cuiq; pugna singulari, nisi cum hoste legitimo decernere, si aliter detur, pacem sine maximis incommodis, ac impendente graui iniuria retinere, uel se legib9 tueri, suamq; dignitatem, nunq̄ tn̄, ut euentu pugnæ anceps controuersia uelut marte iudice dirimatur. Non est, n. committendum, ut tentare deum, eiusq; iustitiā experiri uelle uideamur. At si grauissima iniuria, intolerabiliaq; damna impendeāt, cæteris nobis legum, principisq; subsidiis ademptis, qualem causam fingere me paulo ante iubebas, haud equidem uerear, deum nobis iratum fore, si ultima præsidia petemus a lege naturæ, quæ nulli unq̄ interdixit, uim ui repellere, aut iniurias q̄ honestissime posset, uel necessaria ratiōe propulsare.

¶ Al. AEquissima uero sententia, & cui nemo non uideatur etiam atq; etiam assensurus. Sed obsecro te democrates, quando nos huc sermo deduxit, ne graueris illam huic finitimam quæstionem

nobis expedire, de qua nuper me audiēte māgna fuit inter egregios milites altercatio, ꝑpter recen tem memoriam pertinacissimi certaminis duorꝫ robustissimorum meæ gentis militū Spinosæ, & Gusmani, quibusdam in cœlum efferentibus lau de, alii contra uituperantibus Gusmani consiliū, qui prostrat9, ac omni spe uictoriæ deiectus, per- necari maluit, q̄ꝫ facienda deditione se uictum cō fiteri, cui simile quiddam contigerat Sanctieru- cio, qui Ferrariæ in nobili ac frequenti corona uictus est ab Azeuedo. Quid igitur ipse statuas scire uelim, si commisso certamine, talibus ex causis suscepto, generosus miles amisso telo, uel quacunqꝫ ratiōe, tam miserabiliter laboret, ut nul la supersit amplius spes neqꝫ uictoriæ omnino, neqꝫ uitæ, nisi cedat, utrum huic honestius putes, mortem oppetere inuicto animo, an facere dedi- tionem, si qua ex parte, siquaue ratione, sibi ua- leat in extremis malis cōsulere. Nam si mori ho- nestius est, ac fortius, ut fert multorum militum opinio, hic erit alius locus, in quo ratio militaris uideri possit cū disciplina christiana dissentire. Illud quoqꝫ a te perlibenter discerem, facta dedi- tiōe ab eo, qui turpē causam fouebat, quiqꝫ lætali ter confossus paulo post efflauit animam, quale dei iudicium fore de hoc licebit sperare, si rite cō- fessus fuerit peccata sua, uel si hoc nō detur, saltē pœnitenti animo dei misericordiam implorauit.

cum illud constet, sic peremptis hominibus eccle- De tomẽ.&
siasticam sepulturam iure pontificio negari. De. pur. 1.
Dicam equidem q̃d sentio, nec me rigida quorũ-
dã ãbitiosaq; oratio (neq; .n. quid sibi uelit igno
ramus) obstabit, quo minus explicem libere, quæ
tum a prudentissimis, eisdemq; fortissimis uiris didi
ci, tum certa ratione sum edoct9. Sic igit᷑ censeo,
quod attinet ad priorẽ quæstionem, fortem mi-
litem, si qñ acciderit, ut in tale certamen descen-
dat, hoc animo accedere oportere, nihil ut minus
cogitet, q̃ de faciẽda deditiõe, sed sibi statuat, uel
uincẽdũ eẽ, uł moriẽdũ. Sic. n. fiet, ut periculi mor
tisq; securus strenue acriterq; urgeat inimicum,
ne quidq̃ reliqui faciat ad egregiã uirtutem. Er-
go commisso certamine, qui hostem uiriliter ob-
truncat, uel cogit ad deditionem, hunc esse suo iu
re in strenuis, & spectatis militibus habendum di
co, ac uicissim in timidis, & ignauis, qui non tam
uirtute hostis, q̃ sua ignauia uincitur, facit ue de-
ditionem, anteq̃ spes uictoriæ, & quoquomodo
repugnãdi facultas fuerit omnino sublata. Qui
uero præsenti animo cuncta p̃stiterit, quæ a forti
milite desiderantur, maiore tñ hostis aut robore,
aut armorum peritia, aut fortuna deniq; succu-
buerit, ne hunc quidem sua quadam laude frau-
dandum puto, qui quod in ipso erat præstiterit
inuicto animo, quæ una & magna ratio est uirtu-
tis colendæ, quod si uictus utcunq; superetur, ef-

fugere non potest quandam in uulgꝰ infamiam, tñ certum habeo maioris animi esse, non solum prudentiæ, in tantis rerꝫ angustiis deditionem facere, q̃ mortem iam uoluntariam nihil proficientem oppetere. Cuius rei dubitatio non solum indigna est homine christiano, sed abhorreret etiã ab humanitate, & ipsa, de qua quæritur fortitudine. Quid ē .n. talibus in certaminibus deditionem facere, nisi uictũ se ab hoste confiteri? loquor enim de his pugnis ambitiosis, quæ iniuriarum causa, uel hac prætenta, de gloria & æmulationis gratia, ut nunc fere assolet suscipiunt. Quod igitur non in tenebris aut solitudine, sed in media luce, & populo uel exercitu tanq̃ in theatro spectante gestum est, id ne coram ipsis testibus fatearis, mortem præoptare, nonne furoris est, & extremæ dementiæ? Alfon. At.n. mors est ignominiæ præferenda. Dem. Nõ eo inficias, si inest in ignominia, facti uel animi turpitudo. Mors.n. potius oppetenda est uiro forti, q̃ turpiter aut ignaue faciendum. hic aũt nulla est alia ignominia post certamen institutum, nisi fuisse uictum, quod nec uitari iam potest, nec iure uituperari, cum uacet culpa, q̃ potissima ratio ẽ ueræ ignominiæ. Alf. Quid si uictus honestam causam tuebatur, & crimen falso sibi obiectum repellebat? etiam ne huic consilium dabimus, ut faciat tali tempore deditionem, & crimen intentum fateatur? Dem. Mo-

riendam potius est, q̃ falsum crimen cõfitendũ. Nam cum mentiri ipum per se turpe est, tum cũ sua uel alterius infamia turpissimum. Sed uictor more hui⁹ temporis cum abolita lege Lõgobarda de gloria fere, ut dixi, uel iniuriarum̃ causa decertatur, non postulat a uicto, ut in se quidq̃ fateat̃, tantum petit, ut se dedat. Hoc autem nõ est cõfiteri crimen, sed se uictum esse fateri, tunc esset, si semper, & indubitato peior causa uinceret̃, quod nũc abest. Vt declarant cum alia quotidiana exẽpla, tum nobile illud Spoletanorum fratrum, de quibus extat Innocẽtii tertii Pon. max. rescriptũ. q fratres cũ furtũ sibi obiectũ certando expellerent, quod est postea apud alium repertum, uicti tñ sunt, deo propter alia ipsorum peccata pmittente. Ergo uictor imperitaq̃ multitudo, ut cũq̃ uelit interpretet̃, deditionis tamen nõ est alia uis, q̃ quod se uictus uictori tradit. nec aliud in his malis dedecus est, q̃ succubuisse. quod ipsum totum est opinabile. qui uere recteq̃ iudicant, ubi non est culpa, nullam ignominiam agnoscẽtib⁹. Nã uictum necessitati cedentem se uictori dedere, hoc est in ipsius se potestatem permittere, in qua iã est, nihil addit noui dedecoris. qd̃ sit tãta iactura redimendũ. Nisi forte putamus, qui iam superatus est, hunc moriendo posse, quo minus fuerit uictus recusare. Sed faciamus ignominiam iam acceptam, cum uitari nullo mõ possit, posse

Cap. significãtibus de purgatione vulg.

tamen moriendo non nihil subleuari, quæ demen tia est? quis furor per deum immortalé, ut leui⁹ reddat tolerabile incommodum opinabilis dun= taxat infamiæ, utpote sine culpa cõtractæ, extre= mum malum sponte subire præter omnem ratio nem? Alfon. Hæc democrates, ut uideo, nõ ratio ne gubernantur, sed opinione geruntur, atq; mo= re militari. Dem. Quousq; tandem non pudebit nos, uulgarem & inanem persuasioné solidæ uir= tuti præferre? aut quid leuitate hac potest magis contrarium excogitari magnanimitati? quæ cum cæteras res humanas paruas putet, tum pro ni= hilo ducit rumores populares. Age uero, qui tam excors est, ut multorum errorem afferat certæ ra tioni præferendum, hic qué tandem locum relin quit inquirendæ ueritatis, aut de quibusuis rebus disputandi? Quid. n. ratione fiat, quæri solet a sanæ mentis hominibus, non quid stulte uel fu= riose, nisi forte ut hoc uitetur cognitum, illud sine cunctatione petatur. q̃q̃ id perspicuum est, qui ut seruiat multoꝝ errori, se rationem sequi ne gat, hunc aperte profiteri, se neq; fortem esse, nec magnanimum, nulla deniq; uirtute præditum, nec uirtutis aliud, q̃ umbram fortassis quandam consectari. Nam quod ais, morem quoq; milita= rem suffragari huic errori, negligenter mihi uide= ris, quid maxima ex parte fiat a fortib⁹ etiã mi= litibus obseruasse. Alfon. Nonne pleriq; omnes

milites sic loquuntur, moriendum esse potius, q̃ faciendam, etiam tali tempore deditionem? De. Nonne pleriq; omnes milites se dedunt potius tali tempore, q̃ oppetant mortem uoluntariam? Neq;.n.tam interest, quid homnes loquantur, q̃ quid faciāt. Veritas.n.in rebus agēdis, ut philosophorum sapientissimi testantur, non ex uerbis, sed ex factis, uitaq; hominum iudicatur. Nam ut quidam encomium, ut dicitur, leuissime canunt ante uictoriam, sic multi multa iactant ambitiose præter animi sententiam, temereq; magna, ut sibi uidentur, loquuntur, & de se tacite pollicentur, ad rumores populares colligendos. qui in tales angustias detrusi bonitate naturæ rationem præferunt pristinæ suæ, & reliquorum stultæ iactationi. Nunq̃ igitur ego comittam, ut huic militi, qui cum fortiter, ac strenue depugasset, iniquitate tñ fortunæ, quæ in præliis maxime dominatur, non sua ignauia uictus est, & extrema necessitate compulsus deditionem fecit, quenquā eorum antefeream, qui cum nullū ipsi præbuerint, egregiæ uirtutis documentum, sustinent tñ stulte magnifices uerbis illius prudenter ac fortiter factum uituperare. Huius.n. uirtus & animus iam re mihi notus est, & certam spem dedit, si æquiore fortuna fuerit usus, egregiam se laudē per occasionem meriturū. illorum audio quidem magna uerba, certum indicium fortitudinis nullū fortasse uidi

nec habeo q̄dq̄ exploratũ,quo possim,q̄d ip̄i tali tépore p̄stituri sint, tā certa cōiectura polliceri. Vt igitur nihil mouearis religionis respectu, q̄d ipsum est summum malum, & extrema infamia in homne christiano,tñ si putas non iam repugnādo,amissa u'licet facultate,sed præbendo iugulum nihil proficiētem,non tibi,non patriæ, nō reip.consulentem,mortem oppetere, quam potes solo uerbo,sine culpa uel nouo dedecore uitare,pulcrum esse,& fortitudinis opus,uehementer erras. Illud.n. Iam non est,ut quidam iactant,fortiter facere,sed stultissime pati. Huc itaq; ualet tritum illud inter milites uerbum,uincēdum esse aut moriendum uiro forti,ut nec mortis timor, nec periculum obsit,quo minus fortiter ac intrepide inimicum oppugnem9, non ut uiribus exhaustis, ac utcunq; repugnādi facultate sublata, ultro mortem accersamus.quod est hominis plane stupidi,uel perfracto animo. Quāto illud sanioris mentis est,& integrioris animi in extremis malis bene sperare?& qui lætaliter est uulneratus desperata corporis, animæ saluti consulere, cui uero spes aliqua uitæ superest,reseruare se meliori fortunæ. Multi.n.quorum exemplorum plena uita ē, cum infeliciter aliquādo pugnassent,non solum maiore uirtutis laude ignominiam deleuere,sed etiam optime de patria, uel rep. merendo summam gloriam sunt consecuti. Quod si quis

mortem

mortem præoptat, ne uiuus infamia: & infelicis casus recordatione conficiatur, similiter omnino facit, ut q morte sibi consciscit, quo effugiat calamitates. quod timidi esse & prostrati animi, testis est non modo Augustinus, sed Plato etiã, & Aristoteles. Nec tamen fuisse miror, q Gusmani imprudenter, ne dicam stulte: & impie factũ laudibus efferrent, & fortassis ore pleno laudarent, non solum qm̃ a solertibus hominibus sæpe insania inter insanientes nõ inutiliter simulatur, ne quos animi forsitan robore, intelligentiaq; excellunt, ab iis magnitudine uerborum, cum aliqua popularis existimationis iactura superari uideantur, sed etiam quia multi milites tanta cupiditate laudis indomiti: ac feri animi flagrãt, ut beluis ĩmanibus, q̃ prudentibus, & præstantibus hominibus similes & esse, & haberi malint, ursi uel leonis feritatem uirtutibus humanis præferentes. Quæ perniciosa peruersaq; ambitio quantũ absit ab ea, quam sæpe dico, magnitudine animi, satis est, ut arbitror, a nobis supra declaratum. Alia est. n. sanctiercucii causa, qui licet succiso femore in genu concidisset, nõ tñ nec gladium amiserat, nec spẽ posse se inimicum male accipere; si ille ut relato pede largius manante sanguine ad uictotiã utebat, sic cominus pugnare perregisset. Quẽ porro exitum certamen habuerit nõ ignoratis Sancticrucius. n. non fecit ille quidem de

ditionem,nec tñ se passus est iugulari. q̃q̃ uict9 fuerit Alfonsi ducis iudicio.qui uicto consulens paulatim deficienti,& iam pene quasso langui ne pugnam diremit.Quod autem quæris de spe diuini iudicii in eum:qui turpem causam defen dens occiditur,quæstio non habet difficiles expli catus. Nam qui delicto pertinaciter indulgens obierit:peccati tenet in spiritũ sanctũ. quod nec

Matth. 12. in hoc sæculo remittit̃,nec in futuro. Qui uero malorum pœnitentia tactus uel puncto tempo ris ante emissum spiritum,dei misericordiam im plorauerit:de hoc nihil est,quod desperem9. Nã

Ioh.2. testibus: Iohele & paulo, quicunq; dei nomen

Ro.10. inuocauerit:saluus erit,nec deus uult mortẽ pec

Ezech:18. catoris,sed ut conuertatur & uiuat,uitam scilicet æternam.Nam quod sepultura in loco sacro sic interemptis ab ecclesia negatur, hoc nõ tam per tinet ad animæ:efflatæ præiudicium: q̃ ad infa miam:qua uiui solẽt multomagis interdum: quã peccato deterrere. Cæterum ut christiani, sic uiri fortis est,ac magnanimi:ut sæpe dico:talia certa mina,quo ad fieri potest euitare,& nunquã ambi tionis,aut ultionis gratia:deniq; nisi ob honestis simã,eandẽq; necessariã causam,qualẽ supra ex posuim9 suscipere. Al. Obsistere igitur iniuriæ uenienti christianis decernis esse concessum, il latas persequi negatum? De. Sic equidẽ statuo. ¶ Alfon. Nulla ne ergo relinquetur male me

titos ulciscendi ratio? sed magna impunitas erit prauis hominibus in bonos, & magnanimos debacchādi: patientia fortiū uirorum abutētibus? quid hoc aliud est: quā dare improbis & iniustis peccandi licentiam: & optimos quosq; reddere iniuriis opportunos? Dem. Nōne leges sunt, quibus crimina pro merito uindicantur? non magistratus? qui ministri dei sunt: ut Paulus ait, & uindices in iram ei: qui malum agit? Alfon. Imbecillium: & ignauorum hominum est: accepta iniuria magistratus fidem ad ultiōem implorare. Dem. At fortium, & magnanimorum, cum infertur, robusto animo repellere, illatam porro pœnitentibus, quod ad se pertinet cōdonare. Nec tñ si nræ nobis iniuriæ exemplo christi, ut docet chrysostomus, magno animo ferendæ sunt, protinus reip. contumeliæ, aut damna negligenda. Interest autē reip. quam deus in primis saluam & trāquillam esse uult, ne crimina maneāt impunita. Quæ maiorem sæpe ciuitatibus exemplo, q̃ præsenti malo perniciem afferunt, nisi legitimis pœnis uindicent. Vindicta. n. pars est, & qdem magna iustitiæ, si tamen non ad explendum priuatum odiū sumatur, sed ad correctionem malorum spectet, & bonorum tranquillitatē. Quod munus regibus ac magistratibus, belliq; ducibus cōmissum est, ne priuatis ciuium, aut militum contentionibus, & certaminibus status reip. perturbetur, cuius Ro: 13.

optimus quisq; debet esse, colens, & studiosissim9. Quo fit, ut magistratibus, & quicunq; personam gerunt reip. per diuinas leges, humanasq; liceat, iniurias in se illatas rite uindicare, non iræ priuatæ, odioue indulgentibus, sed ne quid detrimenti res, aut dignitas publica patiat. Nam q; uereris, ne uir optimus & magnanimus iniuriæ fiat per has leges opportunus, neqdquã sollicitaris. Multa.n.sunt, q̃ tales uiros ab iniuriis contumeliisq; tuẽtur. Est.n.(ut diximus) fortis & magnanimi, neminẽ lædere nisi lacessitũ, nulli9 dictis, aut factis obmurmurare, nulli9 neq; laudi, neq; cõmodis inuidere, aut obtrectare, res quas alii demirantur, pter uirtutẽ pro minimo ducerẽ, multos iuuare, ac beneficiis, & gratuita, liberaliq; opera demereri. cunctis demum officiis, & uirtutibus, omniũ i se animos cum laude, ac beneuolentia conuertere. Nihil ẽ.n. amabili9, nihil plausibili9 uirtute. Talẽ igit uirũ, quis lædere inducet animum? aut quis poti9 nõ colet, ac demirabitur? Qđ siqs tam peruersæ mẽtis, tam q; deprauatorum morum fuerit, ut uirtutem oderit studiose, quod in fortẽ & robustum animum cadere non potest, hunc tñ ut pessima quæq; mãcipia timor pœnæ ab inferenda in fortẽ, & optimũ uirũ iniuria deterrebit. Timebit.n.leges, qbus talis mẽtis, factiq; puersitas, & turpitudo dignis suppliciis uindicatur. timebit, & multo fortasse magis, ne iniuria, quam

inferre molitur, fortiter propulsata (propulsare enim optimo, & sanctissimo cuiq; licet) recidat in suũ magnum malum. Qđ si quis per insidias, & captatam occasionem se iniuriam sine præsenti pœna inferre posse confidat, metuet tamen, ne id quod interdum accidit, uir alioquin optimus, & patientissimus, iniqui⁹ ferat rei indignitatem, & ira, quæ res est in primis uiolẽta, depulsus, paulumq; uirtutis ac religiõis angustias egressus fortitudinem in audaciam conuertat: ac iniuriã turpiter: & cũ infamia auctoris illatam: seuerius multis approbantibus ulciscat. Hæc mihi in mẽtem uenerũt, q̃ de militaris disciplinæ & christianæ religionis cõuenientia pro tẽporis ãgustia dissererem, conueniẽter, ut arbitror: piorũ & catholicorum sententiæ; a qua statui nunquã discedere, cætera: si quæ præterea desiderabitis: a doctioribus petetis, & magis ociosis. Leop. Tu uero quæ huius erant loci, cuncta mihi uideris acri ingenio, exq̃sitaq; doctrina copiosissime collegisse: meq; tali tuo sermoni interfuisse uehementer delectauit. Alfon. Ego uero profiteor: nullas iam pridẽ horas nec utilius: nec iocundius: quã hoc biduo, dum uos audirem traduxisse: tibiq; democrates ingẽtem habeo gratiã: q mihi diuturnã: eãdẽq; difficilẽ dubitationẽ exẽisti. De. Si uobis satisfeci: tuli nr̃i colloquii fructũ: quẽ maximũ optabã. Sit igitur disputationi modus. Iã. n. aduesperascit, & põtifex ad palatiũ regredit. Finis.

Errata Librariorum sic corrige.

¶ Primũ corrige numerũ foliorũ. 21. 23. 24. 26. 36. Deinde Fol. 5. ver. 14. lege leopoldus ver. 26. solimanus. fol. 6. ver. 1 Toletus. ver. 4. Toleti. fol. 9. ver. 1. alteram. fol. 13. ver. 21. Romanorum. folio. 15. ver. 22. obsequiis. folio. 16. ver. 37. imitandum. fol. 18. ver. 15. violentiã. ver. 27. trahi. fol. 21. ver. 48. liberis fol. 28. ver. 47. vna fol. 29. ver. 42. videri. fol. 30. ver. 21. cognitiõem. fol. 31. ver. 17. q;. fol. 32. ver. 13. delectum. ver. 20. tribuis. fol. 32. ver. 29. egregiæ. ver. 48. quod. fol. 33. ver. 15. stulta. fol. 33. ver. 56. rati. fol. 54. ver. 38. præstitisse. fol. 37. ver. 30. religionem. fol. 39. ver. 2. vindicare. fol. 40. ver. 15. sit. fol. 41. ver. 29. iusta. ver. 38. constituere. ver. 56. tradita, & a nobis. fol. 43. ver. 10. ea. fol. 43. ver. 47. inanis. fol. 44. ver. 6. fortem. fol. 45. ver. 42. vitio. fol. 46. ver. 9. dehortatur. fol. 47. ver. 31. versetur magnanimus. ver. 41. cõsciẽtia. fol. 48. ver. 1. constantẽ. fol. 49. ver. 47. nec. fol. 52. ver. 49. capiẽdis. fol. 54. ver. 36. differamus. ver. 45. conuenire fol. 55. ver. 52. vocati ver. 55. magnitudine fol. 56. ver. 35. maxime hãc virtutem. fol. 57. ver. 53. homine fol. 58. ver. 24. eandem fol. 60. ver. 6. pateat fol. 61. ver. 52. q fol. 62. ver. 32. quod sine. ver. 41. affectuũ. fol. 63. ver. 18. contentionem ver. 23. turpitudinem fol. 63. ver. 30. pugnare fol. 64. ver. 9. se fol. 65. ver. 20. segnitiem fol. 66. ver. 10. diuitias ver. 29. vero multo ẽt minus ver. 53. violenta sit fol. 67. ver. 23. diuitibus fol. 75. ver. 34. Nam quod fol. 81. ver. 10. leonem fol. 84. ver. 21. fungi. fol. 88. ver. 22. magnificis.

Impressum Romæ apud Antonium Bladũ.
Anno Dñi. M. D. XXXV.

